

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าตำรา เอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาใช้ในการกำหนดกรอบแนวคิดในการดำเนินงานและสร้างเครื่องมือเพื่อใช้ในการวิจัย ดังนี้

1. การบริหารสถานศึกษา

1.1 ความหมายและลักษณะการบริหาร

1.2 บทบาทหน้าที่ของผู้บริหาร

1.3 ลักษณะการบริหารตามแนวปฏิรูป พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช

2542

2. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับหลักสูตร

2.1 ความหมายและความสำคัญของหลักสูตร

2.2 องค์ประกอบของหลักสูตร

2.3 รูปแบบของหลักสูตร

2.4 หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544

2.5 การบริหารหลักสูตร

2.6 กระบวนการพัฒนาหลักสูตร

2.7 การพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่น

2.8 การนำหลักสูตรไปใช้

2.9 การประเมินหลักสูตร

2.10 โรงเรียนเครือข่ายการใช้หลักสูตร

2.11 ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

3. กฎหมายที่เกี่ยวข้อง

3.1 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540

3.2 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

4.1 งานวิจัยในประเทศ

4.2 งานวิจัยต่างประเทศ

1. การบริหารสถานศึกษา

1.1 ความหมายและลักษณะการบริหาร

คำว่า “การบริหาร” ได้มีผู้ให้คำจำกัดความไว้มากมายซึ่งความหมายเหล่านี้ต่างก็กล่าวไปในทำนองเดียวกัน โดยให้ความสำคัญแก่ผู้บริหารว่าเป็นผู้ที่นำองค์การไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายทั้งสิ้น การให้คำนิยามคำว่า “การบริหาร” จึงอาจแตกต่างกันบ้างตามแนวทางที่นักบริหารแต่ละคนได้ศึกษา

เซอร์เบิร์ต (Herbert A. Simon, 1966 : 3) กล่าวว่า “การบริหาร” หมายถึง กิจกรรมที่บุคคลสองคนขึ้นไป ร่วมมือกันดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างคอบอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างร่วมกัน

เอกชัย กี่สุขพันธ์ (2528 : 1) กล่าวถึงขอบข่ายการบริหารงานโรงเรียนและระบุไว้แบ่งออกได้เป็น 5 ประการ คือ การบริหารงานวิชาการ การบริหารงานบุคคล การบริหารงานธุรการ งานกิจการนักเรียนและความสัมพันธ์กับชุมชน

กิติมา ปรีดีดิถ (2532 : 36) ให้ความหมายว่า การบริหาร หมายถึง ความพยายามที่จะใช้ทรัพยากรให้มีประโยชน์มากที่สุดและบรรลุตามวัตถุประสงค์ขององค์การอย่างมีประสิทธิภาพ

นพพจน์ บุญจิตราดุลย์ (2534 : 3) กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง กิจกรรมต่าง ๆ ที่บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปร่วมกันดำเนินการ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างหนึ่งอย่างใดหรือหลายอย่างที่บุคคลร่วมกันกำหนดโดยใช้กระบวนการอย่างมีระเบียบและใช้ทรัพยากรตลอดจนเทคนิคต่าง ๆ อย่างเหมาะสม

พะยอม วงศ์สารศรี (2534 : 27-30) กล่าวว่า การบริหารจัดการมีความหมายในลักษณะต่าง ๆ 3 ประการดังนี้

1. การจัดการเป็นศิลปะของการใช้บุคคลอื่นทำงานขององค์การให้สำเร็จ การจัดการเป็นศิลปะในลักษณะที่ใช้บุคคลอื่นทำงานโดยการตอบสนองความต้องการและความคาดหวังทั้งของบุคคลและขององค์การ และจัดโอกาสให้เขาเหล่านั้นมีความเจริญก้าวหน้าในการทำงาน

2. การจัดการเป็นกระบวนการที่ประกอบด้วยขั้นตอนต่าง ๆ ที่ผู้บริหารจะต้องปฏิบัติเพื่อนำไปสู่ผลที่ต้องการ ซึ่งเป็นกระบวนการวางแผน กระบวนการจัดองค์การ กระบวนการจัดคนเข้าทำงาน กระบวนการสั่งการ และกระบวนการควบคุม

3. การจัดองค์การที่เป็นคนละบุคคลทำหน้าที่เป็นผู้บริหารระดับต่าง ๆ ตั้งแต่ผู้บริหารระดับสูง ผู้บริหารระดับกลาง จนถึงผู้บริหารระดับล่าง เป็นบุคคลที่รับผิดชอบในด้านนโยบาย รับผิดชอบในการตัดสินใจเกี่ยวกับการดำเนินงานต่าง ๆ ขององค์การเพื่อให้บังเกิดผลสัมฤทธิ์ตามวัตถุประสงค์และเป้าหมาย

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช (2536 : 6) ให้ความหมายว่า การบริหาร เป็นกิจกรรมของกลุ่มบุคคล (ตั้งแต่ 2 คน ขึ้นไป) ร่วมกันทำกิจการ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน โดยใช้กระบวนการและทรัพยากรที่เหมาะสม

สวัสดิ์ สายประสิทธิ์และคณะ (2536 : 3) ให้ความหมายว่า การบริหาร หมายถึงกิจกรรมต่าง ๆ ที่บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปร่วมมือกันดำเนินการหรือหลายอย่างร่วมกัน

วัฒนา สุตรสุวรรณ (2537 : 37) กล่าวว่า การบริหารงาน คือ การเป็นผู้นำองค์การหรือหน่วยงาน (Organization Leadership) และภารกิจที่สำคัญอีกประการหนึ่งของ การบริหาร คือ การประสานงานและการใช้ประโยชน์ในการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ทั้งที่เป็นบุคคลและไม่เป็นบุคคลเท่าที่มีหรือหามาได้ให้มากที่สุด เพื่อสำเร็จหรือบรรลุผล

โดยสรุปการบริหารจัดการเป็นทั้งศาสตร์ (Science) และศิลปะ (Art) เป็นศาสตร์ในแง่ที่การบริหารจัดการอย่างเป็นระบบระเบียบ มีแผน มีกระบวนการจัดกระทำเกี่ยวกับระบบคน ระบบงาน และระบบการใช้ปัจจัยทรัพยากรอย่างมีเหตุผล มีหลักการ เพื่อให้ภารกิจต่าง ๆ ขององค์การเกิดประสิทธิผลและประสิทธิภาพ ในขณะที่เดียวกันการบริหารจัดการก็เป็นศิลปะของการกำกับดูแลบุคคล ให้ความสำคัญใส่ต่ออารมณ์ ความรู้สึก ความต้องการ และความพอใจของแต่ละบุคคล

ลักษณะการบริหารจัดการโดยทั่วไปใช้หลักการดำเนินการของ PAPOSDCoRB มีหลักปฏิบัติ 9 ประการ ดังนี้

1. การกำหนดนโยบาย (Policy) รวมถึงวัตถุประสงค์ เป้าหมาย ทิศทางการผลิตและการบริการ

2. การจัดแบ่งและใช้อำนาจหน้าที่ (Authority) เพื่อการบังคับบัญชา วินิจฉัยสั่งการตัดสินใจ

3. การวางแผน (Planning) กำหนดผลที่ต้องการของการผลิตหรือการบริการ นำมากำหนดกิจกรรมและวิธีการดำเนินงาน ระยะเวลา ปัจจัยที่ต้องใช้และผู้รับผิดชอบ

4. การจัดองค์การ (Organizing) จัดกลุ่มงานตามโครงสร้างขององค์การ จัดให้การดำเนินงานมีความสัมพันธ์กัน

5. การจัดบุคลากร (Staffing) เข้าหน่วยงานหรือเข้ากลุ่มต่าง ๆ กำหนดหน้าที่รับผิดชอบ กำหนดมาตรฐานการปฏิบัติงาน กำหนดสายการบังคับบัญชาและการควบคุมงาน การพัฒนาบุคลากร การสร้างแรงจูงใจและขวัญกำลังใจ

6. การสั่งการหรือการอำนวยการ (Directing) เป็นการใช้อำนาจและอิทธิพล โดยผู้บริหารต่อผู้ปฏิบัติงานเพื่อให้มีการดำเนินงานตามแผนจนบรรลุผลตามเป้าหมาย

7. การประสานงาน (Coordinating) ระหว่างผู้ปฏิบัติงานตำแหน่งหน้าที่ต่าง ๆ เสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและกลุ่มบุคคล รวมถึงการสื่อสารในองค์การ การระดมความคิดความร่วมมือ ขจัดปัญหาความขัดแย้ง และปัญหาอุปสรรคในการทำงาน

8. การประเมินและการรายงาน (Reporting) การใช้ปัจจัยการปฏิบัติงาน ตามแผนการปฏิบัติงานได้มาตรฐาน และผลผลิตของการดำเนินงานที่แสดงถึงการบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมาย การนำผลการปฏิบัติและผลที่ได้นำมาเป็นข้อมูลป้อนกลับ (Feedback) เพื่อปรับปรุงและพัฒนาการปฏิบัติงาน

9. การจัดงบประมาณ (Budgeting) ปัจจัยทรัพยากรต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงานครอบคลุมถึงงบประมาณที่จะใช้ในการลงทุน และการพิจารณาจัดรายได้นำมาตอบแทนแก่บุคลากร

การบริหารแนวใหม่ที่จะนำไปสู่การปรับปรุงสภาพการศึกษา คือ การปฏิรูประบบโครงสร้างและรูปแบบการบริหารจัดการของสถานศึกษา (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2543 : 1-16) การปฏิรูปการศึกษามีการเคลื่อนไหวที่หลากหลาย บางแห่งเน้นการปรับปรุงการบริหารภายในสถานศึกษา เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างบุคลากรภายในสถานศึกษา และภาวะผู้นำ บางแห่งวางแผนงบประมาณด้วยตนเองจะเน้นการกระจายอำนาจจากหน่วยงานส่วนกลางไปสู่กิจกรรมต่าง ๆ ในระดับสถานศึกษา เช่น การพัฒนาหลักสูตร การพัฒนาบุคลากรและการแนะแนวนักเรียนในระดับสถานศึกษา การกระจายอำนาจการบริหารจัดการที่สถานศึกษา เป้าหมายสุดท้าย คือ เพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน และการบริหารจัดการที่สถานศึกษา ยังทำให้เกิดการปฏิรูประบบการบริหารด้วยการกระจายอำนาจและลดระเบียบต่าง ๆ ลงเพื่อให้การบริหารสถานศึกษามีประสิทธิภาพมากขึ้น

Varney (ซีรพล ปารีศรี. 2546 : 33-34; อ้างอิงมาจาก Varney. 1997 : 152-A) ได้เสนอรูปแบบการบริหารจัดการที่สถานศึกษาไว้ 4 แบบ แต่ละรูปแบบมีความแตกต่างกันตามมิติต่าง ๆ เช่น ใครเป็นผู้ริเริ่ม เกี่ยวข้องกับใคร ควบคุมในเรื่องใด เป็นต้น ซึ่งแต่ละรูปแบบจะสะท้อนความสนใจในเรื่องที่แตกต่างกันดังนี้

รูปแบบที่ 1 การบริหารแบบประชาธิปไตย เป็นการบริหารที่ให้บุคลากรในสถานศึกษาทั้งหมดเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เป็นรูปแบบที่ได้รับการสนับสนุนจากสหภาพครูในสหรัฐอเมริกา

รูปแบบที่ 2 การบริหารที่ครูใหญ่เป็นผู้ชี้แนะ เป็นการบริหารด้วยการปรึกษาหารือกับบุคลากรในสถานศึกษาและผู้ปกครองนักเรียน แต่การตัดสินใจเป็นอำนาจของครูใหญ่และผู้บริหารเป็นผู้ชี้ขาด

รูปแบบที่ 3 การบริหารโดยคณะผู้ปกครอง โดยทั่วไปคณะผู้ปกครองจะมาจากการเลือกตั้ง เพื่อลดบทบาทของคณะกรรมการสถานศึกษา ในบางกรณีการบริหารตามรูปแบบนี้อาจปรับให้คล้ายกับการบริหารสถานศึกษาในกำกับของรัฐ

รูปแบบที่ 4 การบริหารโดยคณะกรรมการในพื้นที่สถานศึกษาที่มีอำนาจการดำเนินงานที่จำกัด แต่มีอิทธิพลต่อพื้นที่โดยรอบสถานศึกษานั้น เช่น การตัดสินใจเกี่ยวกับการศึกษาเฉพาะทาง การตัดสินใจในเรื่องค่าใช้จ่ายที่ส่งมาจากพื้นที่การศึกษาไปยังสถานศึกษา

นอกจากนี้ วาร์นี่ (ซีรพล ปารีศรี. 2546 : 33-34; อ้างอิงมาจาก Varney.1997:154-A)

ได้กล่าวถึงการตัดสินใจระดับสถานศึกษาที่มีประสิทธิภาพ มุ่งเน้นหลักการ 3 ประการ คือ

1. ประสิทธิภาพในการบริหาร การบริหารที่มีประสิทธิภาพส่วนใหญ่เลียนแบบจากวงการธุรกิจ การตัดสินใจเกี่ยวกับการดำเนินงานขององค์กรจะขึ้นอยู่กับบุคคลที่เขารู้ดีที่สุดว่าเขาต้องการอะไร โดยอาศัยหลักการตลาดและการแข่งขัน และเชื่อว่าการตัดสินใจในระดับผู้ให้บริการจะช่วยให้สถานศึกษาสามารถใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับความต้องการของนักเรียน

2. ประสิทธิภาพของการจัดสถานศึกษา คาดหวังว่าการกระจายอำนาจจะทำให้มีหลักสูตรยืดหยุ่นมากขึ้น และสามารถตอบสนองต่อการเรียนรู้ของเด็กเป็นรายบุคคลและคาดหวังว่าจะมีนวัตกรรมต่าง ๆ เพิ่มในอัตราสูงขึ้น เพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน มีคุณธรรมและพันธสัญญาที่ต้องดำเนินงานให้เกิดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแก่นักเรียน

3. การมีส่วนร่วม การกระจายอำนาจ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของบุคคลใน ระดับสถานศึกษา แต่จะมีใครเกี่ยวข้อง และร่วมตัดสินใจในเรื่องใดอย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับเรื่อง ที่จะนำมาเสนอ การตัดสินใจส่วนใหญ่จะเน้นที่ครูในฐานะเป็นผู้ให้บริการและสร้างผลผลิต

1.2 บทบาทหน้าที่ของผู้บริหาร

ความหมายของคำว่าบทบาทหน้าที่ของผู้บริหาร

คลอง มาปรีดา (2537) ได้ให้ความหมายของคำว่าบทบาทหน้าที่ของผู้บริหารไว้ ดังนี้

บทบาท หมายถึง การทำตามหน้าที่ที่กำหนดไว้ เช่น บทบาทของครู บทบาทของพ่อแม่ ซึ่งเป็นพฤติกรรมหรือการแสดงออกตามความคาดหวังของตนหรือผู้อื่น

หน้าที่ หมายถึง กิจที่ควรทำ กิจที่จะต้องทำ ซึ่งอาจเป็นการกระทำด้วยจริยธรรม ทำตามกฎหมาย หรือทำด้วยความสำนึกของบุคคลนั้น ๆ ก็ได้

ทั้งบทบาทและหน้าที่จะต้องอยู่คู่กันเสมอ จะมีเพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่งไม่ได้ วันหนึ่งๆ คตินหนึ่ง ๆ อาจมีหลายบทบาท เมื่อเขามีบทบาทอย่างนั้น เขาทำหน้าที่สมบทบาทตามที่ผู้อื่น คาดหวังไว้หรือไม่ดังเช่น ตอนเช้ามีบทบาทเป็นพ่อแม่ ครั้นตอนสายมีบทบาทเป็นครู พอดก ตอนเย็นได้รับเชิญให้ไปในงานมงคลสมรส ได้รับมอบหมายให้เป็นเจ้าภาพฝ่ายชาย แต่ละ บทบาทที่ได้รับนั้น ได้ทำหน้าที่เหมาะสมกับบทบาทมากน้อยเพียงใด ถ้าทำได้เหมาะสมทุกสิ่ง ทุกอย่างก็เรียบร้อย หากไม่ได้ทำอะไรเลยทั้ง ๆ ที่ตนมีบทบาท หรือทำก็ทำอย่างไม่เต็มใจ ความวุ่นวายย่อมเกิดขึ้นทันที ผู้บริหารมีบทบาทและหน้าที่หลายอย่าง ผู้นำแต่ละคนจะแสดง บทบาทหน้าที่ให้เหมาะสมกับกลุ่มที่ตนนำอยู่อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าลักษณะของกลุ่มจะเป็น อย่่างไร ผู้นำทั้งหลายอาจมีบทบาทหน้าที่ตรงกันอยู่บ้างเกรซ (Kregg) ครัชฟิลด์ (Crutchfield) และบัลลาเช (Bullachey) ได้สรุปว่า ในองค์กรหนึ่ง ๆ ผู้บริหารอาจมีบทบาทหน้าที่ 12 ประการ คือ

1. เป็นผู้ประสานงาน บทบาทที่เห็นได้ชัด คือ ทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานระหว่าง กลุ่มต่าง ๆ ในองค์กร เป็นผู้ควบคุมนโยบายและกำหนดวัตถุประสงค์ของกลุ่มเพื่อให้การ ปฏิบัติงานดำเนินไปอย่างครบถ้วน

2. เป็นผู้วางแผน เป็นผู้วางแผนอยู่เสมอโดยการเป็นผู้ตัดสินใจกำหนดทางเลือก และวิธีปฏิบัติของกลุ่มเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร ผู้บริหารเป็นผู้คอยควบคุมดูแลให้

การดำเนินงานเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ และผู้บริหารเป็นผู้เดียวที่ทราบแผนทั้งหมดขององค์กร คนอื่นในองค์กรจะรู้เรื่องเฉพาะส่วนที่ได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติเท่านั้น

3. เป็นผู้กำหนดนโยบาย งานที่สำคัญอย่างหนึ่งของผู้นำคือ การกำหนดนโยบายและจุดหมายปลายทางของกลุ่ม นโยบายและจุดหมายปลายทางของกลุ่มได้มาจาก 3 ทางด้วยกัน คือ

3.1 มาจาก เบื้องบน หรือเจ้านายที่มีตำแหน่งสูง

3.2 มาจาก เบื้องล่าง คือได้มาจากคำแนะนำหรือมติของบุคคลที่อยู่ใต้

บังคับบัญชา

3.3 มาจาก ผู้บริหาร ของกลุ่มนั้น

4. เป็นผู้ชำนาญการ ผู้บริหารโดยทั่วไปได้รับการยอมรับว่าเป็นแหล่งความรู้ และประสบการณ์สำหรับผู้ใต้บังคับบัญชา ในการปฏิบัติงานของหน่วยงานต่าง ๆ เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น หน้าที่ของผู้บริหารอีกอย่างก็คือ เป็นที่พึ่งของผู้ใต้บังคับบัญชาให้การแก้ไขปัญหาให้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาเกี่ยวกับความรู้ความชำนาญในการปฏิบัติงาน

5. เป็นเจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ เพื่อติดต่อสื่อความกับบุคคลภายนอกแทนผู้ใต้บังคับบัญชาและที่มีระยะติดต่อกับหน่วยงานอีกด้วย

6. เป็นผู้ประสานสัมพันธ์ระหว่างผู้ใต้บังคับบัญชา เพื่อให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน และไม่ควรทำตัวให้เกิดช่องว่างขึ้นระหว่างผู้บริหารและผู้ร่วมงาน

7. เป็นผู้ให้คุณให้โทษ ให้ความดีความชอบและลงโทษตลอดจนการมอบหมายงานที่ยากหรือที่ง่ายให้ทำ แต่ทั้งนี้ผู้บริหารต้องเป็นผู้ที่มีความยุติธรรม มีเหตุผล

8. เป็นผู้ไกล่เกลี่ย เมื่อหน่วยงานประกอบด้วยผู้คนจำนวนมาก ย่อมมีการขัดแย้งเกิดขึ้นระหว่างกัน กรณีพิพาทระหว่างกันย่อมหนีไม่พ้นที่ผู้บริหารจะต้องยื่นมือเข้าไปไกล่เกลี่ยเพื่อให้เกิดความสงบและเข้าใจกันดีในที่สุด

9. เป็นสัญลักษณ์ของกลุ่ม การที่หน่วยงานมีคนอยู่จำนวนมาก การที่จะก่อให้เกิดความสามัคคีกลมเกลียวกับผู้บริหารเป็นจุดตั้งบุคคลที่สมควรได้รับยกย่องไว้วางใจจากกลุ่มว่าเป็นผู้ที่ไม่มีความมีภัย และเป็นบุคคลที่จะทำให้ทุกคนรวมตัวกันได้

10. เป็นบุคคลตัวอย่าง ผู้บริหารจะต้องวางตัวเหมาะสมประพฤติปฏิบัติไปในทางที่ถูกต้อง เพื่อให้เป็นตัวอย่างแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา ดังนั้นก่อนที่ผู้บริหารจะกระทำการสิ่งใดลงไปจึงควรคิดหน้าคิดหลังให้ดี

11. เป็นผู้รับผิดชอบ เมื่อมีความผิดใด ๆ เกิดขึ้นในหน่วยงานผู้บริหารจะปฏิเสธว่าตนไม่รู้ ไม่เห็นไม่ได้ ผู้บริหารที่ดีจะไม่รับแต่ชอบแล้วโยนความผิดไปให้ผู้อื่น ความสำเร็จในหน่วยงานควรยกย่องให้เป็นความดีของทุกคน ไม่ใช่กล่าวว่าเป็นความเก่งความสามารถของผู้บริหารเอง

12. เป็นผู้มีอุดมคติ ผู้บริหารจะต้องคอยกำหนดค่านิยม ความเชื่อ ให้ผู้ร่วมงานยึดถือปฏิบัติไปในแนวทางเดียวกัน

1.3 ลักษณะการบริหารตามแนวปฏิรูปการศึกษา ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542

ธีระ รุญเจริญ (2544) ได้ประมวลสรุปลักษณะเด่นในการบริหารตามแนวปฏิรูปการศึกษาของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ไว้ประกอบการพิจารณาดังนี้

1. เป็นการบริหารแบบมีส่วนร่วม การบริหารโดยองค์คณะบุคคล
 - 1.1 ส่วนกลาง
 - 1.1.1 สภาการศึกษา
 - 1.1.2 คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
 - 1.1.3 คณะกรรมการอุดมศึกษา
 - 1.1.4 คณะกรรมการการอาชีวศึกษา
 - 1.2 ส่วนท้องถิ่น
 - 1.2.1 คณะกรรมการการศึกษา เขตพื้นที่การศึกษา
 - 1.2.2 คณะกรรมการสถานศึกษา
2. เป็นการบริหารที่เน้นการดำเนินการจัดการศึกษา เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของนักเรียน
 - 2.1 เป็นการศึกษาที่ให้ทุกคน ทุกฝ่าย ทุกองค์กรมีส่วนร่วม
 - 2.2 เป็นการศึกษาที่มีหลักการ แนวทาง รูปแบบที่ชัดเจน
 - 2.3 เน้นการบริหารการเรียนการสอนที่ใช้เทคโนโลยี
3. เป็นการบริหารที่ใช้บุคลากรมืออาชีพ (Professional)
 - 3.1 มีลักษณะเฉพาะ เช่น วิสัยทัศน์ เป็นผู้นำ มนุษยสัมพันธ์
 - 3.2 ต้องมีใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ

3.3 ต้องมีการพัฒนาตนเองอยู่เสมอ : มีสำนักพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา

4. เป็นการบริหารที่ต้องมีการตรวจสอบและประเมินตามมาตรฐาน
 - 4.1 ภายใน โดยหน่วยงาน
 - 4.2 ภายนอก โดยสำนักรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา
5. เป็นการบริหารที่เน้นเป็นพิเศษที่สถานศึกษาหรือโรงเรียน
 - 5.1 ใช้การกระจายอำนาจการบริหาร 4 ด้าน
 - 5.1.1 บริหารทั่วไป
 - 5.1.2 งบประมาณ
 - 5.1.3 บุคลากร
 - 5.1.4 วิชาการ
 - 5.2 เน้น SBM (การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน School-based

Management)

6. เป็นการบริหารที่เน้นการกระจายอำนาจไป
 - 6.1 ระดับท้องถิ่น
 - 6.1.1 เขตพื้นที่การศึกษา
 - 6.1.2 สถานศึกษา
 7. เป็นการบริหารที่อาศัยองค์กรวิชาชีพ
 - 7.1 สภาครูและบุคลากรทางการศึกษา
 - 7.2 องค์กรกลางบริหารงานบุคคล
 8. เน้นคุณธรรม จริยธรรม จรรยาบรรณวิชาชีพมากขึ้น
 9. เป็นการบริหารที่เน้นความเท่าเทียมกัน
 - 9.1 ในด้านปริมาณ : ประชากร จำนวนโรงเรียน ภูมิภาค

การคมนาคม

- 9.2 ในด้านงบประมาณ : ค่าใช้จ่ายรายหัว
10. เป็นการบริหารที่ต้องประกันคุณภาพให้แก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย
 - 10.1 นักเรียน
 - 10.2 ผู้ปกครอง
 - 10.3 ชุมชน สังคม

ภาระหน้าที่ความรับผิดชอบดังกล่าวข้างต้น จึงจำเป็นต้องอาศัยความรู้ ความสามารถ หรือศักยภาพในการปฏิบัติของผู้บริหารการศึกษามีอาชีพ เพื่อนำไปสู่ความสำเร็จในการ บริหารและการจัดการศึกษาตามแนวทางและหลักการที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษา แห่งชาติ พุทธศักราช 2542

เมื่อสรุปบทบาท หน้าที่ ความรับผิดชอบของผู้บริหารการศึกษาและผู้บริหาร สถานศึกษาตามแนวทางปฏิรูปการศึกษา ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 มี 2 ด้านคือ (ธีระ รุญเจริญ, 2546 : 6)

1. การจัดการศึกษา ให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมาย หลักการ แนวทาง รูปแบบการจัด การศึกษา หลักสูตร และกระบวนการจัดการเรียนการสอน
2. การบริหารการศึกษา ให้เป็นไปตามแนวทางการบริหารที่กำหนดไว้ใน พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 โดยเน้นการบริหารแบบมีส่วนร่วมของ หลายฝ่าย รวมทั้ง บิดา มารดา ผู้ปกครอง องค์กรของรัฐและเอกชน ตลอดจนชมรม สมาคม ในสังคม

2. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับหลักสูตร

2.1 ความหมายและความสำคัญของหลักสูตร

2.1.1 ความหมายของหลักสูตร

ความหมายของคำว่าหลักสูตร มาจากคำภาษาละตินว่า “Racecourse” แต่เมื่อนำมาใช้ในทางการศึกษา คำว่า หลักสูตร มีความหมายได้หลายอย่าง แต่เดิมมีความหมายว่า เป็นรายการกระบวนวิชา ต่อมาคำนี้ได้ขยายความออกไปมากขึ้นนักพัฒนาหลักสูตรที่มีความ เชี่ยวชาญ จะสามารถอธิบายความหมายได้กว้างขวางกว่านักพัฒนาหลักสูตรที่มีแนวคิดดั้งเดิม ซึ่งจะได้ความหมายของหลักสูตรแคบ ๆ เช่นที่กล่าวมาแล้ว ความหมายของหลักสูตรที่มาจาก คน ๆ เดียว อาจมีมากมายตัวอย่าง เช่น

1. หลักสูตรคือ แผนการเรียน
2. หลักสูตรประกอบด้วยเป้าหมาย จุดประสงค์เฉพาะที่จะนำเสนอ และจัดเนื้อหา ซึ่งจะรวมถึงแบบของการเรียน การสอน ตามจุดประสงค์ และท้ายที่สุดจะต้องมีการประเมินผล ลัพธ์ของการเรียน (รุจิรี ภูสาระ : 2545 : 1)

หลักสูตรเป็นศัพท์ทางการศึกษาที่คนส่วนใหญ่คุ้นเคย และมีผู้ให้ความหมายไว้มากมาย และแตกต่างกัน บางความหมายมีขอบเขตกว้าง บางความหมายมีขอบเขตแคบ ทั้งนี้แล้วแต่ประสบการณ์ ความคิดเห็นของแต่ละบุคคลที่มีต่อหลักสูตร

บ็อบบิท (Bobbitt. 1918 : 177) ได้ให้คำนิยามในหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตร คือรายการของสิ่งต่างๆ ซึ่งเด็กและเยาวชนจะต้องกระทำและประสบเพื่อพัฒนาความสามารถของคนใน อันที่จะกระทำสิ่งต่างๆ ให้ดีและเหมาะสมสำหรับการดำรงชีวิตในวัยผู้ใหญ่ (สงัด อุทรานันท์. 2535 : 463 ; อ้างอิงมาจาก Bobbitt. 1918 : 177)

แกสเวล และแคมป์เบล (Caswell and Campbell. 1935 : 69) ได้ให้คำนิยามของหลักสูตรว่า หลักสูตรคือ ประสบการณ์หรือกิจกรรมทั้งหลายที่สถานศึกษาจัดให้ผู้เรียน (ธวัชชัย ชัยจิรฉายากุล. 2535:567 ; อ้างอิงมาจาก Caswell and Campbell. 1935 : 69)

ทาบาส (Taba. 1962 : 96) ได้ให้คำนิยามของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตรเป็นวิธีการเตรียมเยาวชนให้มีส่วนร่วมในฐานะที่เป็นสมาชิกที่มีความสามารถในการสร้างผลผลิตให้แก่สังคม (สงัด อุทรานันท์. 2535:463 ; อ้างอิงมาจาก Taba . 1962 : 96)

เนกเลีย และอีแวนส์ (Neagley and Evans. 1967 : 2) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรว่าคือ ประสบการณ์ที่โรงเรียนจัดเพื่อช่วยให้นักเรียนได้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ตามความสามารถของนักเรียน (สุนีย์ ภูพันธ์. 2546 : 7 ; อ้างอิงมาจาก Neagley and Evans.1967:2)

เซฟเวอร์ และเบอร์แลค (Shavar and Berlak. 1968 : 9) กล่าวว่า หลักสูตร คือ กิจกรรมที่ครูจัดให้นักเรียนได้เล่นเพื่อให้นักเรียนได้เกิดการเรียนรู้ (สุนีย์ ภูพันธ์. 2546 : 8; อ้างอิงมาจาก Shavar and Berlak. 1968 : 9)

ทรัมป์ และมิลเลอร์ (Trump and Miller. 1968 : 11-12) ได้ให้คำนิยามของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตร คือ กิจกรรมการเรียนการสอนต่างๆที่โรงเรียนเตรียมการและจัดไว้ให้แก่ผู้เรียน (สุนีย์ ภูพันธ์. 2546 : 8; อ้างอิงมาจาก Trump and Miller . 1968 : 11-12)

กู๊ด (Good. 1973 : 109) ได้ให้ความหมายไว้ว่า หลักสูตรหมายถึงกลุ่มรายวิชาที่จัดไว้อย่างเป็นระบบหรือลำดับวิชาที่บังคับ สำหรับการสำเร็จการศึกษา หรือเพื่อรับประกาศนียบัตรในสาขาวิชานั้นๆ (สุพิศม์ สมศรี. 2541 : 11 ; อ้างอิงมาจาก Good .1973 : 109)

วิลเลอร์ (Wheeler. 1974 : 11) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรว่า มวลประสบการณ์การเรียนรู้ ซึ่งโรงเรียนหรือสถานที่ศึกษาจัดให้แก่ผู้เรียน (สุนีย์ ภูพันธ์. 2546 : 7 ; อ้างอิงมาจาก Wheeler. 1974 : 11)

โครว์ (Crow. 1980 : 250) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรคล้ายกับของวิลเลอร์เขา กล่าวว่า หลักสูตรเป็นประสบการณ์ที่นักเรียนได้รับทั้งภายในและภายนอกโรงเรียนเพื่อให้นักเรียนได้มีการพัฒนาด้านร่างกาย สังคม ปัญญา และจิตใจ (สุนีย์ ภูพันธ์. 2546 : 7 ; อ้างอิงมาจาก Crow. 1980 : 250)

โอลิวา (Oliva. 1982 : 10) กล่าวว่า หลักสูตรคือแผนหรือโปรแกรมสำหรับ ประสบการณ์ทั้งหลายที่ผู้เรียนจะต้องประสบภายใต้การอำนวยการของโรงเรียน (สุนีย์ ภูพันธ์. 2546 : 7 ; อ้างอิงมาจาก Oliva. 1982 : 10)

สุมิตร คุณานุกร (2523 : 7-8) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตร คือ โครงการให้การศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความสามารถและคุณลักษณะสอดคล้องกับความมุ่งหมายทางการศึกษาที่กำหนด

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2525 : 3) ให้ความหมายว่า หลักสูตร คือ ประสบการณ์ทั้งหมดที่โรงเรียนจัดให้นักเรียนได้เรียนรู้และพัฒนาตนเองไปทิศทางที่โรงเรียนปรารถนา

สงวน สุทธิเลิศอรุณ (2529 : 147) ได้ให้ความหมายว่า หลักสูตร เป็นมวลกิจกรรม และประสบการณ์ทั้งหลายที่มีอยู่ทั้งในและนอกโรงเรียน

ธีรารัง บัวศรี (2532 : 6) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรว่า คือแผนซึ่งได้ออกแบบ จัดทำขึ้น เพื่อแสดงถึงจุดหมาย การจัดเนื้อหาสาระ กิจกรรม และมวลประสบการณ์ในแต่ละโปรแกรมการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนมีพัฒนาการในด้านต่าง ๆ ตามจุดหมายที่ได้กำหนดไว้

กรมวิชาการ (2537 : 19) ได้กล่าวว่า หลักสูตร หรือคำว่า “ Curriculum ” ที่ใช้ในวงการการศึกษาของประเทศสหรัฐอเมริกา นั้น หมายถึง หลักสูตรรวมวิชาซึ่งประกอบด้วย จุดประสงค์โครงสร้างของเนื้อหาวิชาซึ่งจัดหมวดหมู่และลำดับอย่างระบบ แนวการสอนและวิธีประเมินผล

วิรัตน์ บัวขาว (2541 : 8) ได้ให้นิยามของหลักสูตรว่า เป็นประสบการณ์ทั้งหมดที่สถานศึกษาจัดให้ผู้เรียนทั้งในและนอกห้องเรียน เพื่อให้ผู้เรียนไปสู่จุดหมายที่วางไว้

ธีรยุทธ เสนีวงศ์ ณ อยุธยา (2543 : 203) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรว่า หลักสูตรคือทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนภายหลังจากการเรียน

วิภา จันทรวัดน์ (2546 : 12) ได้ให้ความหมายว่าหลักสูตร โดยทั่วไปจะมีความหมาย 2 ลักษณะ คือ ความหมายกว้างและความหมายแคบ ในความหมายกว้างหมายความว่า ประสบการณ์ทุกอย่างที่โรงเรียนจัดให้นักเรียนไม่ว่าจะเป็นในหรือนอกห้องเรียน ส่วนหลักสูตรความหมายในทางแคบหมายถึง วิชา และเนื้อเรื่องต่าง ๆ

ที่กระทรวงกำหนด ให้เรียนในแต่ละชั้นจะให้เรียนอะไร มากน้อยเพียงใด ทั้งนี้มีจุดมุ่งหมาย เพื่อให้นักเรียนมีความเจริญในทุก ๆ ด้าน

จากคำนิยามของหลักสูตรดังกล่าว จะเห็นว่า ความหมายของหลักสูตรที่นักวิชาการทั้งในและต่างประเทศให้ไว้ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันต่างก็มีความสัมพันธ์กันและคล้ายคลึงกันแต่ไม่ว่านิยามของหลักสูตรจะเป็นไปในลักษณะใดก็ตาม อาจสรุปได้ว่าล้วนเกี่ยวข้องกับการจัดประสบการณ์ในรูปแบบต่างๆกล่าวโดยสรุป หลักสูตร หมายถึง มวลประสบการณ์ต่างๆ หรือเนื้อหาที่โรงเรียนจัดการให้แก่ผู้เรียนทั้งในและนอกโรงเรียนเพื่อเกิดการเรียนรู้และพัฒนาตนเองไปในทางทิศทางที่พึงประสงค์และเป็นไปตามที่กำหนดไว้ในจุดประสงค์ของการศึกษา

2.1.2 ความสำคัญของหลักสูตร

ในการจัดการศึกษาให้บรรลุเป้าหมายนั้น จะต้องอาศัยหลักสูตรเป็นเครื่องมือ นำไปสู่การบรรลุเป้าหมายดังกล่าว สำหรับความสำคัญของหลักสูตรได้มีผู้กล่าวไว้ดังต่อไปนี้

วิรัตน์ บัวขาว (2541 : 8) ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรไว้หลายประการ ดังนี้ ประการแรก หลักสูตรเป็นเกณฑ์มาตรฐานทางการศึกษาที่เป็นแม่บทของการจัดการเรียนการสอนให้อยู่ในมาตรฐานเดียวกัน ประการที่ 2 หลักสูตรเป็นแผนดำเนินงานของนักบริหารการศึกษาที่จะต้องอำนวยความสะดวก ดูแล ติดตามและประเมินผล ประการที่ 3 หลักสูตรเป็นแนวทางปฏิบัติงานของบุคลากรทางการศึกษาในด้านการวิเคราะห์หลักสูตร การจัดกระบวนการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล การทำแผนการสอน ตลอดจนการจัดกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับการเรียนการสอน ประการที่ 4 หลักสูตรเป็นเครื่องมือพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้เหมาะสมกับความต้องการของประเทศ ประการที่ 5 หลักสูตรเป็นเอกสารทางราชการที่เป็นข้อกำหนด หรือบทบัญญัติให้โรงเรียนปฏิบัติตาม และประการสุดท้าย หลักสูตรเป็นตัวชี้วัดความเจริญของประเทศชาติ

ธีรยุทธ์ เสนีย์วงศ์ ณ อยุธยา (2543 : 204) ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรไว้ 4 ประการ คือ ประการแรกหลักสูตรเหมือนดวงใจสำคัญของการศึกษา ทั้งนี้เพราะหลักสูตรเสมือนเป็นหัวใจของเมืองดีและมีคุณภาพ ประเทศจะเจริญได้ต้องให้ประชากรที่มีคุณภาพ ประชากรมีลักษณะอย่างไรนั้นก็ขึ้นอยู่กับการจัดหลักสูตรว่าต้องให้ผู้ที่ผ่านหลักสูตรเป็นอย่างไร ประการที่ 2 หลักสูตรเป็นโครงการและแนวทางในการให้การศึกษา ประการที่ 3 หลักสูตรเป็นมาตรฐานของการศึกษาภายในโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษาได้จัดระเบียบแบบแผนที่เป็นมาตรฐานเดียวกันในทางการเรียนการสอน กล่าวคือ โรงเรียนจะต้องสอนให้ครบ

หรือจบหลักสูตรนั่นเอง และประการสุดท้าย หลักสูตรมีความสำคัญในระดับโรงเรียนในลักษณะที่ว่าหลักสูตรจะให้แนวปฏิบัติแก่ครู เพราะหลักสูตรจะชี้้นำให้ครูรู้ว่าจะสอนให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้และเกิดพฤติกรรมอะไร และถ้าจะสอนให้รู้และเกิดพฤติกรรมอย่างนั้นครูจะต้องจัดกิจกรรมประสบการณ์อะไรบ้างให้แก่ผู้เรียน

กล่าวโดยสรุป หลักสูตรเป็นหัวใจของการศึกษาของชาติ ที่นำมาเป็นกรอบและแนวทางในการจัดการเรียนการสอนในระบบโรงเรียน เพราะจุดมุ่งหมายของหลักสูตรเป็นข้อบังคับที่จัดการเรียนการสอนตามเท่านั้น กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ หลักสูตรนับว่าเป็นแม่บทของการจัดการการศึกษาของชาติ หากขาดหลักสูตรก็เหมือนการจัดการการศึกษาที่ขาดทิศทาง ไม่มีจุดมุ่งหมายปลายทาง ดังนั้นหลักสูตรจึงเปรียบได้ ดังเข็มทิศนำทางผู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะที่ต้องการ

2.2 องค์ประกอบของหลักสูตร

องค์ประกอบของหลักสูตรเป็นส่วนที่ทำให้หลักสูตรมีความสมบูรณ์ซึ่งได้มีนักการศึกษาเสนอแนวคิดไว้ ดังนี้

ทาบ (Taba. 1962 : 422-423) กล่าวว่าไว้ว่า หลักสูตรไม่ว่าจะแบบใดย่อมประกอบไปด้วยองค์ประกอบพื้นฐาน 4 อย่างคือ จุดหมาย เนื้อหา กระบวนการเรียนการสอนและการประเมินผล (ธีระยุทธ เสนีย์วงศ์ ณ อยุธยา. 2543 : 208; อ้างอิงมาจาก Taba. 1962 : 422-423)

โบซอง (George Beauchamp. 1968 : 108) เป็นผู้กล่าวถึงองค์ประกอบของหลักสูตรในเชิงระบบ คือ ส่วนที่เป็นตัวป้อนเข้า (Input) กระบวนการ (Process) และผลลัพธ์ที่ได้ (Output) ซึ่งสามารถแสดงให้เห็นตามภาพประกอบ (สุภชัย อ่อนศรี. 2548 : 22 ; อ้างอิงมาจาก George Beauchamp. 1968 : 108)

ส่วนที่ป้อนเข้า	กระบวนการ	ผลลัพธ์
เนื้อหาวิชา	ลักษณะการใช้	ความรู้
ผู้เรียน	สื่อ / อุปกรณ์	ทักษะ
ชุมชน	ระยะเวลา	เจตคติ
พื้นฐานการศึกษา	การวัดผล	ความมั่นใจ

แผนภูมิที่ 1 โครงสร้างของหลักสูตรเชิงระบบ

วิชัย ราษฎร์ศิริ (2524 :10-12) ได้สรุปองค์ประกอบของหลักสูตรว่ามีสาระสำคัญดังนี้

1. หลักการและจุดมุ่งหมาย

1.1 หลักการและจุดมุ่งหมาย หมายถึง แนวคิดความเชื่อเกี่ยวกับความต้องการอันเป็นแม่บทของหลักสูตร ซึ่งแสดงเจตจำนงหรือเป้าหมายทั่วไปของหลักสูตรนับว่าเป็นจุดยืนร่วมกันของคณะผู้จัดทำหลักสูตร เช่น เป็นการศึกษาเพื่อปวงชน

1.2 จุดมุ่งหมายของหลักสูตร คือ ความมุ่งหมายของการศึกษาที่กำหนดความมุ่งหมายของหลักสูตรเป็นการตอบคำถามว่าการจัดการศึกษาเพื่ออะไร หรือในการจัดการศึกษานั้น ต้องให้ผู้ได้รับการศึกษามีคุณสมบัติอย่างไร หรือกล่าวโดยสรุปว่าการให้การศึกษาที่ต้องการให้ผู้เรียนเกิดพฤติกรรมด้านใดบ้างจึงจะเป็นคนที่มีคุณค่าต่อสังคม โดยปกติการกำหนดจุดมุ่งหมายต้องคำนึงถึงปรัชญาของแต่ละสังคมเป็นหลัก จุดมุ่งหมายของหลักสูตรมีหลายระดับ เช่น จุดมุ่งหมายระดับหลักสูตร จุดมุ่งหมายของกลุ่มวิชา หรือหมวดวิชา

1.3 จุดมุ่งหมายของรายวิชาและจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรม ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายระดับการสอน จะพบว่า จุดมุ่งหมายดังกล่าวตอนแรกจะมีความหมายกว้างส่วนจุดมุ่งหมายตอนหลังแบบกระชับและเฉพาะเจาะจงยิ่งขึ้นซึ่งนับได้ว่าเป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอนเป็นอย่างมาก

2. เนื้อหาวิชา (มวลประสบการณ์) และเวลาเรียน

2.1 เนื้อหาวิชา เมื่อกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตรเรียบร้อยแล้วกิจกรรมขั้นต้นต่อไป คือ การเลือกสรรวิชาต่างๆ ที่สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายทันสมัยและเป็นประโยชน์แก่ผู้เรียนเนื้อหาวิชาหรือมวลประสบการณ์เปรียบเสมือนสื่อหรือเครื่องนำทางไปสู่จุดมุ่งหมายของหลักสูตร

2.2 เวลาเรียนซึ่งกำหนดไว้ว่าหลักสูตรแบบนั้นๆ จะต้องใช้เวลากี่ปี แต่ละปีเรียนกลุ่มวิชาหรือหมวดวิชาใดบ้าง ร้อยละเท่าไร ในแต่ละสัปดาห์เรียนอะไรบ้างเป็นเวลาเท่าไร

3. การนำหลักสูตรไปใช้ หมายถึง กิจกรรมต่างๆ ซึ่งผู้บริหารและครูนำหลักสูตรไปปฏิบัติให้เกิดผลแก่ผู้เรียนในโรงเรียน ซึ่งจำแนกได้ 3 ประการ คือ

3.1 การแปลงหลักสูตรไปสู่การสอน ได้แก่ วัสดุหลักสูตร ประกอบด้วยเอกสารหลักสูตรชนิดต่างๆและอุปกรณ์การสอนที่จำเป็นที่ใช้ประกอบการเรียนการสอน

3.2 การจัดเตรียมสิ่งต่างๆ เช่นบุคลากร อาคารสถานที่ วัสดุหลักสูตรและบริการต่างๆ เพื่อเอื้ออำนวยให้การใช้หลักสูตรสัมฤทธิ์ผล

3.3 การสอนเป็นกิจกรรมที่นำหลักสูตรไปใช้เพื่อเกิดผลสำเร็จต่อผู้เรียน

4. การประเมินผล เพื่อหาคำตอบว่าหลักสูตรดีเพียงไรมีสิ่งใดบ้างที่ต้องปรับปรุงแก้ไขซึ่งได้แก่ การประเมินผลการเรียนและการประเมินผลหลักสูตร .

ชำระ บั้วศรี กล่าวว่า หลักสูตรมีองค์ประกอบที่สำคัญและขาดไม่ได้อย่างน้อย 6 อย่าง คือ

1. จุดหมายของหลักสูตร
2. จุดประสงค์ของการเรียนการสอน
3. เนื้อหาสาระและประสบการณ์
4. ยุทธศาสตร์การเรียนการสอน
5. วัสดุ อุปกรณ์ และสื่อการเรียนการสอน
6. การประเมินผล (मुख วิสัย. 2544 : 22 ; อ้างอิงมาจาก ชำรง บั้วศรี. 2532) สุมิตร คุณากร (2523 : 8-9) กล่าวว่า หลักสูตรมีองค์ประกอบ 4 อย่างดังนี้

1. ความมุ่งหมาย
2. เนื้อหา
3. การนำหลักสูตรไปใช้
4. การประเมินผล

วิชัย ดิสสระ (2535 : 11 – 12) ได้สรุปว่า หลักสูตรประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ

1. หลักสูตรแม่บท ได้แก่ ข้อกำหนดของกระทรวงศึกษาธิการซึ่งประกอบด้วย จุดหมายและแนวทางของการศึกษา โครงสร้างเนื้อหาสาระ ซึ่งประกอบด้วยหมวดวิชา หรือกลุ่มวิชาเนื้อหาเป็นหัวข้อสำคัญ อัตราเวลาเรียนและแนวทางการสอนตลอดจนการประเมินผล การเรียน ซึ่งกรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการ เป็นผู้จัดทำ

2. เอกสารและวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอน ได้แก่ เอกสารและอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ครูใช้สอนและนักเรียนใช้เรียน เช่น หนังสือเรียน คู่มือครู แผนการสอน โครงการสอน หนังสืออ่านเพิ่มเติม แบบฝึกหัด รูปภาพ บทเพลง แผนภูมิ นิทานและวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตร ผู้ที่มีส่วนในการจัดทำสิ่งเหล่านี้ มีหลายระดับตั้งแต่ระดับกระทรวง จนถึงโรงเรียนและเอกชน แต่โดยหลักการแล้วกรมวิชาการเป็นเจ้าของเรื่องในการดำเนินการประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ จัดทำเอกสารต่าง ๆ ขึ้น

3. กิจกรรมการเรียนการสอน ได้แก่ การดำเนินงานต่าง ๆ ในโรงเรียนทั้งโดยครู นักเรียน เช่น การสอนให้นักเรียนค้นคว้า แบบอภิปราย การบรรยาย การอบรม การสาธิต การปฏิบัติงาน การจัดนิทรรศการ การศึกษานอกสถานที่ และการทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่นักเรียน ครู และผู้บริหารการศึกษาเป็นผู้ปฏิบัติให้สอดคล้องกับแนวทางและจุดหมายที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแม่บท

4. การประเมินผล ได้แก่ หลักการของการประเมินผล กระบวนการวัดต่าง ๆ พร้อมทั้งเครื่องวัดและแบบฟอร์มในการประเมินผลการศึกษา เพื่อที่จะรู้ว่ามีนักเรียนคนใดมีการเปลี่ยนแปลงหรือมีการเจริญงอกงามในด้านต่าง ๆ ขึ้นหรือไม่ เพียงใด เมื่อทราบแล้วจะได้พิจารณาได้ว่าถึงเกณฑ์ที่ต้องการหรือไม่ ถ้าไม่ถึงจะได้หาทางปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้ นักเรียนผู้นั้นบรรลุจุดหมายที่ตั้งไว้

สังัด อุทรานันท์ ได้กล่าวว่างค์ประกอบของหลักสูตรไว้ว่าหลักสูตรประกอบด้วยองค์ประกอบ 2 ส่วนใหญ่ ๆ คือ

ส่วนที่ 1 เป็นส่วนที่จำเป็นสำหรับหลักสูตร ซึ่งประกอบด้วย

- 1.1 จุดมุ่งหมาย ซึ่งจำแนกเป็นจุดมุ่งหมายทั่วไป และจุดมุ่งหมายเฉพาะ
- 1.2 เนื้อหาสาระและประสบการณ์เรียนรู้ซึ่งแยกออกเป็น
 - 1.2.1 ข้อเท็จจริงและความรู้ธรรมดา
 - 1.2.2 การแก้ปัญหาและความคิดเห็นสร้างสรรค์
 - 1.2.3 ทักษะทางกายภาพ
 - 1.2.4 เจตคติและค่านิยม

ส่วนที่ 2 เป็นส่วนประกอบอื่นที่น่าบรรลุไว้ในหลักสูตร ซึ่งได้แก่

- 2.1 เหตุผลและความจำเป็นของหลักสูตร
- 2.2 การเสนอแนะแนวทางในการจัดการเรียนการสอน
- 2.3 การเสนอแนะการใช้สื่อการเรียนการสอน

2.4 การเสนอแนะเกี่ยวกับการช่วยเหลือและส่งเสริมผู้เรียน

จากที่กล่าวมาข้างต้น อาจกล่าวโดยสรุปเกี่ยวกับองค์ประกอบของหลักสูตรได้ว่า องค์ประกอบพื้นฐานของหลักสูตรมี 4 ประการ คือ จุดหมาย เนื้อหา การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล ซึ่งไม่ว่าหลักสูตรจะมีองค์ประกอบกี่องค์ประกอบแต่ทุกองค์ประกอบเป็นแนวทางที่นำไปสู่ผลผลิตของหลักสูตร นั่นคือ คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน

2.3 รูปแบบของหลักสูตร

บุญชม ศรีสะอาด (2528:54-62) ได้กล่าวไว้ว่าหลักสูตรแบ่งออกเป็น 9 แบบ คือ

1. หลักสูตรรายวิชา

1.1 เนื้อหาสาระแต่ละวิชาจะแยกออกจากกัน โดยเด็ดขาดและการสอนแยก รายวิชากันรายวิชานั้นๆ

1.2 แต่ละวิชามีลำดับมีหลักการและเหตุผลมีการจัดเรียงเนื้อหาสาระและวิธี คำนวณด้วยตนเองมีขอบเขตที่ตายตัวของความรู้ในวิชานั้นไม่พาดพิงหรือแสดงความสัมพันธ์ กับวิชาอื่นๆ

1.3 ไม่ได้โยงความสัมพันธ์ระหว่างครุณั้นกับการปฏิบัติในสถานการณ์จริง

1.4 การเลือกและการจัดการเนื้อหาวิชาเพื่อสอนยึดคุณค่าที่มีอยู่ในตัวของเรื่องที่ สอนนั้น โดยสันนิษฐานนักเรียนจะนำเอามาใช้ได้เมื่อต้องการ

2. หลักสูตรสหสัมพันธ์ หลักสูตรแบบนี้จะนำเอาเนื้อหาวิชาอื่นที่สัมพันธ์กันมา ผนวกเข้าจึงแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างวิชา 2 วิชาขึ้นไป โดยไม่ทำลายขอบเขตของ วิชาเดิมแต่จะแสดงให้เห็นว่าวิชาเสริมอย่างไร

3. หลักสูตรผสมผสาน เป็นหลักสูตรที่มุ่งเน้นรายวิชาโดยการสร้างรายวิชาจาก เนื้อหาที่เคยแยกจากกัน นั่นคือการรวมวิชาตั้งแต่ 2 วิชาเป็นวิชาเดียวแต่ยังคงรักษาเนื้อหา พื้นฐานของแต่ละวิชาไว้โดยมีการบูรณาการเนื้อหาว่าหลักสูตรสหสัมพันธ์

4. หลักสูตรหมวดวิชา เป็นหลักสูตรที่ขยายจากหลักสูตรสหสัมพันธ์แบบ ผสมผสานเป็นการนำเอาเนื้อหาจากวิชาหลายๆ วิชาวิชามาจัดทุกๆ ไป กว้างๆ โดยเน้นความ พยายามที่จะให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างวิชาต่างๆ

5. หลักสูตรที่เน้นสมรรถฐาน เป็นหลักสูตรที่ทำให้ผู้เรียนมีความสามารถอย่างแท้จริงเป็นหลักสูตรที่เน้นการปฏิบัติหรือสมรรถภาพ หลักสูตรต้องกำหนดความสามารถในการปฏิบัติที่ต้องการไว้เป็นจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม หรือจุดประสงค์ด้านความสามารถ หลังจากนั้นก็วางแผนกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนบรรลุแต่ละจุดประสงค์ และมีการตรวจสอบการปฏิบัติของผู้เรียน

6. หลักสูตรวิชาแกน เป็นหลักสูตรที่มีลักษณะดังนี้

6.1 มีรายวิชาใดวิชาหนึ่ง

6.2 มุ่งให้ความความสามารถทำหน้าที่ประชากรที่มีประสิทธิภาพในระบอบประชาธิปไตย

6.3 เน้นความต้องการของสังคมในปัจจุบัน

6.4 เนื้อหามักจะมาจากปัญหาทางสังคมและส่วนบุคคลที่เห็นว่าเป็นปัญหาที่สำคัญ

6.5 เน้นการแก้ปัญหา

6.6 เนื้อหาหลักสูตรจะไม่มีขอบเขตของวิชาต่างๆที่มาร่วมกัน

6.7 มีการวางแผนร่วมกันระหว่างครูและนักเรียน

6.8 เน้นการสอนและทักษะที่ชี้ความต้องการ

6.9 เวลาสอนยาวกว่า 1 คาบเรียนปกติ

6.10 การแนะนำเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตร

7. หลักสูตรที่เน้นกระบวนการ หมายถึง เป็นหลักสูตรที่เน้นให้นักเรียนเกิดทักษะกระบวนการเกี่ยวกับการเรียนรู้ เช่น ทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ประกอบด้วย การสังเกต การจัดประเภท การตีความ การทดลอง กระบวนการแก้ปัญหา และกระบวนการในการสร้างค่านิยม เป็นต้น

8. หลักสูตรที่เน้นกิจกรรมและปัญหาทางสังคม หลักสูตรแบบนี้มีลักษณะแตกต่างกันไปตามทฤษฎีที่ยึดถือมี 3 ส่วน ส่วนแรก มีความเชื่อว่าหลักสูตรตรงกับความต้องการดำรงชีวิตในสังคมจริง ในการสร้างหลักสูตรจึงยึดรากฐานทางสังคมหรือการดำรงชีวิตในสังคมหรือสถานการณ์ในชีวิตจริง ส่วนที่ 2 มีความเชื่อว่าหลักสูตรเป็นเรื่องเกี่ยวกับปัญหาเรื่องต่างๆ ของชีวิตในสังคม ส่วนสุดท้าย มีความเชื่อว่าเป้าประสงค์ที่สำคัญของหลักสูตรคือการปรับปรุงสังคมโดยใช้โรงเรียนเป็นอบรมนักเรียนโดยตรง

9. หลักสูตรที่เน้นความต้องการและความเข้าใจของแต่ละบุคคล เป็นสูตรที่เน้นความสนใจและความต้องการของนักเรียนเป็นรูปแบบหลักสูตรที่เน้นการจัดการสอนที่เน้นความสนใจและความต้องการของนักเรียนเป็นแบบหลักสูตรที่เน้นการจัดการเรียนการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนได้เลือกเรียนตามความต้องการหรือตามความถนัด

วิชัช ราชภัฏศรี (2524 : 13 – 18) สรุปว่า หลักสูตรมี 6 แบบ คือ

1. หลักสูตรแบบรายวิชาหรือเนื้อหา เป็นหลักสูตรแบบเดิมประกอบด้วยรายวิชาต่าง ๆ มีข้อดี คือ เน้นด้านวิชาการ ให้มีความรู้เป็นระบบระเบียบ การเรียนการสอนไม่ยุ่งยาก การถ่ายทอดความรู้และทัศนคติได้เต็มที่ ประเมินผลทำได้ง่าย แต่มีข้อเสีย คือ ไม่คำนึงถึงความแตกต่างของบุคคล นักเรียนขาดความคิดสร้างสรรค์ เน้นเฉพาะด้านวิชาการ สอนแบบบรรยาย ความรู้ไม่ผสมผสาน

2. หลักสูตรแบบสัมพันธ์วิชา เป็นหลักสูตรแบบรายวิชานำเอาเนื้อหาที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกันมาผนวกเรียนด้วยกัน ข้อดี คือ ครูมีการวางแผนการสอนร่วมกันและนักเรียนได้เรียนรู้เนื้อหาวิชาประสานสัมพันธ์กัน

3. หลักสูตรแบบหมวดวิชา หรือสหสัมพันธ์ เป็นความพยายามรวมวิชาต่าง ๆ ให้อยู่ในหมวดเดียวกันมุ่งผสมผสานความรู้ ข้อดี คือ เนื้อหาสาระสนองความต้องการของผู้เรียนมากขึ้นส่งเสริมให้ผู้เรียนเป็นคนรอบรู้ การผสมผสานความรู้ทำให้ผู้เรียนนำไปใช้ประโยชน์ได้มากขึ้น ข้อเสีย คือ ครูยังสอนเน้นรายวิชา ไม่ส่งเสริมให้คิดอย่างมีเหตุผล

4. หลักสูตรประสบการณ์ เป็นการจัดหลักสูตรโดยยึดเอาประสบการณ์และกิจกรรมเป็นหลัก ข้อดี คือ ผู้เรียนได้เรียนในสิ่งที่ตนเองสนใจ มีกิจกรรมศึกษามากและมีความกระตือรือร้น นักเรียนได้รับความรู้ที่มีประโยชน์ที่ได้จากการปฏิบัติจริง แต่ก็มีข้อจำกัด คือ ความรู้ที่ผู้เรียนได้รับขาดความต่อเนื่อง และเนื้อหาสาระอาจไม่สัมพันธ์กับการพัฒนาชีวิต

5. หลักสูตรแบบเพื่อชีวิตและสังคม เป็นหลักสูตรที่ยึดเอาสังคมและชีวิตจริงของผู้เรียนเป็นหลักเพื่อให้ผู้เรียนนำเอาความรู้ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ข้อดี คือ ตอบสนองความต้องการในการดำรงชีวิตและสังคม เป็นเครื่องมือในการพัฒนาตนเองแก้ปัญหาแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ข้อเสีย คือ ผู้เรียนได้รับความรู้ที่ไม่สมบูรณ์ ได้นำไปใช้ประโยชน์ได้เพียงบางส่วนเท่านั้น

6. หลักสูตรแบบแกน เป็นหลักสูตรที่บังคับให้ทุกคนต้องเรียน โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะจัดประสบการณ์ชนิดที่มีความสำคัญต่อสังคม โดยเน้นค่านิยมของสังคม และปัญหาของสังคม ข้อดี คือ เป็นการผสมผสานเนื้อหาและประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียนและสังคม

ส่งเสริมให้เกิดความกระตือรือร้นในการเรียน เปิดโอกาสให้ศึกษาค้นคว้าหาความรู้เพิ่มสนองความต้องการ และความสนใจ ความถนัดของแต่ละบุคคล ข้อเสีย คือ เนื้อหาที่ได้รับอาจจะน้อยเกินไป ต้องใช้ครูที่มีความรู้ ความสามารถสูง ต้องใช้วัสดุ อุปกรณ์มาก

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้น จะเห็นว่าหลักสูตรมีหลายรูปแบบแตกต่างกันไป เช่น หลักสูตรแบบรายวิชา แบบสัมพันธ์วิชา แบบหมวดวิชา แบบวิชาแกน แบบประสบการณ์ แบบเพื่อชีวิตและสังคม แบบเน้นกระบวนการ แบบเน้นความต้องการและความสนใจของแต่ละบุคคล และแบบผสมผสาน เป็นต้น แต่เป็นที่สังเกตได้ว่า สิ่งที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดรูปแบบของหลักสูตร ก็คือ ความเชื่อและปรัชญาทางการศึกษานั้นเอง

2.4 หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544

หลักการ

เพื่อให้การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นไปตามนโยบายการจัดการศึกษาของประเทศจึงกำหนดหลักการของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานไว้ดังนี้

1. เป็นการศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของชาติ มุ่งเน้นความเป็นไทยควบคู่กับความ เป็นสากล
2. เป็นการศึกษาเพื่อปวงชน ที่ประชาชนทุกคนจะได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน โดยสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
3. ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาและเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด สามารถพัฒนาตามธรรมชาติ และเต็มตามศักยภาพ
4. เป็นหลักสูตรที่มีโครงสร้างยืดหยุ่นทั้งด้านสาระ เวลา และการจัดการเรียนรู้
5. เป็นหลักสูตรที่จัดการศึกษาได้ทุกรูปแบบ ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมาย สามารถเทียบโอนผลการเรียนรู้ และประสบการณ์

จุดหมาย

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข และมีความเป็นไทย มีศักยภาพในการศึกษาต่อ และประกอบอาชีพจึงกำหนดจุดหมายซึ่งถือเป็นมาตรฐานการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเกิดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ดังต่อไปนี้

1. เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยในตนเอง ปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ มีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมอันพึงประสงค์
2. มีความคิดสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน รักการอ่านการเขียน และรักการค้นคว้า
3. มีความรู้อันเป็นสากล รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงและความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการและมีทักษะและศักยภาพในการจัดการ การสื่อสารและการใช้เทคโนโลยี ปรับวิธีการคิด วิธีการทำงานได้เหมาะสมกับสถานการณ์
4. มีทักษะและกระบวนการ โดยเฉพาะทางคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ทักษะการคิดการสร้างปัญญา และทักษะในการดำเนินชีวิต
5. รักการออกกำลังกาย ดูแลตนเองให้มีสุขภาพและบุคลิกภาพที่ดี
6. มีประสิทธิภาพในการผลิตและการบริโภค มีค่านิยมเป็นผู้ผลิตมากกว่าเป็นผู้บริโภค
7. เข้าใจในประวัติศาสตร์ของชาติไทย ภูมิใจในความเป็นไทย เป็นพลเมืองดี ยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
8. มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ภาษาไทย ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี กีฬา ภูมิปัญญาไทย ทรัพยากรธรรมชาติและพัฒนาสิ่งแวดล้อม
9. รักประเทศชาติและท้องถิ่น มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามให้สังคม
โครงสร้าง

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

เพื่อให้การจัดการศึกษาเป็นไปตามหลักสูตร จุดหมายและมาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ให้สถานศึกษาและผู้ที่เกี่ยวข้องมีแนวปฏิบัติในการจัดหลักสูตรสถานศึกษา จึงได้กำหนดโครงสร้างของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานดังนี้

1. ระดับช่วงชั้น

กำหนดหลักสูตรเป็น 4 ช่วงชั้น ตามระดับพัฒนาการของผู้เรียน

- ช่วงชั้นที่ 1 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 – 3
- ช่วงชั้นที่ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 – 6
- ช่วงชั้นที่ 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 – 3
- ช่วงชั้นที่ 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 – 6

2. สารระการเรียนรู้

กำหนดสารระการเรียนรู้ตามหลักสูตร ซึ่งประกอบด้วยองค์ความรู้ ทักษะ หรือกระบวนการการเรียนรู้ และคุณลักษณะหรือค่านิยม คุณธรรม จริยธรรมของผู้เรียนทั้ง 8 กลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มสารระการเรียนรู้ภาษาไทย
2. กลุ่มสารระการเรียนรู้คณิตศาสตร์
3. กลุ่มสารระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์
4. กลุ่มสารระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
5. กลุ่มสารระการเรียนรู้สุขศึกษาและพลศึกษา
6. กลุ่มสารระการเรียนรู้ศิลปะ
7. กลุ่มสารระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี
8. กลุ่มสารระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ

สารระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่มนี้เป็นพื้นฐานที่สำคัญที่ผู้เรียนทุกคนต้องเรียนรู้ โดยอาจจัดเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มแรก ประกอบด้วย ภาษาไทย คณิตศาสตร์ และสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เป็นสารระการเรียนรู้ที่สถานศึกษาต้องใช้เป็นหลักในการจัดการเรียนการสอน เพื่อสร้างพื้นฐานการคิดและเป็นกลยุทธ์ในการแก้ปัญหาและวิกฤตของชาติ กลุ่มที่สอง ประกอบด้วยสุขศึกษาและพลศึกษา ศิลปะ การงานอาชีพและเทคโนโลยี และภาษาต่างประเทศ เป็นสารระการเรียนรู้ที่เสริมสร้างพื้นฐานความเป็นมนุษย์และสร้างศักยภาพในการคิดและการทำงานอย่างสร้างสรรค์

เรื่องสิ่งแวดล้อมศึกษา หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ในสารระการเรียนรู้กลุ่มต่างๆ โดยเฉพาะกลุ่มวิทยาศาสตร์ กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม กลุ่มสุขศึกษาและพลศึกษา

กลุ่มภาษาต่างประเทศ กำหนดให้เรียนภาษาอังกฤษทุกช่วงชั้น ส่วนภาษาต่างประเทศอื่นๆ สามารถเลือกจัดการเรียนรู้ได้ตามความเหมาะสม

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดสารระการเรียนรู้ในแต่ละกลุ่มไว้เฉพาะส่วนที่จำเป็นในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนทุกคนเท่านั้น สำหรับส่วนที่ตอบสนองความสามารถ ความถนัดและความสนใจของผู้เรียนแต่ละคนนั้นสถานศึกษาสามารถกำหนดเพิ่มขึ้นได้ให้สอดคล้องและสนองตอบศักยภาพของผู้เรียนแต่ละคน

3. กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

เป็นกิจกรรมที่จัดให้ผู้เรียนได้พัฒนาความสามารถของตนเองตามศักยภาพ มุ่งเน้นเพิ่มเติมจากกิจกรรมที่ได้จัดให้เรียนรู้ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่ม การเข้าร่วม และปฏิบัติกิจกรรมที่เหมาะสมร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุขกับกิจกรรมที่เลือกด้วยตนเอง ตามความถนัดและความสนใจอย่างแท้จริง การพัฒนาที่สำคัญได้แก่ การพัฒนาองค์รวมของการ เป็นมนุษย์ให้ครบทุกด้านทั้งร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม โดยจัดเป็นแนวทางหนึ่งที่น่าสนใจนโยบายในการสร้างเยาวชนของชาติให้เป็นผู้มีศีลธรรม จริยธรรม มีระเบียบวินัย และมีคุณภาพเพื่อพัฒนาองค์รวมของความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกของ การทำประโยชน์เพื่อสังคม ซึ่งสถานศึกษาต้องดำเนินการอย่างมีเป้าหมาย มีรูปแบบและวิธีการที่เหมาะสม กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. กิจกรรมแนะแนว เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมและพัฒนาความสามารถของ ผู้เรียนให้เหมาะสมตามความแตกต่างระหว่างบุคคล สามารถค้นพบและพัฒนาศักยภาพของ ตนเสริมสร้างทักษะชีวิต วุฒิภาวะทางอารมณ์ การเรียนรู้ในเชิงพหุปัญญา และการสร้าง สัมพันธภาพที่ดี ซึ่งผู้สอนทุกคนต้องทำหน้าที่แนะแนวให้คำปรึกษาด้านชีวิต การศึกษาต่อ และการพัฒนาตนเองสู่โลกอาชีพและการมีงานทำ

2. กิจกรรมนักเรียน เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนเป็นผู้ปฏิบัติด้วยตนเองอย่างครบ วงจรตั้งแต่ศึกษา วิเคราะห์ วางแผน ปฏิบัติตามแผน ประเมิน และปรับปรุงการทำงาน โดย เน้นการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม เช่น ลูกเสือ เนตรนารี ยุวภาษา และผู้บำเพ็ญประโยชน์

4. มาตรฐานการเรียนรู้

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ตามกลุ่มสาระ การเรียนรู้ 8 กลุ่ม ที่เป็นข้อกำหนดคุณภาพผู้เรียนด้านความรู้ ทักษะ กระบวนการ คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมของแต่ละกลุ่มเพื่อใช้เป็นจุดมุ่งหมายในการพัฒนาผู้เรียนให้มี คุณลักษณะอันพึงประสงค์ ซึ่งกำหนดเป็น 2 ลักษณะ คือ

4.1 มาตรฐานการเรียนรู้การศึกษาขั้นพื้นฐาน

เป็นมาตรฐานการเรียนรู้ในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ เมื่อผู้เรียนเรียน จบการศึกษาขั้นพื้นฐาน

4.2 มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น

เป็นมาตรฐานการเรียนรู้ในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ เมื่อผู้เรียนเรียน จบในแต่ละช่วงชั้น คือ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 และ 6 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และ 6

มาตรฐานการเรียนรู้ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดไว้เฉพาะมาตรฐานการเรียนรู้ที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนทุกคนเท่านั้น สำหรับมาตรฐานการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ตลอดจนมาตรฐานการเรียนรู้ที่เข้มข้นความสามารถ ความถนัด และความสนใจของผู้เรียนให้สถานศึกษาพัฒนาเพิ่มเติมได้

5. เวลาเรียน

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดเวลาในการจัดการเรียนและกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนไว้ดังนี้

- ช่วงชั้นที่ 1 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 มีเวลาเรียนประมาณปีละ 800-1,000 ชั่วโมง โดยเฉลี่ยวันละ 4-5 ชั่วโมง
- ช่วงชั้นที่ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 มีเวลาเรียนประมาณปีละ 800-1,000 ชั่วโมง โดยเฉลี่ยวันละ 4-5 ชั่วโมง
- ช่วงชั้นที่ 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 มีเวลาเรียนประมาณปีละ 1,000-1,200 ชั่วโมง โดยเฉลี่ยวันละ 5-6 ชั่วโมง
- ช่วงชั้นที่ 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 มีเวลาเรียนไม่น้อยกว่า 1,200 ชั่วโมง โดยเฉลี่ยไม่น้อยกว่าวันละ 6 ชั่วโมง

โครงสร้างหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานในภาพรวมแสดงไว้ในตารางต่อไปนี้

ช่วงชั้น	ประถมศึกษา		มัธยมศึกษา	
	ช่วงชั้นที่ ๑ (ป.๑-๓)	ช่วงชั้นที่ ๒ (ป.๔-๖)	ช่วงชั้นที่ ๓ (ม.๑-๓)	ช่วงชั้นที่ ๔ (ม.๔-๖)
	← การศึกษาภาคบังคับ →			
	← การศึกษาขั้นพื้นฐาน →			
กลุ่มสาระการเรียนรู้ ๘ กลุ่ม				
ภาษาไทย	●	●	●	●
คณิตศาสตร์	●	●	●	●
วิทยาศาสตร์	●	●	●	●
สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม	●	●	●	●
สุขศึกษาและพลศึกษา	■	■	■	■
ศิลปะ	■	■	■	■
การงานอาชีพและเทคโนโลยี	■	■	■	■
ภาษาต่างประเทศ	■	■	■	■
กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน	▲	▲	▲	▲
เวลาเรียน	ประมาณปีละ ๘๐๐-๑,๐๐๐ ชม.	ประมาณปีละ ๘๐๐-๑,๐๐๐ ชม.	ประมาณปีละ ๑,๐๐๐-๑,๒๐๐ ชม.	ไม่น้อยกว่าปีละ ๑,๒๐๐ ชม.

หมายเหตุ

- สาระการเรียนรู้ที่สถานศึกษาต้องใช้เป็นหลักเพื่อสร้างพื้นฐานการคิด การเรียนรู้ และการแก้ปัญหา
 - สาระการเรียนรู้ที่สร้างเสริมความเป็นมนุษย์ และศักยภาพพื้นฐานในการคิด และการทำงาน
 - ▲ กิจกรรมที่เสริมสร้างการเรียนรู้ นอกจากสาระการเรียนรู้ ๘ กลุ่ม และการพัฒนาตนตามศักยภาพ ทั้งนี้ สถานศึกษาอาจจัดเวลาเรียนและกลุ่มสาระต่าง ๆ ได้ตามสภาพกลุ่มเป้าหมาย สำหรับการศึกษานอกระบบ สามารถจัดเวลาเรียนและช่วงชั้นได้ตามระดับการศึกษา
- แผนภูมิที่ 2 โครงสร้างหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

การจัดหลักสูตร

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นหลักสูตรที่กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ในการพัฒนาผู้เรียนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 สำหรับผู้เรียนทุกคนทุกกลุ่มเป้าหมายสามารถปรับใช้ได้กับการจัดการศึกษาทุกรูปแบบ ทั้งในระบบ นอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

ในส่วนของการจัดการศึกษาปฐมวัย กำหนดให้มีหลักสูตรการศึกษาปฐมวัยเป็นการเฉพาะเพื่อ เป็นการสร้างเสริมพัฒนาการและเตรียมผู้เรียนให้มีความพร้อมในการเข้าเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานที่สถานศึกษานำไปใช้จัดการเรียนรู้ในสถานศึกษานั้น กำหนดโครงสร้างที่เป็นสาระการเรียนรู้ จำนวนเวลาอย่างกว้าง ๆ มาตรฐานการเรียนรู้ที่แสดงคุณภาพผู้เรียนเมื่อเรียนจบ 12 ปี และเมื่อจบการเรียนรู้แต่ละช่วงชั้นของสาระการเรียนรู้แต่ละกลุ่มสถานศึกษาต้องนำโครงสร้างดังกล่าวไปจัดทำเป็นหลักสูตรสถานศึกษา โดยคำนึงถึงสภาพปัญหา ความพร้อม เอกลักษณ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ทั้งนี้สถานศึกษาต้องจัดทำรายวิชาในแต่ละกลุ่มให้ครบถ้วนตามมาตรฐานที่กำหนด

นอกจากนี้ สถานศึกษาสามารถจัดทำสาระการเรียนรู้เพิ่มเติมเป็นหน่วยการเรียนรู้รายวิชาใหม่ ๆ รายวิชาที่มีความเข้มข้นอย่างหลากหลาย ให้ผู้เรียนได้เลือกเรียนตามความถนัด ความสนใจ ความต้องการ และความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยเลือกสาระการเรียนรู้จาก 8 กลุ่มในช่วงชั้นที่ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ช่วงชั้นที่ 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 และช่วงชั้นที่ 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 และจัดทำมาตรฐานการเรียนรู้ของสาระการเรียนรู้หรือรายวิชานั้น ๆ ด้วย สำหรับช่วงชั้นที่ 1 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 นั้น ยังไม่ควรให้เลือกรเรียนรายวิชาที่เข้มข้นควรเรียนเฉพาะรายวิชาพื้นฐานก่อน

สถานศึกษาต้องจัดสาระการเรียนรู้ให้ครบทั้ง 8 กลุ่มในทุกชั้นให้เหมาะสมกับธรรมชาติการเรียนรู้และระดับพัฒนาการของผู้เรียน โดยในช่วงการศึกษาภาคบังคับ คือชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จัดหลักสูตรเป็นรายปี และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 จัดเป็นหน่วยกิต

การจัดเวลาเรียน

ให้สถานศึกษาจัดเวลาเรียนให้ยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสมในแต่ละชั้นปี ทั้งการจัดเวลาเรียน ในสาระการเรียนรู้ 8 กลุ่ม และรายวิชาที่สถานศึกษาจัดทำเพิ่มเติม รวมทั้งต้องจัดให้มีเวลาสำหรับกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนทุกภาคเรียนตามความเหมาะสม

ช่วงชั้นที่ 1 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 ให้สถานศึกษาจัดเวลาเรียนเป็นรายปี โดยมีเวลาเรียนวันละประมาณ 4-5 ชั่วโมง ช่วงชั้นนี้เป็นช่วงชั้นแรกของการศึกษาขั้นพื้นฐาน เด็กจำเป็นต้องพัฒนาทักษะพื้นฐานที่จำเป็น เพื่อช่วยให้สามารถเรียนสาระการเรียนรู้กลุ่มอื่น ๆ ได้รวดเร็วขึ้น

ช่วงชั้นที่ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ให้สถานศึกษาจัดเวลาเรียนเป็นรายปี โดยมีเวลาเรียนวันละประมาณ 4-5 ชั่วโมง การจัดการเรียนรู้ในกลุ่มภาษาไทยและคณิตศาสตร์ อาจใช้เวลาดลดลง เหลือประมาณร้อยละ 40 ของเวลาเรียนในแต่ละสัปดาห์ โดยให้เวลากับกลุ่มวิทยาศาสตร์มากขึ้น สำหรับการเรียนภาษาไทยและคณิตศาสตร์ แม้เวลาเรียนจะลดลง ยังคงต้องฝึกฝนทบทวนอยู่เป็นประจำ เพื่อพัฒนาทักษะขั้นพื้นฐานในระดับที่สูงขึ้น ดังนั้นสถานศึกษาจะมีเวลาอย่างเพียงพอให้เด็กมีโอกาสนเล่น ทำกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนและปฏิบัติงานต่าง ๆ โดยจัดเวลาเรียนในแต่ละกลุ่มสาระ และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนประมาณร้อยละ 20 ส่วนเวลาที่เหลือ สถานศึกษาสามารถจัดกิจกรรมอื่น ๆ ได้ตามความเหมาะสม

ช่วงชั้นที่ 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 ให้จัดเวลาเรียนเป็นรายปี มีเวลาเรียนประมาณวันละ 5-6 ชั่วโมง การกำหนดเวลาเรียน สำหรับกลุ่มสาระการเรียนรู้ ทั้ง 8 กลุ่ม ควรให้สัดส่วนใกล้เคียงกัน แต่อย่างไรก็ตามกลุ่มภาษาไทย คณิตศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ ยังคงมีความสำคัญ ควรจัดเวลาเรียนให้มากกว่ากลุ่มอื่น ๆ สำหรับผู้เรียนที่มีความประสงค์จะศึกษาต่อและจัดรายวิชาอาชีพหรือโครงการอาชีพสำหรับผู้เรียนที่มีความสามารถที่จะออกไปสู่โลกอาชีพ

ช่วงชั้นที่ 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 ให้จัดเวลาเรียนเป็นรายภาค โดยให้คือนักเรียนของรายวิชาที่เรียนเป็นหน่วยกิต ใช้เกณฑ์ 40 ชั่วโมงต่อภาคเรียน มีค่าน้ำหนักวิชา 1 หน่วยกิตและมีเวลาเรียนประมาณวันละไม่น้อยกว่า 6 ชั่วโมง การจัดเวลาเรียนและสาระการเรียนรู้ในช่วงชั้นนี้เป็นการเริ่มเข้าสู่เฉพาะสาขา จึงให้มีการเลือกเรียนในบางรายวิชาของแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ และจัดทำ รายวิชาเพิ่มเติมใหม่ บางรายวิชาที่น่าสนใจ หรือมีความยากที่มีระดับสูงขึ้นไป

การจัดเวลาเรียนดังกล่าวข้างต้นเป็นแนวทางสำหรับการจัดการศึกษาในระบบ สถานศึกษาส่วนการจัดการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยนั้นให้พิจารณายืดหยุ่น เวลาเรียนตามสถานการณ์และโอกาสที่เอื้อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้

การจัดการเรียนรู้

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 22 กำหนดแนวทางการจัดการศึกษาไว้ว่า การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด ฉะนั้น ครูผู้สอน และผู้จัดการศึกษาจะต้องเปลี่ยนแปลงบทบาทจากเป็นผู้ชี้แนะ ผู้ถ่ายทอดความรู้ ไปเป็นผู้ช่วยเหลือ ส่งเสริมและสนับสนุนผู้เรียนในการแสวงหาความรู้จากสื่อและแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ และให้ข้อมูลที่ถูกต้องแก่ผู้เรียน เพื่อนำข้อมูลเหล่านั้นไปใช้สร้างสรรค์ความรู้ของตน

การจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน นอกจากจะมุ่งปลูกฝังด้านปัญญา พัฒนาการคิดของผู้เรียนให้มีความสามารถในการคิดสร้างสรรค์ คิดอย่างมีวิจารณญาณแล้วยังมุ่งพัฒนาความสามารถทางอารมณ์โดยการปลูกฝังให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของตนเองเข้าใจตนเอง เห็นอกเห็นใจผู้อื่น สามารถแก้ปัญหาข้อขัดแย้งทางอารมณ์ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

เนื่องจากประเทศไทยและประเทศต่าง ๆ ในโลกกำลังประสบปัญหาด้านสังคมเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะเรื่องของความขัดแย้งทั้งความคิดและการกระทำของตัวบุคคล องค์กร และสังคม ฉะนั้นสถานศึกษาจะต้องมุ่งเน้นการเรียนรู้เพื่อให้เข้าใจสถานการณ์ หาทางแก้ไข โดยเฉพาะส่วนที่เกี่ยวกับศาสนาและวัฒนธรรมเป็นกรณีพิเศษด้วย

สื่อการเรียนรู้

การจัดการศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน และหลักสูตรสถานศึกษา มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเอง เรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต และใช้เวลาอย่างสร้างสรรค์ รวมทั้งมีความยืดหยุ่น สนองความต้องการของผู้เรียน ชุมชน สังคมและประเทศชาติ ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ทุกเวลา ทุกสถานที่ และเรียนรู้ได้จากสื่อการเรียนรู้และแหล่งการเรียนรู้ทุกประเภท รวมทั้งจากเครือข่ายการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่น ชุมชนและแหล่งอื่น ๆ เน้นสื่อที่ผู้เรียนและผู้สอนใช้ศึกษาค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง ผู้เรียน ผู้สอน

สามารถจัดทำและพัฒนาสื่อการเรียนรู้ขึ้นเองหรือนำสื่อต่าง ๆ ที่มีอยู่รอบตัว และในระบบสารสนเทศมาใช้ในการเรียนรู้โดยใช้วิจารณญาณในการเลือกใช้สื่อ และแหล่งเรียนรู้ โดยเฉพาะหนังสือเรียน ควรมีเนื้อหาสาระครอบคลุมตลอดช่วงชั้น หรือสิ่งพิมพ์ควรจัดให้มีอย่างเพียงพอ ทั้งนี้ควรให้ผู้เรียนสามารถยืมได้จากศูนย์สื่อ หรือห้องสมุดของสถานศึกษา

การวัดและประเมินผลการเรียนรู้

การวัดและประเมินผลการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ผู้สอนใช้พัฒนาคุณภาพผู้เรียน เพราะ จะช่วยให้ได้ข้อมูลสารสนเทศที่แสดงพัฒนาการความก้าวหน้า และความสำเร็จทางการเรียนของผู้เรียน รวมทั้งข้อมูลที่จะเป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาและเรียนรู้อย่างเต็มตามศักยภาพ

สถานศึกษาในฐานะรับผิดชอบการจัดการศึกษา จะต้องจัดทำหลักเกณฑ์และแนวปฏิบัติในการวัดและประเมินผลการเรียนของสถานศึกษาเพื่อให้บุคลากรที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายถือปฏิบัติร่วมกัน และเป็นไปในมาตรฐานเดียวกัน สถานศึกษาต้องมีผลการเรียนรู้ของผู้เรียนจากการวัดและประเมินทั้งในระดับชั้นเรียน ระดับสถานศึกษา ระดับเขตพื้นที่การศึกษา และระดับชาติ ตลอดจนการประเมินภายนอก เพื่อใช้เป็นข้อมูลสร้างความมั่นใจเกี่ยวกับคุณภาพของผู้เรียนแก่ผู้เกี่ยวข้องทั้งในและนอกสถานศึกษา

การวัดและประเมินผลระดับชั้นเรียน มีจุดหมายสำคัญของการประเมินระดับชั้นเรียน คือ มุ่งหาคำตอบว่าผู้เรียนมีความก้าวหน้าทั้งด้านความรู้ ทักษะ กระบวนการ คุณธรรม และค่านิยมอันพึงประสงค์ อันเป็นผลเนื่องจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้หรือไม่/เพียงใด ดังนั้น การวัดและประเมินจึงต้องใช้วิธีการที่หลากหลายเน้นการปฏิบัติให้สอดคล้องและเหมาะสมกับสาระการเรียนรู้กระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน และสามารถดำเนินการอย่างต่อเนื่องควบคู่ไป ในกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยประเมินความประพฤติ พฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรม และผลงาน โครงการหรือแฟ้มสะสมผลงาน ผู้ใช้ผลการประเมินในระดับชั้นเรียนที่สำคัญ คือผู้เรียน ผู้สอนและพ่อแม่ ผู้ปกครอง จำเป็นต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมาย วิธีการ และค้นหาข้อมูลเกณฑ์ต่าง ๆ ที่จะทำให้สะท้อนให้เห็นภาพสัมฤทธิ์ผลของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ผู้เรียนจะทราบระดับความก้าวหน้า ความสำเร็จของตน สถานศึกษาเป็นผู้กำหนดหลักเกณฑ์การประเมินโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการสถานศึกษา

การประเมินผลระดับสถานศึกษา เป็นการประเมินเพื่อตรวจสอบความก้าวหน้าด้าน การเรียนรู้เป็นรายชั้นปีและช่วงชั้น สถานศึกษานำข้อมูลที่ได้นี้ไปใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอนและคุณภาพของผู้เรียนให้เป็นไปตามมาตรฐานการเรียนรู้

รวมทั้งนำผลการประเมินรายช่วงชั้นไปพิจารณาตัดสินการเลื่อนช่วงชั้น กรณีผู้เรียนไม่ผ่านมาตรฐานการเรียนรู้ของกลุ่มสาระต่าง ๆ สถานศึกษาจะต้องจัดให้มีการเรียนการสอนซ่อมเสริม และจัดให้มีการประเมินผลการเรียนรู้ด้วย

การประเมินคุณภาพระดับชาติ สถานศึกษาต้องจัดให้ผู้เรียนทุกคนที่เรียนในปีสุดท้ายของแต่ละช่วงชั้น ได้แก่ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 เข้ารับการประเมินคุณภาพระดับชาติ ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่สำคัญ ได้แก่ ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ภาษาอังกฤษ และกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่น ๆ ตามที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดต่อไป ข้อมูลที่ได้จากการประเมินจะนำไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียน และคุณภาพการจัดการศึกษาของสถานศึกษาแต่ละแห่ง

การกำกับ ติดตาม ประเมินและรายงาน

ในการจัดการศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีหลักการที่สำคัญในการให้ทุกส่วนทุกฝ่ายในสังคมมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการจัดการศึกษา และกระจายอำนาจการศึกษาลงไปยังท้องถิ่นโดยตรง โดยเฉพาะสถานศึกษาซึ่งเป็นผู้จัดการสอน ดังนั้นเพื่อให้ผลผลิตทางการศึกษา คือ ผู้เรียนมีคุณภาพตามมาตรฐานที่กำหนดและสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและสังคม จำเป็นต้องมีระบบการกำกับ ติดตาม ประเมินและรายงานผลการศึกษามีประสิทธิภาพ เพื่อให้ทุกกลุ่มทุกฝ่ายมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการจัดการศึกษา เห็นความก้าวหน้า ปัญหา อุปสรรค ตลอดจนให้ความร่วมมือ ช่วยเหลือ และสนับสนุนการวางแผน และดำเนินงานการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพอย่างแท้จริง

การกำกับ ติดตาม ประเมินและรายงานผลการจัดการศึกษาเป็นกระบวนการที่เป็นกลไกหนึ่งของการประกันคุณภาพการศึกษาให้เป็นที่มาตามมาตรฐานกำหนด โดยต้องมีการดำเนินการที่เป็นระบบเครือข่ายครอบคลุมทั้งหน่วยงานภายในและภายนอกกระทรวง ตั้งแต่ระดับชาติ เขตพื้นที่ และสถานศึกษา ในรูปแบบของคณะกรรมการที่มาจากบุคคลทุกระดับและทุกอาชีพ ในการกำหนดดูแลและประเมินผลต้องมีการรายงานผลจากทุกระดับให้ทุกฝ่ายรวมทั้งประชาชนทั่วไปทราบ เพื่อค้นหาแนวทางร่วมกันพัฒนาคุณภาพต่อไป

เพื่อให้การศึกษาของสถานศึกษามีคุณภาพอย่างแท้จริงต้องมีการประเมินผลการจัดการศึกษา ทั้งระดับชาติ เขตพื้นที่ และสถานศึกษา

2.5 การบริหารหลักสูตร

ผู้เรียนจะมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตรเพียงใด ขึ้นอยู่กับกระบวนการบริหารหลักสูตร หรือการนำหลักสูตรไปใช้ ซึ่งจะได้นำเสนอรายละเอียดเกี่ยวกับนิยามของการบริหารหลักสูตร ตัวบ่งชี้ ขอบข่ายงานวิชาการ ดังต่อไปนี้

2.5.1 ความหมายของการบริหารหลักสูตร ได้มีผู้ให้ความหมายไว้ดังต่อไปนี้

องค์การ อินทรมพรรษ์ (2544 : 173) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การบริหารหลักสูตร หมายถึง การนำหลักสูตรไปใช้ โดยใช้กระบวนการและทรัพยากรที่เหมาะสม สำหรับการนำหลักสูตรไปใช้ในเชิงปฏิบัติโดยตรงมีความสัมพันธ์กับผู้บริหารสถานศึกษาเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นลักษณะงานการบริหารหลักสูตรอย่างหนึ่งที่ผู้บริหารสถานศึกษาจะหลีกเลี่ยงไม่ได้ คือ การให้บริการแก่ผู้ที่จะนำหลักสูตรไปใช้ สิ่งจำเป็นที่ผู้บริหารจะต้องจัดให้มีขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกต่อการนำหลักสูตรไปใช้ ได้แก่ เอกสารหลักสูตร วัสดุหลักสูตร สื่อการเรียนการสอน และการจัดสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ในโรงเรียนให้เอื้ออำนวยต่อการเรียนการสอนที่ดี

นพพงษ์ บุญจิตราคุลย์ (2539 : 10) ได้ให้ความหมายของการบริหารหลักสูตรไว้ว่า การบริหารหลักสูตร หมายถึง กระบวนการ หรือกิจกรรมที่บุคคลร่วมมือกันดำเนินการ โดยใช้หลักสูตรและเครื่องมืออย่างหนึ่งของโรงเรียนในอันที่จะเตรียมเด็ก หรือเยาวชนให้เกิดความรู้ ทักษะ ทศนคติและประสบการณ์ที่ดีในการดำเนินและดำรงชีวิตในสังคมของตนได้อย่างถูกต้องและเป็นสมาชิกที่มีประสิทธิภาพ

สันต์ ธรรมบำรุง (2527 : 157 – 159) ได้ให้ความหมายของการบริหารหลักสูตรไว้ว่า การบริหารหลักสูตร หมายถึง การบริหารงานด้านวิชาการ หรือการนำหลักสูตรไปใช้นั่นเอง ซึ่งเปรียบเสมือนการบริหารกิจกรรมทุกชนิดในโรงเรียนเกี่ยวกับการปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอนให้ได้ผลดีและมีประสิทธิภาพสูงสุด ซึ่งในการบริหารหลักสูตรนั้นผู้ที่ทำหน้าที่ส่วนใหญ่ในโรงเรียน ได้แก่ ครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ หรือผู้อำนวยการโรงเรียน หัวหน้าฝ่ายวิชาการและหัวหน้าสายวิชา บุคคลเหล่านี้จะทำงานร่วมกันกับครู โดยการทำงานร่วมกันกระตุ้นช่วยเหลือ แนะนำ ให้กำลังใจ ควบคุม ดูแล สนับสนุน ประสานงานให้ครูทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพในด้านการสอน

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ได้กำหนดตัวบ่งชี้ในการบริหารหลักสูตรไว้ 4 ด้าน ดังนี้ (คำดี จันทะเกษ, 2546 : 40; อ้างอิงจาก สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2536)

1. การวางแผนงานทั่วไป

- 1.1 มีข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสภาพ ความต้องการ และความพร้อมของนักเรียนและโรงเรียน
- 1.2 มีหลักฐานแสดงการให้บุคคลทุกฝ่าย มีส่วนร่วมในการวางแผนของโรงเรียน
- 1.3 มีแผนงานที่เป็นลายลักษณ์อักษรอย่างชัดเจน
- 1.4 มีแผนประชุมชี้แจงให้บุคลากรทั้ง โรงเรียนรับทราบแผนงานของโรงเรียน

2. การจัดแผนงานด้านวิชาการ

- 2.1 มีงานเลือก / รายวิชาเลือกหลากหลายสนองความถนัดและความสนใจของผู้เรียน
- 2.2 มีงานเลือก / รายวิชาเลือกไว้หลากหลายสอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น
- 2.3 มีการจัดทำงานเลือก / รายวิชาท้องถิ่น
- 2.4 มีการจัดกิจกรรมตามหลักสูตรที่หลากหลายและสนองความต้องการของท้องถิ่น
- 2.5 มีการจัดกิจกรรมเพื่อกระตุ้นให้นักเรียนสนใจและเห็นประโยชน์
- 2.6 มีกิจกรรมเพื่อกระตุ้นให้บุคลากรทุกฝ่ายร่วมมือกันในการจัดสอนซ่อมเสริม
- 2.7 มีการกระตุ้นให้ครูให้ใช้กระบวนการเรียนการสอนตามแนวดำเนินการของหลักสูตร
- 2.8 มีแผน / โครงการช่วยครูในการจัดหา จัดทำ และใช้สิ่งอำนวยความสะดวกด้านวิชาการ
- 2.9 มีแผน / โครงการ / งานส่งเสริมให้มีการสร้างเครื่องมือวัดและประเมินผล การเรียนรู้ประเภทต่าง ๆ ตามจุดประสงค์และเพียงพอับความต้องการของครู
- 2.10 มีกิจกรรม / หลักฐาน / รายงาน ที่แสดงว่าครูร่วมกันพิจารณาแก้ปัญหาการจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียน
- 2.11 มีหลักฐานแสดงว่ามีระบบการควบคุมการจัดเอกสารหลักฐานไว้ถูกต้อง และเป็นปัจจุบัน

3. การดำเนินการตามแผน

- 3.1 มีการกำหนดการรายงานผลตามการดำเนินงาน / โครงการ / กิจกรรมต่าง ๆ ตามที่กำหนดไว้ในแผน

- 3.2 มีการสรุปผลการดำเนินงานเป็นระยะ
- 3.3 มีการพัฒนาบุคลากรทั้งด้านวิชาการและด้านส่งเสริมขวัญกำลังใจ
- 3.4 มีการส่งเสริมให้ใช้ทรัพยากรท้องถิ่นเพื่อช่วยในการจัดการเรียนการสอน

4. การประเมินผลการดำเนินงาน

- 4.1 มีการสรุปผลการดำเนินงาน / โครงการ / กิจกรรมต่าง ๆ เมื่อสิ้นปีการศึกษา
- 4.2 มีการเผยแพร่ผลงานให้บุคลากรที่เกี่ยวข้องและชุมชนทราบ
- 4.3 มีการให้ผลการดำเนินงานเพื่อวางแผนในปีต่อไป
- 4.4 มีการติดตามนักเรียนที่จบการศึกษาของโรงเรียน

จากความหมายและตัวบ่งชี้ในการบริหารหลักสูตร ที่มีผู้เสนอไว้ดังกล่าวข้างต้น พอสรุปได้ว่า การบริหารหลักสูตร หมายถึง การนำหลักสูตรไปใช้ โดยใช้กระบวนการและทรัพยากรที่มีอยู่ให้เหมาะสมเพื่อให้บรรลุจุดหมายของหลักสูตร สำหรับตัวบ่งชี้ในการบริหารหลักสูตร มี 4 ด้าน คือ การวางแผน การจัดแผนงานด้านวิชาการ การดำเนินการตามแผน และการประเมินผล

สำหรับความหมายของงานวิชาการนั้น องค์กร อินทรมพรรย (2544 : 161) ได้กล่าวไว้ว่า งานวิชาการ หมายถึง การจัดกิจกรรมและประสบการณ์ต่าง ๆ ให้แก่นักเรียน ตลอดจนการอบรมศีลธรรมจรยา และความประพฤติของนักเรียน เพื่อให้เป็นคนดี มีความรู้ ความสามารถ และคุณสมบัติตามที่หลักสูตรกำหนด ซึ่งในทางปฏิบัติงานวิชาการแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ คือ การจัดกระบวนการบริหารงานวิชาการ การจัดและพัฒนางานวิชาการ และการส่งเสริมและควบคุมงานวิชาการ

เมื่อพิจารณาถึงขอบข่ายของงานวิชาการ สัจด์ อุทรานันท์ ได้กำหนดขอบข่ายการบริหารงานวิชาการไว้ถึง 16 ประการ คือ 1) การควบคุมการใช้หลักสูตร 2) การพัฒนาหลักสูตร 3) การจัดครูเข้าสอน 4) การทำแผนการสอนและการเตรียมการสอน 5) การจัดตารางสอน 6) การจัดงบประมาณเพื่อการเรียนการสอน 7) การพัฒนาเทคนิคการจัดการเรียนการสอน 8) การจัดกิจกรรมแนะแนว 9) การสอนซ่อมเสริม 10) การจัดกิจกรรมนักเรียน 11) งานห้องสมุด 12) งานข้อสอบมาตรฐานและคลังข้อสอบ 13) การนำทรัพยากรท้องถิ่นมาประกอบการเรียนการสอน 14) การวัดผลประเมินผล 15) การนิเทศการศึกษา 16) งานบริการสื่อการเรียนการสอน (คำดี จันทะเกษ.2546 : 42; อ้างอิงมาจาก สัจด์ อุทรานันท์. 2532.)

การบริหารหลักสูตรจะได้ผลเพียงใดนั้น จะต้องมียุทธศาสตร์ประกอบกันมาช่วยสนับสนุนให้เป็นระบบขึ้น เช่น ระบบบริหารบุคคล ระบบการวัดผล ระบบธุรการและระบบอื่น ๆ ดังแผนภูมิที่ 3

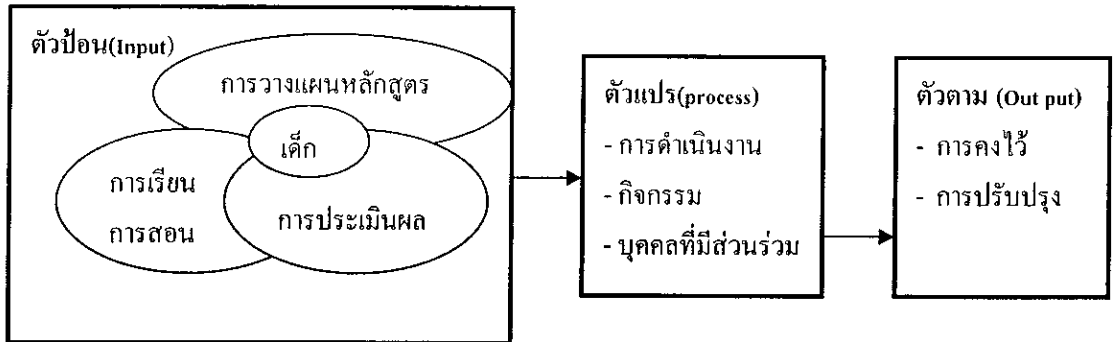

แผนภูมิที่ 3 การมองหลักสูตรอย่างเป็นระบบ

ที่มา : สันต์ ธรรมบำรุง (2527 : 157)

จากแผนภูมิที่ 3 จะเห็นว่า การบริหารหลักสูตร มีระบบที่เกี่ยวข้องถึง 4 ระบบ คือ ระบบบริหาร ระบบการวัดผล ระบบธุรการ และระบบอื่น ๆ ซึ่งในการบริหารหลักสูตร ในมุมมองของระบบนั้น มียุทธศาสตร์ประกอบ 3 ด้าน คือ ตัวป้อน ตัวแปร ตัวตาม

ส่วนการบริหารหลักสูตร จะต้องมียุทธศาสตร์ประกอบสำคัญ 3 ส่วน คือ การวางแผน การนำหลักสูตรไปใช้ และการประเมินผลหลักสูตร

แผนภูมิที่ 4 การบริหารหลักสูตรในแง่ระบบ

จากแผนภูมิที่ 4 จะเห็นว่า องค์ประกอบของหลักสูตรมีความเป็นระบบ และเป็น ขั้นตอนที่สัมพันธ์และเกี่ยวข้องกัน คือ

ขั้นที่ 1 ตัวป้อน (Input) ซึ่งมีองค์ประกอบ 3 ส่วน คือ ส่วนแรก เป็นการวางแผน หลักสูตร ส่วนที่ 2 การเรียนการสอนตามหลักสูตร ส่วนที่ 3 การประเมินหลักสูตร

ขั้นที่ 2 กระบวนการ (Process) ขั้นตอนนี้เป็นการนำหลักสูตรออกไปปฏิบัติ ซึ่งมี องค์ประกอบ 3 ประการ คือ การดำเนินงาน กิจกรรม และบุคคลที่มีส่วนร่วมในหลักสูตร

ขั้นที่ 3 ผลผลิตหรือตัวตาม (Output) ผลของหลักสูตรจะออกมาใน 2 รูปแบบ

3.1 รูปแบบที่พึงประสงค์ที่เป็นส่วนดีของหลักสูตร เช่น ความมุ่งหมายสอดคล้อง กับเนื้อหา การที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ เป็นต้น ในส่วนนี้จะคงไว้ในหลักสูตร

3.2 รูปแบบที่ไม่พึงประสงค์ จะต้องมีการปรับปรุงแก้ไขใหม่ให้เหมาะสมต่อไป ในการบริหารหลักสูตร นอกจากจะเกี่ยวข้องกับการนำหลักสูตรไปใช้แล้ว ยังเป็น การบริหารงานด้านอื่น ๆ ที่มีส่วนส่งเสริม สนับสนุน งานด้านวิชาการที่นอกเหนือจาก การประมวลผลการสอน โครงการสอน แผนการสอน แบบเรียน คู่มือครู และยังเกี่ยวกับการ จัดชั้นเรียน การจัดครูเข้าสอน การจัดตารางสอน ซึ่งงานเหล่านี้เกี่ยวข้องโดยตรง และ สนับสนุนการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ สำหรับบุคคลที่ทำให้การบริหารหลักสูตร ประสบผลสำเร็จในระดับโรงเรียน ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอน คณะกรรมการ ศึกษาขั้นพื้นฐาน ชุมชน และผู้ปกครอง

กรมวิชาการ (2540 : 33-53) ได้กล่าวถึงการดำเนินงานพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นไว้ 5 ลักษณะ ดังนี้

1. การปรับกิจกรรมการเรียนการสอนหรือกิจกรรมเสริม
2. การปรับรายละเอียดของเนื้อหา

3. การปรับปรุงและเลือกใช้สื่อการเรียน
4. การจัดทำสื่อการเรียนชิ้นใหม่
5. การจัดทำคำอธิบายหรือรายวิชาเพิ่มเติมขึ้นมาใหม่

1. การปรับกิจกรรมการเรียนการสอนหรือกิจกรรมเสริม

ก่อนการลงมือพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่นภายหลังจากที่ได้มีการศึกษาวิเคราะห์เป้าหมายและแนวทางการพัฒนาที่ได้จากการวางแผนอย่างมียุทธศาสตร์ของโรงเรียนแล้ว ต้องวิเคราะห์ภาระงานสอนโดยการศึกษาจากคำอธิบายหรือคำอธิบายรายวิชาที่กำหนด เพื่อจะทำให้ทราบว่าในแต่ละเนื้อหาหรือรายวิชาควรมีการพัฒนาให้สอดคล้องกับท้องถิ่นได้อย่างไร คำอธิบายหรือคำอธิบายรายวิชาที่กำหนดไว้ในหลักสูตรจะประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ คือ

ส่วนที่ 1 กิจกรรม ได้แก่ ส่วนที่ระบุถึงแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ต้องจัดให้แก่ผู้เรียน สังเกตได้จากคำว่า ศึกษา ค้นคว้า ทดลอง สำรวจ ฝึกปฏิบัติ วิเคราะห์ อธิบาย ฯลฯ

ส่วนที่ 2 เนื้อหา ได้แก่ ส่วนที่ระบุถึงหัวข้อหรือขอบข่ายของเนื้อหาที่จะนำมาให้ผู้เรียนเรียนรู้ หรือฝึกเพื่อให้บรรลุตามจุดประสงค์

ส่วนที่ 3 จุดประสงค์ ได้แก่ ส่วนที่ระบุพฤติกรรมที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนหลังจากที่ได้เรียนรู้หรือฝึกทักษะตามที่ได้ระบุไปแล้วในส่วนที่ 1 และ 2 พฤติกรรมที่ต้องการให้ผู้เรียนมีหรือเกิดพฤติกรรมทั้งในด้านความรู้ ทักษะ เจตคติ รวมถึงการจัดการอะไรบ้าง

การพัฒนาหลักสูตรที่เป็นการปรับกิจกรรมการเรียนการสอนนี้ สามารถทำได้กับทุกประสบการณ์หรือทุกรายวิชาโดยมีขั้นตอนในการดำเนินการ ดังนี้

1. ศึกษาผลที่ได้จากการวิเคราะห์เกี่ยวกับสภาพปัญหาและแนวทางแก้ไข
2. ศึกษาคำอธิบายรายวิชาจากหลักสูตร
3. จัดทำแผนการสอนโดยให้มีกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นกระบวนการ

และเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น โดยท้องถิ่นต้องพิจารณาต่อไปว่า กิจกรรม ที่หลักสูตรกำหนดให้ นั้นจะจัดได้โดยวิธีใดที่จะทำให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น เช่น กิจกรรม ศึกษาโดยท้องถิ่นสามารถจัดให้ผู้เรียนได้ศึกษาด้วยวิธีการต่าง ๆ ได้หลายวิธี ดังนี้

- 1.1 ฟังคำอธิบายจากครู
- 1.2 ค้นคว้าจากห้องสมุดโรงเรียน
- 1.3 ค้นคว้าจากแหล่งวิทยาการอื่น ๆ
- 1.4 เชิญผู้ทรงคุณวุฒิในท้องถิ่นมาบรรยาย
- 1.5 ออกไปสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้ที่เกี่ยวข้องในท้องถิ่น
- 1.6 ออกไปสำรวจดูสภาพจริงในพื้นที่
- 1.7 สังเกตสิ่งแวดล้อมรอบข้าง
- 1.8 ออกไปทัศนศึกษา
- 1.9 รวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ
- 1.10 นำหรือพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้
- 1.11 วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ เช่น ความสัมพันธ์ด้านความเหมือนและ

แตกต่างสิ่งที่เป็นเหตุเป็นผล ฯลฯ จะเห็นได้ว่ากิจกรรมการศึกษานั้น ท้องถิ่นสามารถจัดกิจกรรมที่เน้นกระบวนการ ศึกษาตามที่กำหนดไว้ด้วยวิธีการต่าง ๆ หลายวิธีและแต่ละวิธีจะมีขั้นตอนการปฏิบัติที่แตกต่างกันออกไป ไม่ว่าท้องถิ่นจะตัดสินใจเลือกหรือปรับกิจกรรมการเรียนการสอนเป็นลักษณะใดก็ตาม กิจกรรมที่จัดนั้นต้องเป็นกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติและได้เรียนรู้เรื่องเกี่ยวกับท้องถิ่นของตนเองให้มากที่สุด ต้องจัดให้สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาที่ได้จากการวางแผนอย่างมียุทธศาสตร์ของโรงเรียน ที่สำคัญต้องไม่ทำให้จุดประสงค์การเรียนรู้เปลี่ยนแปลงไป นอกจากนี้ในกรณีที่ท้องถิ่นต้องการให้มีการปฏิบัติกิจกรรมเป็นกรณีพิเศษนอกเหนือจากการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในชั่วโมง ท้องถิ่นสามารถจัดในรู้จักิจกรรมเสริมในลักษณะของชุมชนอีกก็ได้ ทั้งนี้เพื่อจะให้ผู้เรียนได้มีโอกาสศึกษาและทำความเข้าใจเรื่องต่าง ๆ มากยิ่งขึ้น

2. การปรับรายละเอียดของเนื้อหา

การพัฒนาหลักสูตรด้วยวิธีการปรับรายละเอียดของเนื้อหาที่มีวิธีการเช่นเดียวกับการพัฒนาหลักสูตรด้วยการปรับกิจกรรมการเรียนการสอนหรือจัดกิจกรรมเสริม กล่าวคือเมื่อท้องถิ่นวิเคราะห์แล้วพบว่า แนวการปฏิบัติในการพัฒนาเพื่อจะให้บรรลุถึงเป้าหมายซึ่งบรรจุไว้ในจุดประสงค์การเรียนรู้ของกลุ่มประสบการณ์หรือรายวิชาในหลักสูตรแล้ว นอกจากจะปรับกิจกรรมการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับท้องถิ่นแล้ว ในการพิจารณากำหนดรายละเอียดเนื้อหาที่จะนำมาเรียนรู้หรือฝึกทักษะ เพื่อให้เกิดความรู้หรือทักษะตามจุดประสงค์ที่ระบุไว้ ท้องถิ่นสามารถจะพิจารณาปรับรายละเอียดของเนื้อหาให้สอดคล้องกับสภาพได้

โดยการนำเอาเนื้อหาที่เกี่ยวกับท้องถิ่นของตนหรือรายวิชาต่าง ๆ ที่มีอยู่ในหลักสูตร ประถมศึกษาฉบับปรับปรุงจะระบุเนื้อหาที่ให้เรียนไว้กว้าง ๆ โดยกำหนดเป็นขอบข่ายหรือ หัวข้อต่าง ๆ ไว้ เพื่อที่ท้องถิ่นสามารถกำหนดรายละเอียดของเนื้อหาให้สอดคล้องกับสภาพ ของท้องถิ่นได้ด้วยการเพิ่ม หรือปรับได้ตามความเหมาะสม

การพัฒนาหลักสูตรในลักษณะนี้ ท้องถิ่นสามารถกระทำได้กับทุกกลุ่มประสบการณ์ หรือทุกรายวิชา โดยมีขั้นตอนในการดำเนินการ ดังนี้

1. ศึกษาจุดประสงค์ เนื้อหา กิจกรรม และคาบเวลาที่กำหนดไว้ในคำอธิบาย หรือคำอธิบายรายวิชาของหลักสูตรแม่บท
2. กำหนดรายละเอียดของเนื้อหาที่จะเพิ่มหรือปรับสำหรับนำมาให้เรียนรู้ หรือฝึกทักษะ โดยให้เป็นไปตามผลที่ได้จากการศึกษาวิเคราะห์
3. นำรายละเอียดที่ได้ตามข้อ 2 ไปปรับเข้าโครงสร้างขอบข่ายเนื้อหาของ กลุ่มประสบการณ์หรือรายวิชาที่สอนแล้วนำไปจัดทำเป็นแผนการสอนต่อไป
4. พิจารณาปรับแนวการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน สื่อ ให้สอดคล้องกับ เนื้อหาที่ปรับนั้นการปรับหรือการเพิ่มเติมรายละเอียดของเนื้อหา ท้องถิ่นสามารถดำเนินการ ได้ทันที ถ้าผลการวิเคราะห์พบว่า เป้าหมายของการพัฒนามีปรากฏในจุดประสงค์การเรียนรู้ ของกลุ่มประสบการณ์หรือรายวิชาแล้วท้องถิ่นสามารถจะปรับรายละเอียดของเนื้อหาให้ สอดคล้องและเป็นไปตามแนวปฏิบัติที่เลือกนั้น

การพัฒนาหลักสูตรด้วยการปรับรายละเอียดของเนื้อหา นี้ เป็นการดำเนินงานต่อจากที่ ท้องถิ่นได้วิเคราะห์เนื้อหาและคำอธิบายรายวิชามาแล้วในการพัฒนาลักษณะที่ 1 กล่าวคือการ พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยลักษณะนี้ท้องถิ่นต้องนำเอาผลการวิเคราะห์ในส่วนที่เป็นเนื้อหา มา วิเคราะห์ต่อไปอีกว่า จากหัวข้อหรือขอบข่ายเนื้อหาที่หลักสูตรกำหนดไว้ในแต่ละหัวข้อนั้น ควรมีการเพิ่มรายละเอียดเนื้อหาอะไรอีกบ้าง ที่จะให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เรื่องที่เกี่ยวข้องกับ ท้องถิ่นของตน ทั้งนี้โดยพิจารณาตามความเหมาะสม สอดคล้องกับสภาพความต้องการของ ท้องถิ่นและคาบเวลาที่มีอยู่

การพัฒนาหลักสูตรโดยการปรับรายละเอียดของเนื้อหา นี้ ท้องถิ่นสามารถพิจารณา กำหนดรายละเอียดเนื้อหาเพิ่มเติมให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่นได้อย่าง เต็มที่ โดยต้องไม่ทำให้จุดประสงค์การเรียนรู้เปลี่ยนไปและต้องคำนึงถึงความเหมาะสมของ เวลาและผู้เรียน ซึ่งการพัฒนาหลักสูตรโดยวิธีนี้ ท้องถิ่นสามารถจะดำเนินการได้เองโดย รายละเอียดที่พัฒนาจะปรากฏในแผนการสอน

3. การปรับปรุงและเลือกใช้สื่อการเรียนการสอน

เป็นกระบวนการพัฒนาหลักสูตรที่ต่อเนื่องจากการพัฒนาหลักสูตรตามลักษณะที่ 1, 2 มาแล้ว กล่าวคือ เมื่อท้องถิ่นปรับกิจกรรมการเรียนการสอน และปรับรายละเอียดของเนื้อหาเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการแล้ว สื่อการเรียนการสอนที่มีอยู่โดยทั่วไปก็อาจไม่สอดคล้องกับกิจกรรมและเนื้อหาที่พัฒนาไปถึงมีความจำเป็นอย่างยั้งที่คงมีการปรับปรุงและเลือกใช้ให้เหมาะสมสอดคล้องกัน สื่อการเรียนการสอนที่ท้องถิ่นสามารถจะพัฒนาเพื่อนำมาใช้ประกอบในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนประกอบด้วย

หนังสือเรียน หมายถึง หนังสือที่กำหนดให้ใช้สำหรับการเรียนการสอนรายวิชาใดรายวิชาหนึ่งโดยเฉพาะ มีเนื้อหาตรงตามที่ระบุไว้ในวิชานั้น ๆ อาจมีลักษณะเป็นเล่ม หรือเป็นชุดก็ได้

แบบฝึกหัด หมายถึง สื่อที่จะใช้ให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติ เพื่อช่วยเสริมให้เกิดทักษะและความแตกฉานในบทเรียนมากยิ่งขึ้น

หนังสือเสริมประสบการณ์ หมายถึง หนังสือเสริมการเรียนการสอนตามหลักสูตรมีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องก็ได้ สำหรับผู้เรียนศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง หนังสือเสริมประสบการณ์แยกเป็น 4 ประเภท

1. หนังสืออ่านนอกเวลา เป็นหนังสือที่กำหนดให้ใช้ในการเรียนวิชาใดวิชาหนึ่งตามหลักสูตรนอกเหนือจากหนังสือเรียน สำหรับให้นักเรียนอ่านนอกเวลาเรียน
 2. หนังสืออ่านเพิ่มเติม เป็นหนังสือที่มีเนื้อหาอิงหลักสูตร ซึ่งมีความเหมาะสมกับวัยและความสามารถในการอ่านของนักเรียน สำหรับให้ศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง
 3. หนังสืออุเทศ เป็นหนังสือสำหรับค้นคว้าอ้างอิงเกี่ยวกับการเรียนการสอน โดยมีการเรียบเรียงเป็นเชิงวิชาการ
 4. หนังสือส่งเสริมการอ่าน เป็นหนังสือที่มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับเรื่องทั่วไปไม่จำกัดวัฒนธรรม ประเพณี และศีลธรรมอันดีงาม ให้ความรู้ มีคติและมีสารประโยชน์มุ่งส่งเสริมให้ผู้อ่านเกิดทักษะในการอ่านและมีนิสัยรักการอ่าน
- คู่มือครู หมายถึง เอกสารแนะนำครูเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตร

คู่มือการเรียนการสอน หมายถึง เอกสารและหนังสือสำหรับครูและนักเรียนใช้ประกอบการเรียนการสอน ประกอบด้วยเนื้อหาสาระ และกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตร นอกจากนี้ยังมีสื่อที่ท้องถิ่นสามารถนำมาใช้ประกอบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้อีก เช่น สื่อที่เป็นวัสดุอุปกรณ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ฯลฯ

การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการปรับปรุงและเลือกใช้สื่อการเรียน มีขั้นตอนในการดำเนินงาน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์หลักสูตร โดยการวิเคราะห์จุดประสงค์ คำอธิบายรายวิชา และคาบเวลาเรียนที่ปรากฏอยู่ในหลักสูตรว่า รายวิชานั้นมีลักษณะสำคัญอย่างไร มุ่งให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ทักษะ การปฏิบัติ เจตคติและดำเนินการอย่างไรมีขอบข่ายเนื้อหาเพียงใด และมีคาบเวลาเรียนเท่าไร เพื่อที่จะได้กำหนดสื่อการเรียนการสอนที่ใช้เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

ขั้นตอนที่ 2 สืบหาสื่อเอกสารหรือหนังสือ เป็นการสำรวจรวบรวมชื่อเอกสารหรือหนังสือที่มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับหรือสอดคล้องกับจุดประสงค์และคำอธิบายรายวิชาจากแหล่งต่าง ๆ เช่น ร้านจำหน่ายหนังสือ ห้องสมุด ผู้ทรงคุณวุฒิ ฯลฯ เพื่อนำมาศึกษาวิเคราะห์ความเหมาะสมสอดคล้องกับหลักสูตร

ขั้นตอนที่ 3 วิเคราะห์สื่อเอกสารหรือหนังสือ เป็นการวิเคราะห์สื่อเอกสารหรือหนังสือที่สำรวจได้ตามขั้นตอนที่ 2 เพื่อพิจารณาว่าจะสามารถนำมาใช้ประกอบการเรียนการสอนตามหลักสูตรได้หรือไม่เพียงใด โดยใช้หลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้

- 3.1 การสนองจุดประสงค์ของหลักสูตร
 - 3.1.1 มีเนื้อหาตามที่ปรากฏในคำอธิบายหรือคำอธิบายรายวิชา
 - 3.1.2 ส่งเสริมการพัฒนาทักษะ
 - 3.1.3 ส่งเสริมการพัฒนาเจตคติและค่านิยม
 - 3.1.4 ส่งเสริมการนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน
- 3.2 ความเหมาะสมของเนื้อหา
 - 3.2.1 ความถูกต้องตามหลักวิชา
 - 3.2.2 ไม่ล้าสมัย
 - 3.2.3 เหมาะสมกับเวลาเรียน
 - 3.2.4 ยากง่ายเหมาะสมกับระดับชั้น

- 3.3 ความเหมาะสมในการเสนอเนื้อหา
 - 3.3.1 เรียงลำดับเนื้อหาดีไม่สับสน
 - 3.3.2 อธิบายความชัดเจน เข้าใจง่าย
 - 3.3.3 ใช้ตัวอย่างประกอบช่วยความเข้าใจได้ดี
- 3.4 การใช้ภาษา
 - 3.4.1 ถูกต้องเหมาะสมตามหลักภาษา
 - 3.4.2 กะทัดรัด ไม่เยิ่นเย้อ หรืออวกวน
 - 3.4.3 ใช้ศัพท์และประโยคไม่ซับซ้อน เหมาะกับระดับชั้น
- 3.5 กิจกรรมเสนอแนะ
 - 3.5.1 มีคำถามหรือกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้รู้จักคิดวิเคราะห์
 - 3.5.2 มีกิจกรรมส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติ
 - 3.5.3 มีกิจกรรมส่งเสริมให้ผู้เรียนนำความรู้ไปใช้ประโยชน์

วิจารณ์

การพัฒนาหลักสูตรของท้องถิ่นในลักษณะนี้ผลที่ได้จะเป็นการจัดหารวบรวมสื่อต่าง ๆ ที่มีอยู่แล้วรวมทั้งการสำรวจแหล่งสื่อ สำหรับนำมาประกอบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้าเพิ่ม ซึ่งท้องถิ่นจะระบุรายละเอียดการใช้และรายชื่อสื่อลงในแผนการสอนที่จัดทำ ซึ่งหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ได้กำหนดแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการใช้สื่อการเรียนการสอนไว้ว่า โรงเรียนจะต้องสนับสนุน ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เลือกอ่านสื่อการเรียนการสอนอย่างหลากหลาย รวมทั้งให้มีการนำเอาสื่อที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้มากที่สุด และโปรดอย่าลืมว่า สื่อการเรียนการสอนที่ท้องถิ่นได้ปรับปรุงและเลือกใช้ตามหลักเกณฑ์ที่กล่าวมาแล้วนี้ ท้องถิ่นดำเนินการแล้วจะต้องให้ผู้บริหารสถานศึกษาหรือผู้ที่ได้รับมอบหมายรับทราบและให้เห็นชอบก่อนนำมาใช้ประกอบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามที่ระบุไว้ในแผนการสอน

4. การจัดทำสื่อการเรียนการสอนขึ้นมาใหม่

กรณีที่ผลการศึกษาวิเคราะห์ของท้องถิ่นพบว่า ในแนวปฏิบัติเพื่อการพัฒนา มีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาสื่อการเรียนต่าง ๆ ขึ้นใหม่ ท้องถิ่นจะสามารถดำเนินการได้เพื่อจะให้สื่อที่พัฒนาขึ้นมามีคุณภาพ ในการดำเนินงานควรกระทำในรูปของคณะทำงาน สำหรับขั้นตอนในการดำเนินการจัดทำสื่อการเรียนการสอนขึ้นใหม่ประกอบด้วยขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

1. ชั้นเตรียมการ
 - 1.1 วิเคราะห์จุดประสงค์ของหลักสูตร
 - 1.2 วิเคราะห์ขอบเขตเนื้อหาสาระ
 - 1.3 พิจารณาคาบเวลาเรียน
 - 1.4 วิเคราะห์ความรู้ความสามารถของผู้เรียน

ข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ข้างต้น จะเป็นพื้นฐานในการดำเนินงานในขั้นต่อ ๆ ไป

2. ชั้นวางแผน
 - 2.1 กำหนดจุดประสงค์ของสื่อการเรียน
 - 2.2 กำหนดขอบเขตและหัวข้อเนื้อหาสาระของสื่อการเรียน
 - 2.3 จัดทำโครงร่าง (Outline) ของสื่อการเรียน
 - 2.4 เตรียมเกี่ยวกับข้อมูลและแหล่งข้อมูลที่จะต้องใช้ในการยก

ร่างต้นแบบสื่อการเรียน

3. ชั้นยกร่างต้นแบบสื่อการเรียน
 - 3.1 ลงมือเขียนต้นแบบ ครั้งที่ 1
 - 3.2 ตรวจสอบต้นแบบ ครั้งที่ 1 และปรับปรุง
 - 3.3 ตรวจสอบต้นแบบ ครั้งที่ 2 และปรับปรุง

4. ชั้นทดลองใช้ต้นแบบสื่อการเรียน
 - 4.1 ทดลองใช้ต้นแบบกับตัวแทนผู้เรียนหลาย ๆ คน แล้วปรับปรุง
 - 4.2 ทดลองใช้ต้นแบบกับกลุ่มตัวแทนผู้เรียนตามสภาพการเรียนการสอน แล้วปรับปรุง

5. จัดทำต้นแบบสื่อการเรียนให้สมบูรณ์

เพื่อให้สื่อการเรียนการสอนที่ท้องถิ่นพัฒนาขึ้นมาใหม่มีคุณภาพและเป็นประโยชน์ต่อการเรียนอย่างแท้จริง ในการจัดทำควรใช้เกณฑ์ต่อไปนี้ประกอบการพิจารณาจัดทำ คือ

1. สอดคล้องกับจุดประสงค์และมีเนื้อหาเป็นปัจจุบัน
2. ถูกต้องตามหลักวิชาและมีเนื้อหาเป็นปัจจุบัน
3. เสนอเนื้อหาเป็นไปตามลำดับขั้นของการเรียนรู้
4. เนื้อหาเหมาะสมกับเวลาเรียน
5. เนื้อหามีความยากง่ายเหมาะสมกับวัยของผู้เรียน

6. เนื้อหาไม่ลบล้างสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ไม่ขัดต่อหลักศีลธรรมอันดีและความมั่นคงของชาติ
7. เนื้อหาสอดคล้องกับลักษณะ เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของท้องถิ่น
8. ใช้ภาษาถูกต้อง ชัดเจน สละสลวย เป็นแบบอย่างได้
9. ภาพประกอบแผน แผนภูมิ แผนที่ ฯลฯ มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับเนื้อหา

10. กิจกรรม (ถ้ามี) มีความเหมาะสมส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักคิดวิเคราะห์ วิจารณ์ ฝึกปฏิบัติและส่งเสริมให้นำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน

สื่อการเรียนการสอนที่ท้องถิ่นพัฒนาขึ้นมาใหม่ โดยเฉพาะที่เป็นสื่อสิ่งพิมพ์จะมีเนื้อไม่ซ้ำซ้อนกับสื่อการเรียนที่กระทรวงศึกษาธิการอนุญาตให้ใช้สำหรับเนื้อหาหรือรายวิชานั้นไปแล้ว และสื่อการเรียนการสอนที่ท้องถิ่นพัฒนาขึ้นมาใหม่นี้ สามารถนำมาใช้ประกอบกิจกรรมการเรียนการสอนได้ เมื่อผู้บริหารสถานศึกษาหรือผู้ที่ได้รับมอบหมายให้ความเห็นชอบแล้ว กรณีที่ท้องถิ่นพัฒนาสื่อการเรียนที่เป็นสิ่งพิมพ์ขึ้นมาใหม่และมีความประสงค์จะให้กระทรวงศึกษาธิการประกาศ กำหนดให้เป็นหนังสือเรียน หนังสืออ่านประกอบสำหรับกลุ่มประสบการณ์หรือรายวิชาต่าง ๆ จะต้องเป็นตามที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด

5. การจัดทำคำอธิบายหรือรายวิชาเพิ่มเติมขึ้นมาใหม่

การพัฒนาหลักสูตรในลักษณะนี้เป็นการจัดทำวิชาหรือรายวิชาขึ้นมาใหม่ หลังจากศึกษาแล้วพบว่า สิ่งที่จะมีการพัฒนานั้น ไม่มีปรากฏในหลักสูตรของกลุ่มประสบการณ์หรือรายวิชาหรือกลุ่มวิชาใด ๆ ในหลักสูตรแม่บท การพัฒนาหลักสูตรโดยการจัดทำวิชาหรือรายวิชาขึ้นมาใหม่มีขั้นตอนในการจัดทำดังนี้

1. ศึกษาจุดหมายของหลักสูตร จุดประสงค์และโครงสร้าง เนื้อหาของกลุ่มประสบการณ์หรือกลุ่มวิชาหรือรายวิชาต่าง ๆ จากหลักสูตรแม่บท เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานประกอบพิจารณาจัดทำและเพื่อป้องกันมิให้ซ้ำซ้อนกับเนื้อหาที่มีอยู่
 2. นำเอาผลการศึกษา ผลการวิเคราะห์สภาพที่ควรจะเป็นของการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของท้องถิ่นที่ได้จากการวางแผนอย่างมียุทธศาสตร์ มาใช้เป็นข้อมูลในการกำหนดจุดประสงค์และเนื้อหา
 3. กำหนดจุดประสงค์ของรายวิชาหรือรายวิชาที่จะดำเนินการจัดทำขึ้นมาใหม่
- โดย

3.1 วิเคราะห์จากปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น สำหรับกำหนดสภาพที่ต้องการให้เกิดกับผู้เรียน โคนระบุปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น ซึ่งได้แก่สิ่งที่ต้องการให้ผู้รู้พฤติกรรมที่ต้องการให้เกิดและเงื่อนไขต่าง ๆ (ถ้ามี)

3.2 เขียนจุดประสงค์ให้ครอบคลุมกับสภาพที่ต้องการให้เกิดกับผู้เรียนทั้ง 4 ด้าน (ความรู้ ทักษะ เจตคติ และกระบวนการ) รวมทั้งสอดคล้องกับจุดประสงค์ของกลุ่มวิชาหรือกลุ่มประสบการณ์ ซึ่งลักษณะของจุดประสงค์ที่ดีต้องบอกสภาพที่ต้องการให้เกิดกับผู้เรียน เมื่อเรียนจบรายวิชานั้น ไม่ใช่การดำเนินงานหรือกิจกรรม

4. กำหนดเนื้อหาโดยวิเคราะห์จากจุดประสงค์ ซึ่งระบุค่าหลักของจุดประสงค์รายวิชานั้น ซึ่งประกอบด้วย ส่วนที่เป็นความรู้ (สิ่งที่ทำให้เรียนรู้หรือศึกษา) และส่วนที่เป็นทักษะ (สิ่งที่ต้องปฏิบัติ) เนื้อหาที่กำหนดนี้จะต้องมีลักษณะดังนี้

4.1 สอดคล้องกับจุดประสงค์รายวิชา

4.2 ประกอบด้วยส่วนที่เป็นความรู้และทักษะ

4.3 เหมาะสมกับวัยและพื้นความรู้ของผู้เรียน

4.4 เหมาะสมกับเวลา

4.5 ไม่ขัดต่อความมั่นคงของชาติตามหลักการปกครองระบอบ

ประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข และไม่ขัดต่อศีลธรรม

5. กำหนดคาบเวลาเรียนสำหรับคำอธิบายหรือรายวิชาที่จัดทำขึ้นมาใหม่ในการกำหนดคาบเวลาจะต้องไม่ทำให้คาบเวลาเรียนสำหรับกลุ่มประสบการณ์หรือหน่วยย่อยเปลี่ยนแปลงไป

6. เขียนคำอธิบายหรือคำอธิบายรายวิชา ให้เป็นไปตามรูปแบบที่กำหนดในหลักสูตรแม่บท โดยระบุแนวการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เนื้อหาและจุดประสงค์การเรียนรู้ของรายวิชา ตามแบบฟอร์มที่กำหนด

7. จัดทำเอกสารชี้แจงรายละเอียดประกอบการจัดทำวิชาหรือรายวิชาที่จัดทำขึ้นใหม่ตามแบบฟอร์มที่กำหนด โดยให้รายละเอียดเนื้อหาประกอบด้วย

7.1 เหตุผลและความจำเป็น

7.2 จุดประสงค์ (ของวิชาหรือรายวิชาที่จัดทำ)

7.3 ขอบข่ายเนื้อหา

7.4 แนวการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

7.5 สื่อการเรียนการสอนที่จะสามารถนำไปใช้ในการจัดการเรียน
การสอน

7.6 แนวการวัดและประเมินผล

8. การขอเสนออนุมัติ ให้ท้องถิ่นส่งเอกสารในข้อ 6, 7 ให้แก่หน่วยงานที่
ทำหน้าที่พิจารณาอนุมัติ เมื่อได้รับอนุมัติและกระทรวงศึกษาธิการประกาศให้ใช้คำอธิบาย
หรือคำอธิบายรายวิชาดังกล่าวแล้ว จึงนำเอาคำอธิบายวิชาหรือรายวิชาดังกล่าวมาจัดการเรียน
การสอนในโรงเรียน โดยเนื้อหาที่จัดทำขึ้นใหม่จะต้องไม่เป็นเนื้อหาที่ซ้ำซ้อนกับเนื้อหาที่มีอยู่
แล้วในหลักสูตรแม่บทไม่ว่าจะเป็นเนื้อหาในกลุ่มประสบการณ์และรายวิชาหรือกลุ่มวิชา
เดียวกันหรือต่างกลุ่มก็ตาม ดังนั้นควรตรวจรายละเอียดของเนื้อหาก่อนการลงมือพัฒนา

เกณฑ์ที่ใช้ในการพิจารณาอนุมัติคำอธิบายหรือคำอธิบายรายวิชาที่จัดทำขึ้นใหม่
ประกอบด้วยเกณฑ์ต่าง ๆ ดังนี้

1. สอดคล้องและสอดคล้องกับหลักการและจุดหมายและ โครงสร้างของ
หลักสูตร
2. เป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างความรู้ในแต่ละกลุ่มประสบการณ์หรือกลุ่ม
วิชาตามที่โครงสร้างหลักสูตรกำหนดไว้
3. สอดคล้องและสนองต่อสภาพเศรษฐกิจ สังคม และความต้องการของ
ท้องถิ่นอย่างแท้จริง
4. มีความสมบูรณ์และความพร้อมเพียงที่จะนำไปใช้ในการจัดกิจกรรม
การเรียนการสอนทั้งในด้านปัจจัย กระบวนการ ผลผลิตและผลกระทบ
5. เป็นผลผลิตของการนำข้อมูลในระดับท้องถิ่นมาพัฒนาการเรียนการสอน
ทั้งในด้านหลักสูตร สื่อการเรียนการสอน และเทคนิควิธีสอน
6. ไม่มีเนื้อหาสาระกล่าวโดยตรงหรือพาดพิงในลักษณะลบหลู่สถาบันชาติ
ศาสนา พระมหากษัตริย์ ไม่ขัดต่อระบอบประชาธิปไตย ไม่ขัดกับหลักศีลธรรมอันดีและไม่
กระทบกระเทือนต่อความมั่นคงของประเทศ
7. มีรูปแบบและวิธีการเขียนสอดคล้องและเป็นไปตามที่หลักสูตรของ
กระทรวงศึกษาธิการกำหนด

จากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นสรุปได้ว่า การดำเนินการ
พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นสามารถดำเนินการได้ 2 ลักษณะ ดังนี้

1. การพัฒนาหลักสูตรที่มีอยู่แล้ว ซึ่งสามารถดำเนินการได้ 4 ลักษณะ ซึ่งการดำเนินการได้โดยไม่ต้องขออนุญาตจากหน่วยงานที่รับผิดชอบ ได้แก่

- 1.1 การปรับกิจกรรมการเรียนการสอนหรือกิจกรรมเสริม
- 1.2 การปรับรายละเอียดของเนื้อหา
- 1.3 การปรับปรุงและเลือกใช้สื่อการเรียนการสอน
- 1.4 การจัดทำสื่อการเรียนขึ้นมาใหม่

2. การจัดทำหลักสูตรขึ้นมาใหม่ ซึ่งจะต้องขออนุญาตจากหน่วยงานที่รับผิดชอบตามลำดับขั้น ส่วนการสิ้นสุดที่กรมวิชาการ

กล่าวโดยสรุป ก็คือ การบริหารหลักสูตร หมายถึง การบริหารงานวิชาการ เป็นการนำหลักสูตรไปใช้ โดยการใช้กระบวนการและทรัพยากรที่มีอย่างเหมาะสม เพื่อให้บรรลุจุดหมายของหลักสูตร สำหรับตัวบ่งชี้ในการบริหารหลักสูตร มี 4 ด้าน คือ การวางแผน การจัดแผนงานด้านวิชาการ การดำเนินการตามแผน และการประเมินผล การดำเนินงานสำหรับระบบที่เกี่ยวข้องกับการบริหารหลักสูตร มีถึง 4 ระบบ คือ ระบบบริหารบุคคล ระบบการวัดผล ระบบธุรการและระบบอื่น ๆ ในส่วนของการบริหารหลักสูตรในมุมมองของระบบนั้นมีองค์ประกอบสำคัญ 3 ด้าน คือ ตัวป้อน ตัวแปร และผลผลิต ดังนั้นในการนำหลักสูตรไปใช้นอกจากจะมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักสูตรแล้ว การดำเนินงานจะต้องสอดคล้องกับระบบต่าง ๆ ที่สนับสนุนหรือเกี่ยวพันกับการนำหลักสูตรไปใช้

2.6 กระบวนการพัฒนาหลักสูตร

สำหรับการพัฒนาหลักสูตร มีความหมาย กระบวนการ หลักการสำคัญ และการพัฒนาหลักสูตรระดับต่าง ๆ ดังรายละเอียด ดังต่อไปนี้

2.6.1 ความหมายของการพัฒนาหลักสูตร

ความหมายของการพัฒนาหลักสูตร มีผู้ให้อธิบายไว้ ดังนี้

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2523 : 9) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาหลักสูตร ว่าหมายถึง การพยายามวาง โครงการที่ช่วยเหลือให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ตรงตามจุดหมายที่กำหนดไว้ หรือหมายถึงระบบ โครงสร้างของการจัด โปรแกรมการเรียนการสอน การกำหนดจุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระ การปรับปรุงตำรา แบบเรียน คู่มือครู และสื่อการเรียนต่าง ๆ ตลอดจนการวัด และประเมินผล การใช้หลักสูตร การปรับปรุงแก้ไข และการให้การอบรมครูผู้ใช้หลักสูตร ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการพัฒนาหลักสูตร รวมทั้งการบริหารและการบริหารหลักสูตร

เซย์เลอร์ และอเล็กซานเดอร์ (Saylor and Alexander. 1974 : 7) ให้คำจำกัดความของการพัฒนาหลักสูตรว่า หมายถึง การจัดทำหลักสูตรเดิมที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น หรือเป็นการจัดทำหลักสูตรใหม่โดยไม่มีหลักสูตรเดิมอยู่ก่อน การพัฒนาหลักสูตรอาจหมายถึงการสร้างเอกสารอื่น ๆ สำหรับนักเรียนด้วย

ในการพัฒนาหลักสูตร เซย์เลอร์ และอเล็กซานเดอร์ (Saylor and Alexander. 1974 : 8-9) ซึ่งให้เห็นว่าการจัดทำหรือการพัฒนาหลักสูตรนั้น มีงานต้องทำสำคัญ ๆ อยู่ 3 ประการคือ

1. การพิจารณาและการกำหนดเป้าหมายเบื้องต้นที่สำคัญของหลักสูตรที่จัดทำนั้นว่ามีเป้าหมายเพื่ออะไร ทั้งโดยส่วนรวมและส่วนย่อยของหลักสูตรนั้น ๆ อย่างชัดเจน
 2. การเลือกกิจกรรมการเรียนการสอน และวัสดุประกอบการเรียนการสอน การเลือกสรรเนื้อหาสาระเพื่อการอ่าน การเขียน การทำแบบฝึกหัด และหัวข้อสำหรับการอภิปราย ตลอดจนกิจกรรมทั้งในและนอกห้องเรียน เป็นต้น
 3. การกำหนดระบบการจัดวัสดุอุปกรณ์และการจัดการเรียนการสอน ตลอดจนทั้งการทดลองที่เป็นประโยชน์ เหมาะสมกับการเรียน การสอนแต่ละวิชา และแต่ละชั้นเรียน
- วิชัย วงษ์ใหญ่ (2535 : 581) ได้กล่าวไว้ว่า การพัฒนาหลักสูตรและการสอนสามารถกระทำได้แบบครบวงจร โดยได้ให้ความหมายของการพัฒนาหลักสูตรแบบนี้ว่าการพัฒนาหลักสูตรแบบครบวงจร (Intergrated Curriculum Development) หมายถึง ระบบการร่างหลักสูตร ระบบการนำหลักสูตรไปใช้ และระบบการประเมินหลักสูตร ทั้งสามระบบนี้จะมีความสัมพันธ์ต่อกัน และมีความสำคัญเท่าเทียมกัน เพื่อให้เกิดภาพรวมที่เป็นเอกภาพของกระบวนการพัฒนาหลักสูตร

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539 : 13 - 14) ได้ให้ความหมายการสร้างหลักสูตรไว้ว่าการสร้างหลักสูตร (Curriculum Construction) หมายถึง กระบวนการวางแผนและพัฒนาประสบการณ์การเรียนรู้ต่าง ๆ ที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวผู้เรียน อันประกอบด้วย การตัดสินใจเกี่ยวกับการเลือกจุดมุ่งหมายสำหรับวิชาหรือหลักสูตรที่จัดทำขึ้นใหม่ การเลือกและจัดประสบการณ์การเรียนรู้แก่ผู้เรียนและสื่อการเรียนการสอน วิธีการนำหลักสูตรไปใช้ให้บรรลุผลตามเป้าหมาย และการประเมินความสำเร็จของหลักสูตรที่สร้างขึ้นใหม่นั้น ๆ

চারং บัวศรี (2542 : 151) ได้ให้ความหมายการพัฒนาหลักสูตรไว้ว่า การพัฒนาหลักสูตร หมายถึง การจัดทำหลักสูตรแม่บท เพื่อนำไปใช้โดยแพร่หลายทั้งระบบการศึกษา เป็นหลักสูตรที่ได้ทำการร่างและได้ทำการทดลองและทดสอบจนแน่ใจว่าสามารถนำไปใช้

โดยทั่วไปสำหรับหลักสูตรที่นำมาขร่างครั้งแรกก่อนที่จะเอาไปทดลองและทดสอบและแก้ไขจนได้หลักสูตรแม่บทนั้นเราเรียกว่าหลักสูตรต้นแบบ

จากความหมายของการพัฒนาหลักสูตรข้างต้น พอสรุปได้ว่า การพัฒนาหลักสูตรเป็นการปรับปรุง หรือเปลี่ยนแปลงหลักสูตรในสอดคล้องกับสภาพปัจจุบันและความต้องการของสังคม ในการพัฒนาหลักสูตรสามารถทำได้หลายลักษณะ ได้แก่ การปรับปรุงบางส่วน การเปลี่ยนแปลง รวมทั้งการพัฒนาหลักสูตรครบวงจร ซึ่งเป็นแนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรที่มุ่งเน้นระบบใดระบบหนึ่งไม่ได้ เพราะจะทำให้หลักสูตรไม่มีประสิทธิภาพ และไม่สามารถปรับปรุงแก้ไขได้อย่างถูกต้อง

2.6.2 ความหมายของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

มีนักการศึกษาได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับความหมายของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นดังนี้

สุมิตร คุณานุกร (2523 : 97) กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเป็นการปรับปรุงหลักสูตรระดับชาติ คำว่า ขยาย หมายถึง การนำเอาจุดหมายและเนื้อหาขยายความ คือ ขยายจากนามธรรมไปหารูปธรรม ขยายเพื่อให้มีรายละเอียดเพิ่มขึ้นที่ครูจะนำไปสอนได้ ส่วนการปรับคือ การเอาจุดหมายและเนื้อหาวิชามาปรับให้สอดคล้องกับสภาพสังคมภูมิศาสตร์และความต้องการของประชาชนในแต่ละเขตการศึกษา

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2533 : 28-29) กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น หมายถึง การนำหลักสูตรระดับชาติมาศึกษาวิเคราะห์เพื่อการปรับปรุงเนื้อหาสาระบางอย่างให้มีความสอดคล้องกับท้องถิ่น

กรมวิชาการ (2534 : 60) กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น หมายถึง การจัดทำรายละเอียดในตัวหลักสูตร การจัดทำแผนการสอนทุกกลุ่มประสบการณ์ การจัดหลักสูตรและคู่มือครู การจัดทำหนังสือเสริมประสบการณ์ต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่นเพื่อให้ผู้เรียนนำความรู้และประสบการณ์ในชั้นเรียนไปใช้ ให้เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวัน

ยุพา ทรัพย์อุไรรัตน์ (2537 : 59) ได้รวบรวมความหมายของหลักสูตรท้องถิ่นไว้ดังนี้

1. หลักสูตรท้องถิ่น หมายถึง กระบวนการวิชาหรือเนื้อหาสาระที่จัดให้กับผู้เรียนในท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งโดยเฉพาะ
2. หลักสูตรท้องถิ่น หมายถึง มวลประสบการณ์ต่าง ๆ ที่จัดให้กับผู้เรียนท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งโดยเฉพาะ

3. หลักสูตรท้องถิ่น หมายถึง แผนหรือโครงการที่จัดให้กับผู้เรียนในท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งโดยเฉพาะ

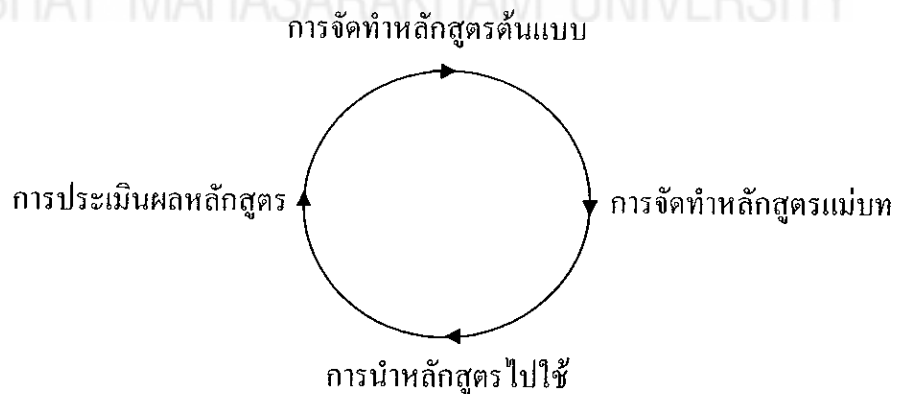
4. หลักสูตรท้องถิ่น หมายถึง จุดมุ่งหมายปลายทางที่เป็นลักษณะที่จะเกิดกับผู้เรียนในท้องถิ่นหนึ่งที่ใดโดยเฉพาะ

นิคม ชมภูหอง (2542 : 13) กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น หมายถึง การที่ท้องถิ่นปรับปรุง ขยาย หรือเพิ่มเติมรายละเอียด เนื้อหาสาระ แผนการสอน สื่อการเรียน การสอน กิจกรรม ให้เหมาะสมกับความต้องการเฉพาะท้องถิ่น โดยยึดหลักสูตรแกนกลางหรือหลักสูตรแม่บท ไม่ขัดต่อเจตนารมณ์และจุดหมายของหลักสูตรแกนกลาง เพื่อให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง และความต้องการของท้องถิ่น

จากแนวคิดของนักการศึกษาสรุปได้ว่า การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น หมายถึง การนำเอารายละเอียดในหลักสูตรแม่บทมาปรับปรุงให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น ด้วยวิธีการและลักษณะที่ระเบียบของหน่วยงานทางการศึกษากำหนดไว้ ซึ่งสามารถดำเนินการได้คือ การปรับปรุง ขยาย หรือเพิ่มเติมรายละเอียดเนื้อหา สาระ สื่อการเรียนการสอน กิจกรรม ให้เหมาะสมกับความต้องการของท้องถิ่น

2.6.3 กระบวนการพัฒนาหลักสูตร

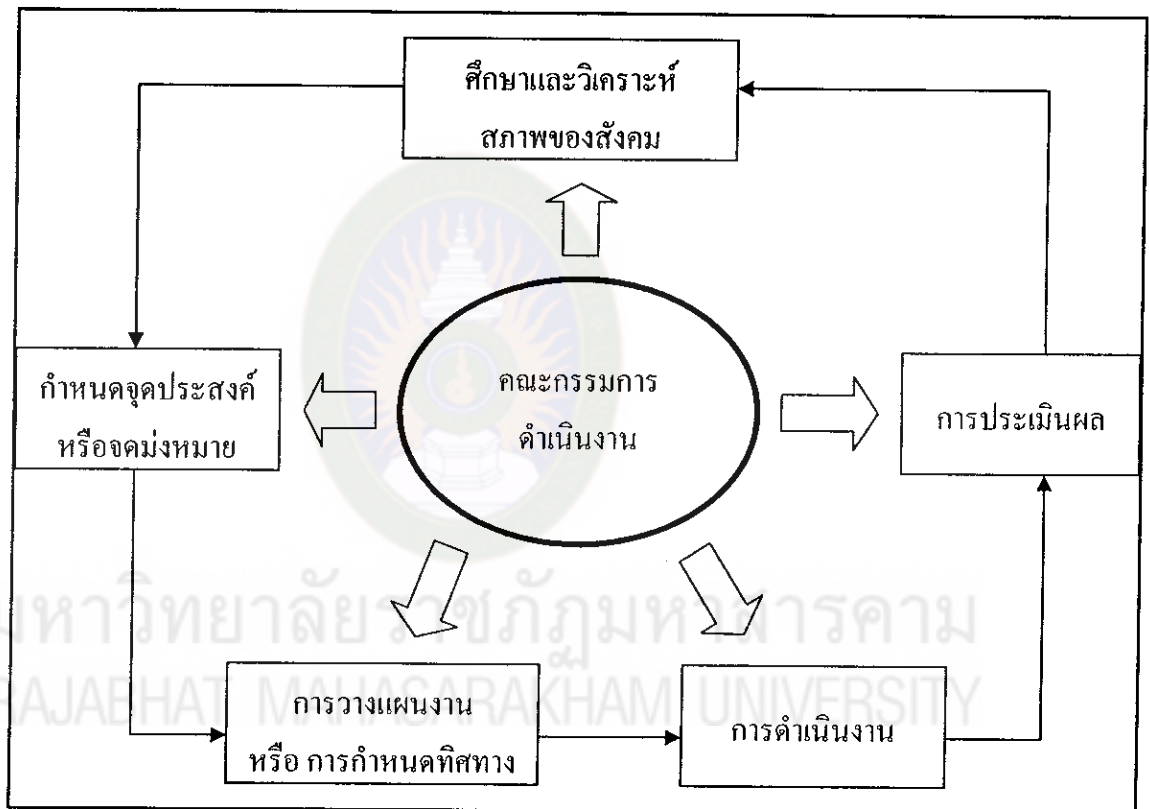
สำหรับกระบวนการพัฒนาหลักสูตร ชำรง บัวศรี (2542 : 151) ได้กล่าวไว้ว่า กระบวนการพัฒนาหลักสูตรประกอบด้วย การจัดทำหลักสูตรต้นแบบ หลักสูตรแม่บท การนำหลักสูตรไปใช้ การประเมินผลหลักสูตร ดังแผนภูมิที่ 5

แผนภูมิที่ 5 กระบวนการของการพัฒนาหลักสูตร

ที่มา : ชำรง บัวศรี (2542 : 151)

รวิวรรณ ศรีกล้ำครัน (2543 : 235) ได้กล่าวว่ากระบวนการพัฒนาหลักสูตรมีองค์ประกอบที่สำคัญอยู่ 5 ประการ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องและต่อเนื่องกัน คือ ประการแรก การศึกษาและวิเคราะห์สภาพของปัจจุบัน ประการที่ 2 การกำหนดวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมาย ประการที่ 3 การวางแผนหรือการกำหนดทิศทางเพื่อให้บรรลุจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ ประการที่ 4 การดำเนินงานเพื่อให้บรรลุจุดประสงค์ และประการสุดท้าย การประเมินผล ดังแผนภูมิที่ 6

แผนภูมิที่ 6 การพัฒนาหลักสูตร

ที่มา : รวิวรรณ ศรีกล้ำครัน (2543 : 235)

จากแผนภูมิที่ 6 จะเห็นว่า ในการพัฒนาหลักสูตรโดยทั่วไปมีกระบวนการดำเนินงาน 5 ขั้นตอน คือ การศึกษาวิเคราะห์สภาพของสังคม การกำหนดจุดประสงค์ การวางแผนงาน การดำเนินงาน และการประเมินผล

2.6.4 กระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

การปรับหลักสูตรท้องถิ่นให้เข้ากับสภาพสังคมของท้องถิ่น หรือการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อเสริมหลักสูตรกลางอาจดำเนินการในระดับเขตการศึกษา ระดับจังหวัด ระดับอำเภอหรือระดับโรงเรียนก็ได้ สำหรับกระบวนการดำเนินงานไม่ว่าจะเป็นการดำเนินการในระดับใดหากจะให้เป็นไปอย่างมีระบบและเป็นขั้นตอนอาจมีระบบดำเนินการตามขั้นตอนดังต่อไปนี้ (สงัด อุทรานันท์. 2532 : 313-316)

1. จัดตั้งคณะทำงาน ควรเลือกบุคคลที่มีความสามารถและมีความตั้งใจในการปฏิบัติงาน
2. ศึกษาสภาพข้อมูลพื้นฐาน ซึ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลอาจใช้วิธีการวิจัย สัมภาษณ์ ประชุมและสัมมนา หรือวิธีอื่น ๆ ที่จะเป็นประโยชน์ทำให้ทราบข้อมูลที่แท้จริง
3. กำหนดจุดมุ่งหมายสำหรับหลักสูตรท้องถิ่น ว่าควรจะให้บรรลุเป้าหมายอะไรบ้าง
4. พิจารณาความเหมาะสมหลักสูตรกลางกับสภาพท้องถิ่น ดำเนินการเลือกเนื้อหาที่มีอยู่ในหลักสูตรที่เห็นว่าจะมีความสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่นและหากเนื้อหาไม่ครอบคลุมกับสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่นก็ดำเนินการสร้าง รายวิชาขึ้นมาใหม่
5. ดำเนินการเลือกเนื้อหาสาระของหลักสูตรกลาง หรือจัดสร้างรายวิชาขึ้นมาใหม่
6. ดำเนินการใช้หลักสูตร สิ่งที่สำคัญมากในขั้นนี้คือ การนิเทศและติดตาม
7. การประเมินผลการใช้หลักสูตร จะทำให้ทราบว่าหลักสูตรที่จัดทำขึ้นมีความเหมาะสมมากน้อยเพียงใด
8. ทำการปรับปรุงแก้ไข

2.6.5 หลักการสำคัญในการพัฒนาหลักสูตร

สำหรับหลักในการพัฒนาหลักสูตรนั้น มี 6 ประการ คือ (องค์การ อินทรมพรชัย. 2544 : 167 ; อ้างอิงมาจาก อรสา ปราชญ์นคร. 2525 : 118)

1. การพัฒนาหลักสูตร จำเป็นต้องมีการดำเนินงานที่เป็นระเบียบแบบแผนตามลำดับขั้นตอนอย่างต่อเนื่องกันไป ซึ่งผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องจะต้องร่วมมือกันดำเนินการตามขั้นตอน

2. การพัฒนาหลักสูตร จะต้องรวมไปถึงผลงานต่าง ๆ ทางด้านหลักสูตรที่ได้ จัดสร้างให้มีประสิทธิภาพมากกว่าหลักสูตรเดิม ผู้ดำเนินการพัฒนาหลักสูตรจะต้องคำนึงถึง วิธี การดำเนินงานให้ได้ผลงานที่มีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง นอกจากนี้ยังมีองค์ประกอบ อื่น ๆ เช่น การประสานงานและการร่วมมือระหว่างเจ้าหน้าที่กลุ่มนักวิชาการและนักการศึกษา

3. ในการพัฒนาหลักสูตร จะต้องคำนึงถึงการฝึกอบรมครูประจำการ ให้ เข้าใจในหลักสูตรใหม่ เนื้อหาวิชา ทักษะใหม่ ๆ ความคิดเห็น และทัศนคติ ต่าง ๆ ที่เด็กต้อง เรียนรู้ ครูต้องเข้าใจอย่างถ่องแท้เสียก่อน จึงจะสามารถดำเนินการตามหลักสูตรใหม่ อันจะ ส่งผลให้การเรียนการสอนบรรลุจุดมุ่งหมายที่วางไว้

4. การพัฒนาหลักสูตร จะต้องคำนึงถึงผลที่ได้จากการพัฒนาจิตใจและเจตคติ ของผู้เรียน กล่าวคือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของเด็กไปในทางที่ดี มีสุขนิสัยที่ดี สามารถ ปรับตัวเข้ากับผู้อื่นได้ รวมทั้งสามารถที่จะทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างดี

5. เนื่องจากการพัฒนาหลักสูตร เป็นงานที่ยุ้งยากและซับซ้อน จึงจำเป็นที่ จะต้องได้รับความร่วมมือ และประสานงานอย่างดี จากเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตร ทุก ๆ ด้าน รวมทั้งการเตรียมเอกสาร และข้อมูลต่าง ๆ ในการดำเนินงานไว้ให้พร้อม และ การแบ่งหน้าที่ในการทำงานแต่ละฝ่าย ให้เหมาะสมกับความสามารถ

6. ในการพัฒนาหลักสูตร จำเป็นต้องมีผู้นำในการดำเนินการที่ชำนาญและมี ความสามารถเป็นอย่างดี รู้จักการจัดและแบ่งงานอย่างถูกต้อง ซึ่งจะช่วยให้การพัฒนาหลักสูตร ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ และได้ผลตรงตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้

จุดเน้นที่สำคัญในการพัฒนาหลักสูตร มี 3 ประการ ดังนี้ ประการแรก คือ การเปิด โอกาสให้ท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร ประการที่ 2 ผู้เรียนมีโอกาสเลือก เรียนได้มากขึ้น ตามความต้องการและความถนัดของตนเอง ทั้งด้านวิชาชีพ และความเป็นเลิศ ทางวิชาการ ประการสุดท้าย ครูผู้สอนต้องมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการจัดกิจกรรมการ เรียนการสอน โดยทำหน้าที่เป็นผู้กำกับ เตรียมกิจกรรม สื่อการเรียน เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ ด้วยตนเอง

2.6.6 การพัฒนาหลักสูตรในระดับต่าง ๆ

ในการพัฒนาหลักสูตรระดับต่าง ๆ นั้น สุมิตร คุณากร ได้ให้ทรรศนะไว้ว่า ไม่ได้ มีขอบเขตอยู่เฉพาะในระดับกระทรวงศึกษาธิการ หรือระดับชาติเท่านั้น แต่ในการพัฒนา หลักสูตรสามารถกระทำได้ถึง 4 ระดับ ดังนี้ (คำดี จันทะเกษ. 2546 : 49 -51 ; อ้างอิงมาจาก สุมิตร คุณากร. 2518 : 180 – 190)

การพัฒนาหลักสูตรระดับชาติ หรือหลักสูตรแม่บท เป็นหลักสูตรแกนที่มีลักษณะกว้าง บรรลุสาระที่จำเป็น ซึ่งทุกคนในประเทศต้องเรียนรู้เหมือนกัน และเสริมสร้างความเป็นเอกลักษณ์ของชาติ เช่น ภาษาไทย เป็นภาษาประจำชาติ เป็นเอกลักษณ์ของชาติไทย และเป็นเครื่องมือในการติดต่อสื่อสาร ซึ่งเอกสารหลักสูตรระดับนี้ ได้แก่ หลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ และคู่มือครู ซึ่งจะช่วยให้กระจำแก่ผู้นำหลักสูตรไปใช้ หลักสูตรในระดับนี้จะกำหนดความมุ่งหมาย และเนื้อสาระที่เป็นความรู้ ซึ่งต้องถ่ายทอดแก่ผู้เรียนอย่างกว้าง ๆ ความมุ่งหมายจะออกมาในลักษณะของค่านิยมทางการศึกษา มากกว่าออกมาเป็นแนวทางปฏิบัติในการเรียนการสอนอย่างชัดเจน ส่วนเนื้อหาสาระนั้น หลักสูตรระดับชาติจะกำหนดไว้แต่ประเด็นใหญ่ ๆ เนื่องจากผู้พัฒนาหลักสูตรระดับชาติไม่อาจประมวลเอารายละเอียดเกี่ยวกับสาระของความรู้และสภาพของชุมชนหรือท้องถิ่นแต่ละแห่งมาไว้ทั้งหมด ทั้งนี้อาจไม่มีข้อมูลเหล่านั้น หรือถ้ามีก็ไม่สามารถบรรจุได้ทั้งหมด เพราะจะทำให้รูปเล่มของหลักสูตรมีความหนามาก โดยสรุปแล้ว หลักสูตรระดับนี้ มีไว้เพื่อให้ผู้ใช้ระดับต่าง ๆ นำไปขยายและปรับให้เหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่น โรงเรียน ชั้นเรียนต่อไป

การพัฒนาหลักสูตรในระดับท้องถิ่น เป็นการนำหลักสูตรระดับชาติมาใช้ โดยพิจารณาถึงลักษณะของท้องถิ่นเพิ่มเติม เพื่อเน้นให้เหมาะสมกับลักษณะพิเศษของแต่ละท้องถิ่นและลักษณะของผู้เรียน ด้วยเหตุผลที่เนื้อหาของหลักสูตรระดับชาติมีลักษณะกว้าง ๆ เนื้อหาสาระถูกกำหนดออกมาเป็นหัวข้อใหญ่ ๆ การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น จึงเป็นการนำเอาหลักสูตรระดับชาติมาขยาย ซึ่งเป็นการนำเอาทั้งความมุ่งหมาย และเนื้อหาขยายความข้อปลีกย่อยและรายละเอียดจากนามธรรมให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น ซึ่งจะช่วยให้ครูผู้สอนรู้ว่าถ้าจะนำเอาความมุ่งหมายนั้น ไปปฏิบัติให้สัมฤทธิ์ผล จะต้องสอนอะไรบ้าง และจะต้องให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ทางด้านใด มีทักษะอะไร และมีทัศนคติอย่างไร นอกจากนั้นในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ยังสามารถทำได้ โดยการปรับ ซึ่งเป็นการนำความมุ่งหมายและเนื้อหาวิชาซึ่งในหลักสูตรระดับชาติกล่าวไว้อย่างกว้าง ๆ ไม่เฉพาะเจาะจงท้องถิ่นใด ชนใด มาปรับให้สอดคล้องกับสภาพของสังคม ภูมิศาสตร์และความต้องการของประชาชนในแต่ละท้องถิ่น

การพัฒนาหลักสูตรระดับโรงเรียน เอกสารหลักสูตรที่ได้จากการพัฒนาในระดับนี้ได้แก่ โครงการสอนเท่าที่ปฏิบัติอยู่ในปัจจุบัน การผลิตโครงการสอนทำกัน 2 ระดับ คือ ระดับจังหวัดและระดับโรงเรียน ลักษณะของโครงการสอนเป็นเอกสารหลักสูตรที่มีโครงสร้าง องค์ประกอบและรายละเอียดอยู่ในขั้นที่จะนำไปสอนในชั้นได้แล้ว หลักการและแนวปฏิบัติในการผลิตโครงการสอนคล้ายคลึงกับการทำประมวลการสอน โครงการสอนมี

หน้าที่ขยายและปรับประมวลการสอนอีกครั้ง เพื่อให้สอดคล้องละเอียดยิ่งขึ้นจนสามารถแยกแยะรายละเอียดของเนื้อหาวิชาที่สอนออกมาเป็นกำหนดเวลาได้ ประมวลการสอนจะมีเพียงว่ามีหัวข้อ หรือประเด็นใดตลอดจนเนื้อหาพอสังเขปที่ครูต้องสอนทั้งหมด โครงการสอนจะแยกแยะรายละเอียดเกี่ยวกับกิจกรรมการเรียนการสอนเพิ่มขึ้นอีกมาก ความแตกต่างที่เด่นที่สุด คือ ในโครงการสอนจะมีกำหนดเวลาสอนไว้ด้วย ซึ่งจะทำให้ครูทราบว่าสัปดาห์แรกและสัปดาห์ต่อ ๆ ไป จะเรียนเรื่องอะไร

การพัฒนาหลักสูตรในระดับชั้นเรียน ในการพัฒนาหลักสูตร 2 ระดับ ข้างต้น เป็นการพัฒนาดังความกระจำง ความครอบคลุมของเนื้อหา และความสอดคล้องของหลักสูตรกับสภาพแวดล้อม รวมทั้งความต้องการของท้องถิ่นด้วย แต่การพัฒนาหลักสูตรในระดับชั้นเรียนจะเน้นพัฒนาบันทึกการสอนที่ตอบสนองความต้องการและความสนใจของผู้เรียน ด้วยเหตุผลที่ว่า แม้นักเรียนจะอยู่ในระดับการศึกษาเดียวกัน แต่คนละห้องก็ดำเนินการสอนที่แตกต่างกัน เนื่องจากเด็กมีความแตกต่างกันนั่นเอง เอกสารหลักสูตรนั้น กำหนดเนื้อหาวิชาและอัตราเวลาเรียนสำหรับคนที่มีสติปัญญาระดับกลางๆ นักเรียนที่มีสติปัญญาสูงกว่าย่อมสามารถเรียนได้เร็วกว่าที่เอกสารหลักสูตรกำหนดไว้ ในทางตรงข้ามนักเรียนที่มีระดับสติปัญญาน้อยกว่าย่อมต้องใช้เวลาเรียนมากขึ้น นอกจากการปรับปรุงหลักสูตรให้สอดคล้องกับสติปัญญาของนักเรียนแล้ว การพัฒนาหลักสูตรในชั้นเรียน ยังหมายความรวมถึง การปรับความมุ่งหมายในการสอนเนื้อหาวิชา กิจกรรมการเรียนรู้ และการสอนให้สอดคล้องกับความสนใจของผู้เรียนด้วย การบันทึกการสอนเป็นหน้าที่ของผู้สอนโดยตรง ในการกำหนดบันทึกการสอน หรือการเตรียมการสอนในชั้นครูควรให้นักเรียนมีส่วนร่วมด้วย โดยสำรวจความต้องการและความสนใจของนักเรียนในชั้น ซึ่งการกระทำดังกล่าวเป็นการให้เด็กได้รับโอกาสในการพัฒนาหลักสูตรด้วย

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาหลักสูตรสามารถกระทำได้หลายระดับ ตั้งแต่ระดับชาติจนถึงระดับชั้นเรียน ทั้งนี้เพราะหลักสูตรแต่ละระดับไม่สามารถประมวลเอารายละเอียดเกี่ยวกับสาระของความรู้และสภาพของชุมชน หรือท้องถิ่นแต่ละแห่งมาไว้ได้ทั้งหมด การปรับปรุงหลักสูตรจึงมีความสำคัญในการปรับเนื้อหาให้เหมาะสมกับบริบทของท้องถิ่น ความสามารถ และความต้องการของผู้เรียนและชุมชน

2.7 การพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่น

วิชัย ประสิทธิ์วุฒิเวช (2542 : 16) ได้กล่าวถึงเหตุผลที่ต้องมีการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น มี 4 ประการสำคัญ คือ ประการแรก การพัฒนาหลักสูตรระดับชาติ ได้เปิดกว้างให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการปรับ หรือพัฒนาให้เหมาะสมกับท้องถิ่น ประการที่ 2 ประสิทธิภาพในหลักสูตรระดับชาติบางอย่างมีความจำเป็นมากกว่าหรือน้อยกว่าในระดับท้องถิ่น ประการที่ 3 ประสิทธิภาพบางอย่างของท้องถิ่นไม่มีในระดับชาติ และประการสุดท้าย ประสิทธิภาพบางอย่างเป็นความต้องการของท้องถิ่น ซึ่งมีข้อมูลเชิงวิชาการ

เมื่อการพัฒนาหลักสูตรมีเหตุผลและความสำคัญดังกล่าวข้างต้น ในการดำเนินงานพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น หรือการนำหลักสูตรไปใช้ในระดับท้องถิ่นจำเป็นต้องศึกษาหลักสูตรแม่บทด้านนโยบาย สภาพปัญหาของท้องถิ่นด้านต่าง ๆ เช่น ลักษณะนิสัยของประชากรในท้องถิ่น สภาพแวดล้อม วัฒนธรรม การดำเนินชีวิต ทรัพยากรของท้องถิ่น ความต้องการอื่น ๆ เพื่อนำมาเป็นข้อมูลในการพิจารณาร่วมกับหลักสูตรแม่บท จัดวัตถุประสงค์ และโครงการสอนในลักษณะกว้าง ๆ ให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น เพื่อให้ผู้บริหารและครูนำไปใช้ในโรงเรียนต่อไป

กรมวิชาการ (2536 : 11 – 12) ได้กล่าวว่า ท้องถิ่นจะมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นได้ หมายถึง หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนระดับต่าง ๆ ได้แก่ โรงเรียน กลุ่มโรงเรียน อำเภอ จังหวัด เขตการศึกษา กรมต้นสังกัด และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ สำหรับแนวการจัดการศึกษาในระดับท้องถิ่นที่ต้องการให้ชุมชนหรือท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษาสามารถกระทำได้ 3 ลักษณะ คือ

1. ให้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางในการจัดการศึกษา และมอบหมายงาน / กิจกรรมให้เด็กไปทำที่บ้าน โดยครูและผู้บริหารเป็นผู้ประสานงาน ครูและชาวบ้านจะช่วยกันติดตามผลและประเมินผล

2. ให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางในการจัดกระบวนการการเรียนรู้ให้เด็ก โดยชาวบ้านจะใช้วิธีการนำเด็กไปศึกษาแหล่งความรู้ในชุมชน ครูจะต้องมีวิธีการที่จะทำให้เด็กรู้วิธีเรียนรู้กับชาวบ้าน

3. โรงเรียนและชุมชน จะต้องร่วมกันประสานกระบวนการเรียนรู้ในโรงเรียน และชุมชนเข้าด้วยกันเพื่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติ

วิชัย ดิสสระ (2535 : 17) ได้กล่าวถึงข้อคิดในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น 4 ประการ ดังนี้

ประการที่แรก ต้องคำนึงถึงองค์ประกอบต่าง ๆ เช่น ผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน ความต้องการของสังคมในแง่ผู้ใช้ผลผลิต ความก้าวหน้าทางวิชาการ ความต้องการทางสังคมและสิ่งแวดล้อม ความสอดคล้องของเนื้อหาสาระของสิ่งแวดล้อม การเปลี่ยนแปลงสภาพเศรษฐกิจและสังคม

ประการที่ 2 ในการดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นจะต้องทำให้ครบ 5 ขั้นตอน คือ 1) การกำหนดจุดมุ่งหมายหลักสูตร 2) การเลือกและการจัดเนื้อหาวิชาและประสบการณ์ 3) การนำหลักสูตรไปใช้ 4) การประเมินผลหลักสูตร 5) การปรับปรุงหลักสูตร

ประการที่ 3 หลักสูตรต้องมีรายละเอียดเกี่ยวกับการบริหารหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน วิธีและคุณสมบัติผู้สอน สถานที่ สื่อการเรียนการสอน และหนังสือหรือตำราเรียน

ประการที่ 4 ต้องมีการประชุม สัมมนา ปรึกษาหารือ ร่วมกันกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ทั้งฝ่ายผลิตและฝ่ายใช้เป็นครั้งคราว ทั้งนี้เพื่อปรับปรุงหลักสูตรให้มีคุณภาพและเหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบัน

การนำหลักสูตรไปใช้ให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น รวมทั้งการจัดการเรียนรู้ให้มีความผสมผสานกับชุมชน โรงเรียนควรมีแนวทางปฏิบัติดังนี้ (กรมวิชาการ. 2536 : 15)

1. โรงเรียนจะต้องทำใจกว้างและยอมรับความคิดเห็นของชุมชน เพื่อให้เป็นพื้นฐานในการจัดการศึกษา
2. กิจกรรมที่มอบหมายให้นักเรียนทำ จะต้องสอดคล้องกับแผนการผลิตของชุมชน
3. ผู้ปกครอง ครู และชุมชน จะต้องร่วมมือและประสานใจกันมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน จะช่วยให้มองเห็นภาพของหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่นชัดเจนขึ้น
4. จัดให้มีเครือข่ายในแต่ละภาค แต่ละกลุ่มในการแสวงหาความรู้ร่วมกันมีหน่วยงานต่าง ๆ เข้าร่วมพิจารณาดำเนินงานของตนและแก้ไขปัญหาาร่วมกัน

1. ควรมีการจัดทำแผนการสอนที่สอดคล้องกับเรื่องของท้องถิ่น

กล่าวโดยสรุปเกี่ยวกับเหตุผลที่ต้องการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น ก็คือ หลักสูตรระดับชาติเปิดกว้างให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนา หรือปรับหลักสูตรระดับชาติให้เหมาะสมกับท้องถิ่น นอกจากนี้ ประสบการณ์บางอย่างของท้องถิ่น ไม่มีในหลักสูตร

ระดับชาติ หรือถ้ามีก็มีในระดับที่มีความจะเป็นน้อยกว่าในระดับท้องถิ่น และประสบการณ์บางอย่างเป็นความสามารถและต้องการของท้องถิ่น ซึ่งมีข้อมูลในเชิงวิชาการสนับสนุน การพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่น ก็คือ กระบวนการและกิจกรรมต่าง ๆ ที่โรงเรียนจัดทำขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของท้องถิ่น เพื่อให้หลักสูตรที่ได้ มีจุดหมายเพื่อปรับปรุงและพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนที่ตอบสนองต่อการพัฒนา การสืบสานศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่น

2.8 การนำหลักสูตรท้องถิ่นไปใช้

การนำหลักสูตรในโรงเรียน ครูผู้สอนจำเป็นต้องศึกษาตัวหลักสูตร คู่มือหลักสูตรแล้วจึงวิเคราะห์คำอธิบายหลักสูตรว่า หลักสูตรได้กำหนดเนื้อหา กิจกรรม และจุดประสงค์ไว้อย่างไรครูจึงจะสามารถจัดการเรียนการสอนให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร ดังนั้นก่อนลงมือทำการสอนทุกครั้ง ครูควรได้มีการวิเคราะห์หลักสูตร เพื่อวางโครงการสอนแล้วจึงนำไปเขียนแผนการสอนเข้าสู่ห้องเรียน ทั้งนี้เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพและเป็นการยกระดับการศึกษาด้วย

การวิเคราะห์หลักสูตร หมายถึง การแยกแยะหลักสูตรให้เห็นองค์ประกอบย่อยโดยมุ่งให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อหาวิชาและกิจกรรม ซึ่งเป็นจุดหมายปลายทางของหลักสูตรในแต่ละวิชาหรือกลุ่มวิชา (บุญชม ศรีสะอาด และคณะ. 2539 : 29)

สันต์ ธรรมบำรุง (2527 : 189-191) ได้สรุปขั้นตอนในการนำหลักสูตรไปใช้ดังนี้

1. การวางแผนเนื้อหาและการทำคำอธิบายรายวิชา ได้แก่ การจัดแผนการเรียน การจัดโครงสร้างกลุ่มวิชา

2. การนำคำอธิบายรายวิชามาทำรายละเอียด และองค์ประกอบมาสร้างเป็นเอกสาร ตำรา อุปกรณ์การสอน ชุดการเรียนชุดการสอน

3. นำครูมาฝึกอบรมเพื่อให้เข้าใจหลักสูตรและการดำเนินการเรียนการสอน

4. ประเมินผลหลักสูตร

5. สร้างห้องสมุดเก็บหนังสือ เอกสารเฉพาะวิชาเพื่อให้เกิดการศึกษาอย่างกว้างขวาง

วิชัย คิสสระ (2535 : 112) กล่าวไว้ว่า กระบวนการนำหลักสูตรไปใช้ให้ได้ผลดีนั้นจะต้องคำนึงถึงหลักการต่าง ๆ ดังนี้

1. เป็นกระบวนการต่อเนื่องทั้งระยะสั้นและระยะยาวต้องมีการประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ อย่างดี

2. ต้องมีการปรับปรุงตลอดเวลาของการใช้หลักสูตร
3. เป็นกระบวนการที่มีการพัฒนาการเจริญเติบโตทางด้านวิชาชีพของครู
4. ต้องเป็นกระบวนการที่จะต้องทำอย่างกระจำจและชัดเจนต้องให้ผู้ใช้หลักสูตรและความรู้สึกนึกคิดของเพื่อน ๆ หรือครูที่อาจมีความต้องการนำหลักสูตรไปใช้
5. ต้องมีการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลในระดับต่าง ๆ และมีหน่วยงานที่พร้อมจะให้ความช่วยเหลือในด้านเทคนิควิธีการต่าง ๆ
6. หากมีปัญหาต้องมีการวางแผนแก้ปัญหาในระดับกลุ่มโรงเรียน เพื่อช่วยกันแก้ปัญหา
7. การแนะนำในการปฏิบัติต้องคำนึงถึงหลักการและเหตุผลของการเปลี่ยนแปลงให้ชัดเจนและมีการติดตามผลเป็นระยะ ๆ
8. การสร้างแผนงานที่จะนำหลักสูตรไปใช้นั้นถือว่าเป็นปัญหาที่จะต้องหาทางปรับปรุงแก้ไข ประการหนึ่งซึ่งต้องอาศัยการเรียนรู้วิธีการวางแผนและต้องใช้เวลาพอสมควร
9. บางครั้งผลงานที่กระทำไปอาจไม่ส่งผลกลับ 100 เปอร์เซ็นต์ แต่ต้องพิจารณาถึงความก้าวหน้าและประโยชน์ที่ได้รับซึ่งจะทำให้เกิดกำลังใจในการปฏิบัติ
10. จุดมุ่งหมายของการนำไปใช้จริง ๆ นั้นต้องการจะส่งเสริมประสิทธิภาพของโรงเรียนและการเรียนการสอนของครูและนักเรียน

สมิตรี คุณานุกร (2537 : 130-131) กล่าวไว้ว่า การนำหลักสูตรไปใช้ ควรคำนึงถึงกิจกรรม 3 ประเภท คือ

1. การแปลงหลักสูตรไปสู่การสอน จะออกมาในรูปของเอกสารหลักสูตรที่เราเรียกทั่ว ๆ ไปว่า “ประมวลการสอนหรือโครงการสอน” เอกสารทั้งสองนี้จะช่วยขยายความของหลักสูตรให้กระจำจมากขึ้นตามลำดับ เมื่อครูลงมือทำการสอนจริงนั้นจะต้องทำบันทึกการสอนด้วย เพื่อให้เห็นแนวทางการสอนเป็นรายชั่วโมง แต่ในบางกรณีที่โครงการสอนมีรายละเอียดครูอาจใช้โครงการสอนเป็นเอกสารนำในการสอนแต่ละครั้งได้
2. การจัดปัจจัยและสภาพต่าง ๆ ภายในโรงเรียน หลักสูตรจะสัมฤทธิ์ผลตามความมุ่งหมายของหลักสูตรนั้น จำเป็นต้องมีปัจจัยหลาย ๆ อย่างมาเสริม เพราะการนำหลักสูตรไปปฏิบัติที่นั้นเกิดขึ้นที่โรงเรียน ผู้บริหารโรงเรียนควรสำรวจปัจจัยและสภาพต่าง ๆ ของโรงเรียนว่าเหมาะสมกับการนำหลักสูตรมาปฏิบัติหรือไม่ ผู้บริหารต้องคำนึงถึงขนาดของห้องเรียน ห้องสมุด และวัสดุอุปกรณ์การสอนต่าง ๆ ต้องเตรียมให้พร้อม การจัดตารางสอน

การจัดครูเข้าสอน ประมวลการสอน โครงการสอน ฯลฯ เป็นปัจจัยที่ส่งเสริมหรือสกัดกั้น การปฏิบัติงานของครู

3. การสอนของครู ครูเป็นตัวจักรที่สำคัญที่สุดของการนำหลักสูตรไปใช้ การเอาใจใส่ต่อการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความมุ่งหมายของหลักสูตร เลือกวิธีการ สอนที่เหมาะสมเป็นปัจจัยที่จะชี้ชะตาของหลักสูตรทั้งสิ้น ผู้บริหาร โรงเรียนมีหน้าที่ให้ความรู้ ความสะดวก ให้คำแนะนำ และให้กำลังใจแก่ครูผู้สอน เพื่อให้การสอนของครูและการเรียน ของเด็กบรรลุผลตามความมุ่งหมายของหลักสูตร

กรมวิชาการ (2539 : 6-15) ได้เสนอขั้นตอนในการวิเคราะห์หลักสูตรเพื่อนำไปเขียน แผนการสอนไว้ 4 ขั้นตอน ได้แก่

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาและวิเคราะห์คำอธิบายหลักสูตร

ขั้นตอนที่ 2 จำแนกผลการวิเคราะห์คำอธิบายหลักสูตร

ขั้นตอนที่ 3 วิเคราะห์จุดประสงค์ โครงสร้างเนื้อหา กิจกรรม และคาบเวลา จากคำอธิบายหลักสูตร

ขั้นตอนที่ 4 วิเคราะห์จุดประสงค์การเรียนรู้ เนื้อหา กิจกรรม และคาบเวลา เพื่อนำไปสู่การเขียนแผนการสอน

รายละเอียดในแต่ละขั้นตอนมีดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาและวิเคราะห์คำอธิบายหลักสูตร

คำอธิบายหลักสูตรในแต่ละงานนั้นจะแบ่งออกเป็น 3 ส่วนคือ กิจกรรม เนื้อหา และจุดประสงค์การเรียนรู้ปลายทาง ในการวิเคราะห์คำอธิบายต้องศึกษาวิเคราะห์ให้ ชัดเจนว่า งานนั้น ๆ ต้องการพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่พึงประสงค์อะไรบ้าง ส่วนเนื้อหาและกิจกรรมนั้นเน้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และทำอะไรบ้าง

ขั้นตอนที่ 2 จำแนกผลการวิเคราะห์คำอธิบายหลักสูตร

ในขั้นนี้เป็นการจำแนกผลการวิเคราะห์คำอธิบายในขั้นที่ 1 โดยนำ จุดประสงค์ เนื้อหาและกิจกรรม มาแยกให้เห็นชัดเจน

ขั้นตอนที่ 3 วิเคราะห์จุดประสงค์ โครงสร้างเนื้อหา กิจกรรมและคาบเวลา จากคำอธิบายหลักสูตรในขั้นนี้เป็นการจำแนกผลการวิเคราะห์จากคำอธิบายหลักสูตรในขั้นที่ 2 มีขั้นตอน ดังนี้

3.1 ปรับจุดประสงค์จากคำอธิบายหลักสูตรที่จำแนกไว้เป็นจุดประสงค์การเรียนรู้ที่จะนำไปสัมพันธ์กับเนื้อหาแต่ละเรื่อง que เรียนในหน่วยนั้น ๆ โดยให้ครอบคลุมพฤติกรรมทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย ทักษะพิสัย ที่เป็นกระบวนการ

3.2 กำหนดเนื้อหาและกิจกรรมตามขอบเขตเนื้อหาจากคำอธิบายหลักสูตรที่จำแนกไว้ การกำหนดเนื้อหา กิจกรรม จะต้องคำนึงถึงคาบเวลา ระดับพัฒนาการของผู้เรียนในแต่ละชั้นและต้องสอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนดไว้

3.3 กำหนดคาบเวลา การกำหนดคาบเวลาต้องคำนึงถึงเนื้อหาแต่ละเรื่องที่จะสอนโดยพิจารณาว่า เนื้อหาเรื่องนั้นควรใช้เวลาเท่าใด ผู้เรียนจึงจะบรรลุประสงค์

ขั้นตอนที่ 4 วิเคราะห์จุดประสงค์การเรียนรู้ เนื้อหา กิจกรรม และคาบเวลา ในขั้นที่ 3 เพื่อนำไปสู่การเขียนแผนการสอนโดยมีขั้นตอน ดังนี้

4.1 วิเคราะห์จุดประสงค์การเรียนรู้ โดยการแตกย่อยจุดประสงค์ที่จำแนกไว้เป็นจุดประสงค์การเรียนรู้ที่จะนำไปสัมพันธ์กับเนื้อหาเพื่อเขียนเป็นจุดประสงค์การเรียนรู้ในแผนการสอน

4.2 กำหนดรายละเอียดเนื้อหาตามขอบเขตเนื้อหาที่กำหนดไว้ในขั้นที่ 3 ว่า มีเนื้อหาอะไรบ้างที่จะต้องเรียนในแต่ละแผนการสอน

4.3 กำหนดกิจกรรมการเรียนการสอน ในการกำหนดกิจกรรมการเรียนการสอนต้องพิจารณาให้สัมพันธ์กับเนื้อหาจุดประสงค์การเรียนรู้ในข้อ 1 และ 2

4.4 กำหนดคาบเวลา การกำหนดคาบเวลาควรพิจารณาเนื้อหา กิจกรรม และจุดประสงค์การเรียนรู้ในข้อที่ 1, 2 และ 3 ว่า จะใช้เวลาประมาณเท่าไรจึงจะสามารถสอนให้จบในแต่ละแผนการสอนจึงจะเหมาะสม

สังัด อุทรานันท์ (2541 : 277) กล่าวถึง บทบาทของบุคลากรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการนำหลักสูตรไปใช้ไว้ ดังนี้

1. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตร ประกอบด้วย

1.1 หน่วยงานส่วนกลาง หมายถึง หน่วยงานหรือคณะบุคคลที่กำหนดหลักสูตรเพื่อให้หน่วยงานในท้องถิ่นเป็นผู้ใช้ เช่น ศูนย์พัฒนาหลักสูตรของกรมวิชาการ ซึ่งเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบในการพัฒนาหลักสูตร สำหรับใช้ในโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษา หน้าที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตร 2 ลักษณะ คือ การบริหารและบริการหลักสูตร ให้การสนับสนุนและส่งเสริมการใช้หลักสูตร

1.2 หน่วยงานส่วนท้องถิ่น หมายถึง หน่วยงานหรือผู้มีหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการนำหลักสูตรไปสู่การเรียนการสอน เช่น โรงเรียนหรือสถานศึกษาต่าง ๆ งานที่โรงเรียนหรือสถานศึกษาจะต้องรับผิดชอบในการใช้หลักสูตร คือ การใช้หลักสูตร การบริหารและบริการหลักสูตร การจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตร การสนับสนุนและส่งเสริมการใช้หลักสูตร

2. งานที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตร ประกอบด้วย

2.1 งานบริหารและบริการหลักสูตร ประกอบด้วย งานเตรียมบุคลากร เป็นงานที่สำคัญมาก ก่อนที่จะนำหลักสูตรไปใช้ ควรจะได้มีการให้ความรู้หรือชี้แจงให้ผู้ที่จะใช้หลักสูตรมีความเข้าใจถึงจุดมุ่งหมาย หลักการ โครงสร้าง แนวการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการวัดและประเมินผลตามหลักสูตรที่ได้จัดทำขึ้น การเตรียมบุคลากรเพื่อการใช้หลักสูตรใหม่อาจดำเนินการได้หลายวิธี เช่น วิธีการประชุมชี้แจง การฝึกอบรม การประชุมสัมมนา การเผยแพร่ทางเอกสารและสื่อมวลชนต่าง ๆ เป็นต้น การจัดครูเข้าสอนตามหลักสูตรเป็นงานสำคัญของหัวหน้าสถานศึกษา การจัดครูเข้าสอนจำเป็นต้องคำนึงถึงความรู้ความสามารถตลอดจนความสมัครใจของครูแต่ละคน เพื่อการพัฒนาศักยภาพของครูในการใช้หลักสูตรให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น การบริหารและการบริการวัสดุหลักสูตร เป็นเอกสารหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอนทุกวิชาที่จัดทำขึ้น เพื่อให้ความสะดวกและช่วยเหลือครูให้สามารถใช้หลักสูตรได้อย่างถูกต้อง โรงเรียนจะต้องดำเนินการบริหารและบริการวัสดุหลักสูตรให้มีประสิทธิภาพสูงสุด ให้ทั่วถึง ทันเวลา ทุกกลุ่มประสบการณ์ และการบริการหลักสูตรภายในโรงเรียนเป็นการจัดอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ให้แก่ผู้ใช้หลักสูตร เช่น การบริการห้องสอนวิชาเฉพาะ บริการห้องสมุด สื่อการเรียนการสอน บริการเครื่องมือในการวัดและประเมินผล และการบริการแนะแนว ฯลฯ ผู้บริหารโรงเรียนควรจัดหาแหล่งวิชาการต่าง ๆ เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์และสะดวกแก่การใช้หลักสูตรมากที่สุด

2.2 งานดำเนินการเรียนการสอนตามหลักสูตร ประกอบด้วย

การปรับปรุงหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น เนื่องจากหลักสูตรส่วนกลางที่ยกกว้างขึ้นมา ไม่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น ควรจะมีการปรับหลักสูตรกลางให้มีความเหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่นที่ใช้หลักสูตรนั้น ๆ การจัดทำแผนการสอนเป็นการขยายรายละเอียดของหลักสูตรสู่ภาคปฏิบัติโดยการกำหนดกิจกรรมและเวลาไว้อย่างชัดเจน สามารถนำไปปฏิบัติได้ การจัดทำแผนการสอนมักกระทำเป็น รายวิชา หรือเป็น รายชั้นเรียน แผนการสอนควรจะแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนแรก เป็นแผนการสอน

ระยะยาว และอีกส่วนหนึ่งเป็นแผนการสอนระยะสั้น ซึ่งเป็นการนำเอาแผนการสอนระยะยาว มาขยายเป็นรายละเอียดสำหรับการสอนแต่ละครั้ง แผนการสอนเป็นสิ่งจำเป็นต่อการจัดการ เรียนการสอนและเป็นแนวทางในการใช้หลักสูตรของครู หากไม่มีการจัดทำแผนการสอน การใช้หลักสูตรก็จะเป็นไปอย่างไม่มีจุดหมาย ทำให้เสียเวลาหรือบกร่องในการใช้หลักสูตร เป็นอย่างมาก ส่งผลต่อความล้มเหลวของหลักสูตรในที่สุดที่ได้กำหนดไว้ในแผนการสอนแต่ละครั้งนั้นมีจุดหมายที่สำคัญอย่างไร การที่จะบรรลุจุดหมายที่กำหนดไว้ จะต้องให้ผู้เรียน ได้กระทำกิจกรรมใดบ้าง จุดมุ่งหมายเรื่องใดเรื่องหนึ่งอาจสามารถจัดกิจกรรมได้หลายวิธี ดังนั้นครูผู้สอนควรพิจารณาคัดเลือกกิจกรรมที่ก่อให้เกิดความรู้และประสบการณ์ และสามารถทำให้บรรลุจุดหมายได้ง่ายที่สุด เร็วที่สุด ประหยัดทั้งเวลา แรงงานและค่าใช้จ่าย ให้มากที่สุด การวัดและประเมินผลการเรียนการสอน ระบบการจัดการศึกษาของโรงเรียน ประกอบด้วยระบบย่อย 3 ระบบ คือ ระบบหลักสูตร ระบบการเรียนการสอน ระบบการวัด และประเมินผล การวัดและประเมินผลการเรียนที่ดำเนินการอย่างถูกต้องตามหลักการของ หลักสูตร จะช่วยบ่งบอกถึงความสัมฤทธิ์ผลการใช้หลักสูตรได้ดี ครูผู้สอนจะต้องศึกษา จุดประสงค์และจุดเน้นของหลักสูตรให้เข้าใจอย่างชัดเจน จากนั้นจึงศึกษาเกี่ยวกับระเบียบ วิธีการต่าง ๆ อย่างถูกต้องและครบถ้วน จะเป็นการช่วยให้การใช้หลักสูตรเป็นไปอย่างมี ประสิทธิภาพ

2.3 งานสนับสนุนและส่งเสริมการใช้หลักสูตร ประกอบด้วย การนิเทศ และการติดตามผลการใช้หลักสูตร ในระหว่างการใช้หลักสูตรนั้น หน่วยงานส่วนกลางได้ จัดส่งเจ้าหน้าที่ไปให้คำแนะนำเกี่ยวกับการใช้หลักสูตรเป็นการเพิ่มเติมและติดตามผลการใช้ หลักสูตรในโรงเรียนว่าได้ดำเนินการด้วยความถูกต้องมีปัญหาใดเกิดขึ้นหรือไม่ หากมีปัญหาก็ จะหาทางแก้ไขให้ลุล่วงลงไป สำหรับหน่วยงานในระดับท้องถิ่นซึ่งเป็นผู้ใช้หลักสูตรก็อาจจะ มีการดำเนินการให้คำแนะนำเกี่ยวกับการใช้หลักสูตร เพื่อให้ครูได้ดำเนินการใช้หลักสูตรอย่าง ถูกต้อง การจัดตั้งศูนย์วิชาการเพื่อสนับสนุนและส่งเสริมการใช้หลักสูตร ภาระนี้เป็นส่วนที่อยู่ใน ความรับผิดชอบของหน่วยงานส่วนกลาง สนับสนุนหน่วยงานให้สามารถดำเนินการใช้ หลักสูตรด้วยความมั่นใจ การจัดตั้งศูนย์วิชาการอาจทำในลักษณะศูนย์ให้บริการแนะนำ ช่วยเหลือหรือจัดตั้งโรงเรียนตัวอย่าง วิธีการนี้จะกระตุ้นให้โรงเรียนมีความกระตือรือร้นใน การพัฒนาประสิทธิภาพการใช้หลักสูตรภายในโรงเรียน และส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยน ประสบการณ์การใช้หลักสูตรในระหว่างโรงเรียนด้วย

2.4 บทบาทของบุคลากรในการใช้หลักสูตร ประกอบด้วย บทบาทผู้บริหารโรงเรียนจะต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรอย่างชัดเจน บริการวัสดุหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอน นิเทศและติดตามผลการใช้หลักสูตรภายใน กระตุ้นและส่งเสริมการใช้หลักสูตรอย่างถูกต้องและจัดสวัสดิการครูอย่างมีประสิทธิภาพ บทบาทครูผู้สอนจะต้องศึกษาหลักสูตรให้เข้าใจอย่างชัดเจน ปรับปรุงหลักสูตรให้เหมาะสมกับท้องถิ่น ทำการสอนให้มีประสิทธิภาพสูงสุด แสวงหาวิธีการที่เหมาะสมในการใช้หลักสูตร ปฏิบัติงานในหน้าที่ที่ตนรับผิดชอบอย่างเต็มที่และช่วยเหลือและให้บริการแก่ครูผู้ใช้หลักสูตร

ดังนั้นการนำหลักสูตรท้องถิ่นไปใช้ในสถานศึกษา ผู้บริหารและครูผู้สอนรวมทั้งบุคลากรที่เกี่ยวข้องในฐานะผู้นำนโยบายสู่การปฏิบัติโดยตรง ควรมีความรู้ ความเข้าใจ จุดหมายของหลักสูตรอย่างชัดเจน และมีการประสานงานระหว่างเครือข่ายทางวิชาการ เพื่อให้การดำเนินงานพัฒนาหลักสูตรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ จะช่วยทำให้การนำหลักสูตรไปใช้ประสบความสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ได้มากที่สุด

2.9 การประเมินหลักสูตรท้องถิ่น

เมื่อมีการพัฒนาหลักสูตรขึ้นเป็นฉบับที่สมบูรณ์แล้ว ก่อนที่จะนำหลักสูตรไปใช้จะต้องมีการวิเคราะห์และประเมินหลักสูตรเพื่อจะได้เป็นข้อมูลในการพิจารณาว่าหลักสูตรมีข้อดี ข้อเสีย หรือมีข้อบกพร่องอย่างไร เพื่อที่จะพัฒนาและปรับปรุงให้สอดคล้องกับความต้องการตามสภาพเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม การเมือง การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี ตลอดจนความก้าวหน้าทางวิชาการและความสนใจของผู้ที่มีส่วนในการใช้หลักสูตร (กาญจนา कुमारภัย. 2535 : 257)

1. ความหมายของการประเมินหลักสูตร

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2537 : 56) กล่าวว่า การประเมินหลักสูตร หมายถึง การรวบรวมและศึกษาข้อมูล รวมทั้งการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตรวจสอบหลักสูตรว่ามีข้อดี จุดอ่อนในเรื่องใด รวมทั้งผลการใช้หลักสูตรและตัดสินใจว่าหลักสูตรมีคุณค่าและบรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้หรือไม่

2. ลักษณะการประเมินหลักสูตร

การประเมินหลักสูตร เป็นภารกิจขั้นตอนสุดท้ายของการพัฒนาหลักสูตร ซึ่งแบ่งการประเมินหลักสูตรออกเป็น 3 ระยะ ได้แก่

ระยะที่ 1 คือ การประเมินหลักสูตรก่อนการนำหลักสูตรไปใช้

ระยะที่ 2 คือ การประเมินหลักสูตรระหว่างการดำเนินการใช้หลักสูตร
ระยะที่ 3 การประเมินหลักสูตรภายหลังการใช้หลักสูตรครบวงจร

3. จุดมุ่งหมายของการประเมินหลักสูตร โดยทั่วไปมี 2 ประการ คือ

1. การประเมินเพื่อการปรับปรุงหลักสูตร คือ การประเมินในระหว่าง
การปฏิบัติงานพัฒนาหลักสูตร โดยการวัดเป็นระยะ ๆ ในระหว่างการทดลองใช้หลักสูตรแล้ว
นำผลมาประเมินว่า แต่ละขั้นตอนของหลักสูตรมีความเหมาะสมและสามารถปฏิบัติได้ดี
เพียงใด มีปัญหาและอุปสรรคอะไรบ้าง เป็นประโยชน์ในการที่จะปรับปรุงส่วนประกอบทุก
ส่วนของหลักสูตรให้ถูกต้องก่อนที่จะนำไปใช้จริงต่อไป

2. การประเมินหลักสูตรเพื่อสรุปผลว่า คุณค่าของการพัฒนาหลักสูตรมี
ความเหมาะสมหรือไม่ หลักสูตรได้สนองความต้องการของผู้เรียนและท้องถิ่นเพียงใด ควรจะ
ใช้ต่อไป หรือควรจะยกเลิกทั้งหมด หรืออาจจะเลิกเพียงบางส่วน และปรับแก้ในส่วนใด
ขั้นตอนการประเมินหลักสูตร ประกอบด้วยขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. การประเมินจุดมุ่งหมายในระดับต่าง ๆ ได้แก่ จุดมุ่งหมายทั่วไปของ
หลักสูตร จุดมุ่งหมายเฉพาะวิชาและจุดมุ่งหมายในการเรียน เพื่อดูว่าจุดมุ่งหมายเหล่านี้
เหมาะสม สอดคล้องกับผู้เรียนและสภาพแวดล้อมหรือไม่เพียงใด

2. การประเมินโครงการการศึกษาของโรงเรียนทั้งระบบ การประเมิน
โครงการต่าง ๆ ที่จะช่วยให้ทราบว่า การใช้หลักสูตรบรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ เช่น
การเตรียมความพร้อมของโรงเรียนในการใช้หลักสูตร การดำเนินงานของกลุ่มโรงเรียน การ
จัดเตรียมงบประมาณ การฝึกอบรม การแนะแนว ห้องสมุด ได้ทำไปมากน้อยเพียงใด และ
โครงการที่ได้กระทำไปมีประสิทธิภาพหรือไม่

3. การประเมินการเลือกเนื้อหาของวิชา การเลือกและจัดประสบการณ์การ
เรียน สื่อการเรียน ได้จัดและดำเนินไปเหมาะสมมากน้อยเพียงใด และการจัดประสบการณ์
ได้มีส่วนร่วมกันครบทุกด้าน และมีความเหมาะสมหรือไม่

4. การประเมินการสอน การประเมินเพื่อจะดูการสอนของครูดำเนินไปโดย
ยึดถือจุดมุ่งหมายของหลักสูตรหรือไม่ นั่นคือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียน เทียบได้
กับความสามารถในการสอนของครูจะบ่งชี้ว่ากระบวนการเรียนการสอนได้ดำเนิน ไปสู่ความ
มุ่งหมายของหลักสูตรได้ดีเพียงใด

5. การประเมินโครงการใช้หลักสูตร เป็นการประเมินโครงการการ
ดำเนินงานใช้หลักสูตร ถึงแม้ว่าแต่ละโครงการจะได้วางแผนและขั้นตอนของการประเมินผล

ไว้อย่างดีแล้วก็ตาม แต่การดำเนินงานอาจมีข้อผิดพลาดได้ซึ่งจะทำให้การประเมินเพื่อสรุปผลของหลักสูตรอาจเกิดผิดพลาดได้ ดังนั้น จึงต้องมีการประเมินโครงการเพื่อการตรวจสอบอีกชั้นหนึ่ง

4. วิธีการประเมินหลักสูตรแบบซิป (CIPP Model of Evaluation)

วิธีการประเมินหลักสูตรแบบซิป หมายถึง การประเมินระบบการพัฒนาหลักสูตรทั้งระบบ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. 2534 : 139-141) โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. ประเมินสภาพแวดล้อม (Context Evaluation) คือ การประเมินสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการที่เป็นพื้นฐานทั่วไปของโรงเรียนว่าสอดคล้องกับปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการหรือไม่ สิ่งที่ควรประเมินได้แก่

- 1.1 จุดมุ่งหมายของหลักสูตร
- 1.2 โครงสร้างเนื้อหา
- 1.3 สภาพแวดล้อมของชุมชน
- 1.4 สภาพแวดล้อมของโรงเรียน

2. ประเมินปัจจัยเบื้องต้น (Input Evaluation) เป็นการประเมินเพื่อตรวจสอบความพร้อมของปัจจัยเบื้องต้นที่ใช้ว่ามีความเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร และคุ้มค่ากับการลงทุนเพียงใด สิ่งที่ควรประเมิน ได้แก่

- 2.1 บุคลากร เช่น ครู นักเรียน ผู้ปกครองนักเรียน
- 2.2 เอกสาร เช่น เอกสารหลักสูตร
- 2.3 วัสดุอุปกรณ์
- 2.4 งบประมาณ
- 2.5 เวลาและเทคนิควิธีการ

3. ประเมินกระบวนการทำงาน (Process Evaluation) เป็นการประเมินวิธีการ ขั้นตอนสภาพการทำงานว่าเป็นไปอย่างราบรื่น เรียบร้อย มีประสิทธิภาพ หรือเป็นไปตามขั้นตอนที่วางไว้เพียงใด สิ่งที่ควรประเมิน ได้แก่

- 3.1 การจัดทำแผนการสอน
- 3.2 กำหนดการสอน
- 3.3 ตารางสอน
- 3.4 บันทึกการสอน

3.5 การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

3.6 การวัดและประเมินผล

4. ประเมินผลลัพธ์หรือผลผลิต (Product Evaluation) เป็นการประเมินผลที่เกิดขึ้นจากการใช้หลักสูตรตามจุดประสงค์หรือผลกระทบหรือผลข้างเคียงก็ได้ การประเมินผลลัพธ์จะช่วยให้ตัดสินใจว่าจะคงไว้หรือยกเลิกหลักสูตรที่ใช้อยู่ สิ่งที่ต้องประเมินได้แก่

4.1 พฤติกรรมของผู้เรียนในด้านพุทฺทพิสัย จิตพิสัย และทักษะกระบวนการ

4.2 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

4.3 การผ่านจุดประสงค์การเรียนรู้

4.4 คุณลักษณะอันพึงประสงค์

2.10 โรงเรียนเครือข่ายการใช้หลักสูตร

การพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 นั้น เป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายทั้งในสถานศึกษาและชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งครูและผู้บริหาร ถือเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญยิ่งต่อความสำเร็จของเยาวชน

การดำเนินการใช้หลักสูตรในปี พ.ศ. 2545 จำนวน 1,967 โรงเรียน ได้แก่โรงเรียนนำร่องการใช้หลักสูตร 162 โรงเรียน โรงเรียนเครือข่ายการใช้หลักสูตร 1,805 โรงเรียน

“โรงเรียนเครือข่ายการใช้หลักสูตร” คือ โรงเรียนที่ใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 โดยการจัดหลักสูตรสถานศึกษาเป็นของตนเอง ประกอบด้วย การรวบรวมความรู้ทั้งหมด และประสบการณ์อื่น ๆ ที่สถานศึกษาวางแผน เพื่อพัฒนาผู้เรียน โดยการจัดทำสาระการเรียนรู้ทั้งรายวิชาที่เป็นพื้นฐานและรายวิชาเพิ่มเติมเป็นรายปีหรือรายภาค จัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน รวมทั้งการกำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ จากมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของการจัดหลักสูตรสถานศึกษาและกำหนดแนวทางในการจัดการศึกษา เรียนรู้ โดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ (ม.22) มุ่งปลูกฝังด้านปัญญา พัฒนาการคิด ของผู้เรียนให้มีความสามารถในการคิดสร้างสรรค์ คิดอย่างมีวิจารณญาณมุ่งพัฒนาความสามารถทางอารมณ์ โดยการปลูกฝังให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของตนเอง เข้าใจตนเอง เห็นอกเห็นใจผู้อื่น สามารถแก้ไขปัญหาข้อขัดแย้งทางอารมณ์ได้อย่างถูกต้อง

ในส่วนของการวัดผลประเมินผลการเรียนรู้ เป็นกระบวนการที่ให้ผู้สอนใช้พัฒนาคุณภาพของผู้เรียนเพราะจะช่วยให้ได้ข้อมูลสารสนเทศ ที่สถานศึกษาเป็นผู้รับผิดชอบจัดทำหลักเกณฑ์และแนวปฏิบัติในการวัดและ ประเมินการเรียนของสถานศึกษาโดยเฉพาะการกำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์และการวัดประเมินผลคุณลักษณะอันพึงประสงค์ สถานศึกษาต้องร่วมกับชุมชนเป็นผู้กำหนด เพื่อเป็นเป้าหมายในการพัฒนาผู้เรียนด้านคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความจำเป็น ที่จะต้องปลูกฝังคุณธรรม และค่านิยมดังกล่าวให้แก่ผู้เรียนเพิ่มจากที่กำหนดไว้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ ในแต่ละภาคเรียนหรือการศึกษา ครูผู้สอน ต้องจัดให้มีการวัดและประเมินผลรวมด้านคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน โดยการประเมินเชิงวินิจฉัย เพื่อการปรับปรุงพัฒนาและการส่งต่อทั้งนี้ให้มีการประสานสัมพันธ์กับผู้เรียน ผู้ปกครองและผู้ที่เกี่ยวข้องประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ รายปีและรายภาคเรียน

นิเทศ ติดตาม ประเมินผล โดยคณะผู้บริหารจากกระทรวงศึกษาธิการ คณะผู้บริหารจากเขตพื้นที่การศึกษา กรมวิชาการและกรมต้นสังกัด เครือข่ายพี่เลี้ยงสภาสถาบันราชภัฏและมหาวิทยาลัย รวมทั้งร่วมมือกับองค์กรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จากการนิเทศ ติดตาม ประเมินผลการใช้หลักสูตรใน โรงเรียนนาร่องและ โรงเรียนเครือข่ายการใช้หลักสูตรพบว่าในภาพรวม โรงเรียนได้เตรียมความพร้อมเกี่ยวกับการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา โดยได้ดำเนินการไปในระดับที่น่าพอใจและ โรงเรียนมีความมั่นใจในการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานในปีการศึกษา 2545 นอกจากนี้ยังมีข้อมูลสำคัญดังนี้

1. ความพึงพอใจต่อการใช้หลักสูตรนั้น เนื่องจากหลักสูตรนี้เป็นหลักสูตรที่ยืดหยุ่น จึงสนองสภาพปัญหาและความต้องการของผู้เรียน ชุมชน สังคม ผู้ใช้หลักสูตรมีโอกาสได้พัฒนาหลักสูตรเอง ครูได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลต่างๆมาเพื่อจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา และจัดกิจกรรมการเรียนรู้และวัดและประเมินผลตามสภาพจริง ผู้ปกครอง ชุมชน สังคม มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาและพัฒนาสังคม ตลอดจนมีความเชื่อมโยงความรู้ประสบการณ์จากสถานศึกษาสู่บ้าน-ชุมชนและจากบ้าน-ชุมชนสู่สถานศึกษา

2. ปัญหาอุปสรรค คือ โรงเรียนสามารถทำหลักสูตรสถานศึกษาได้แต่ไม่มั่นใจ นอกจากนี้ยังพบว่ามีความเข้าใจหลักการและแนวทางของหลักสูตรไม่ชัดเจน โดยเฉพาะการวัดและประเมินผล ครูมีไม่เพียงพอ โดยเฉพาะสถานศึกษาขนาดเล็ก และเวลาในการเตรียมการมีน้อย

3. ความต้องการความช่วยเหลือ คือ ต้องการผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ต้องการสนับสนุนเรื่องเอกสาร/คู่มือในการทำและใช้หลักสูตร มีพี่เลี้ยงในการทำและใช้หลักสูตร ต้องการเอกสาร/สื่อที่เป็นตัวอย่างในการปฏิบัติ และต้องการให้มีการนิเทศ เยี่ยมเยียนให้คำปรึกษา

การติดตามประเมินผลการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดย

1. ประชุมสัมมนาร่วมกับผู้ที่เกี่ยวข้อง ทำให้ได้เครื่องมือสำหรับการตอบคำถามเกี่ยวกับความพร้อมของการใช้หลักสูตร ปัญหาอุปสรรคในการนำไปใช้ ตลอดจนความสอดคล้องเหมาะสมและความแตกต่างในแต่ละพื้นที่
2. ประชุมปฏิบัติการเรื่อง การวิเคราะห์หลักสูตรสถานศึกษา โดยเชิญผู้ที่เกี่ยวข้องมาทำการวิเคราะห์หลักสูตรสถานศึกษาที่โรงเรียนได้จัดทำขึ้น ทำให้ได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาให้มีคุณภาพ ประสิทธิภาพ และผลต่อผู้เรียนเป็นสำคัญ
3. ติดตามประเมินผลการเตรียมความพร้อมและจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียนเครือข่ายการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยใช้แบบสอบถาม พบข้อมูลสำคัญดังนี้

3.1 การเตรียมความพร้อมในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา

3.1.1 สิ่งที่โรงเรียนส่วนใหญ่ได้ดำเนินการแล้ว ได้แก่ แต่งตั้งคณะกรรมการสถานศึกษาของโรงเรียน ประชุมชี้แจง อบรม/พัฒนาบุคลากร แต่งตั้งคณะอนุกรรมการระดับกลุ่มสาระของโรงเรียน ศึกษาดูงานสัมมนาจากหน่วยงานอื่น ประชาสัมพันธ์ให้ผู้ปกครอง นักเรียน ชุมชนรับรู้ และขอความร่วมมือ สิ่งที่โรงเรียนส่วนใหญ่มีแผนที่จะดำเนินการ ได้แก่ การจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน/ธรรมนูญโรงเรียน และจัดทำระบบข้อมูลสารสนเทศ นอกจากนี้โรงเรียนได้เตรียมความพร้อมในการพัฒนาบุคลากรเพื่อจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา ได้แก่ อบรมบุคลากรของโรงเรียน ประชุมปฏิบัติการการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา การศึกษาดูงาน การประชุมชี้แจงแก่คณะครูในโรงเรียน และประชาสัมพันธ์ให้กับผู้ปกครอง นักเรียน ชุมชนรับรู้และขอความร่วมมือ คือ การประชุมชี้แจง แจกเอกสาร ติดป้ายโปสเตอร์ แจ้งผ่านนักเรียน และการเข้าร่วมประชุมกับชุมชน

3.1.2 การจัดทำระบบข้อมูลสารสนเทศและนำมาใช้ในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา ได้แก่ ข้อมูลของชุมชน ข้อมูลบุคลากร ข้อมูลนักเรียน และแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนท้องถิ่นและสถานศึกษา

3.1.3 ความรู้ความเข้าใจของบุคลากรในโรงเรียนเกี่ยวกับการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา พบว่า ในภาพรวมเนื้อหาสาระที่ บุคลากรมีความรู้ความเข้าใจในระดับมาก คือ การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน การออกแบบจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน การกำหนดโครงสร้างหลักสูตรและการจัดสัดส่วนเวลาเรียน ส่วนเนื้อหาที่บุคลากรมีความรู้ความเข้าใจในระดับน้อย ได้แก่ เรื่องการใช้กระบวนการวิจัยในการเรียนรู้ และการออกแบบหน่วยการเรียนรู้แบบบูรณาการ

3.1.4 จากการดำเนินงานของโรงเรียนในภาพรวมพบว่า โรงเรียนมีความพร้อมในการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานในปีการศึกษา 2545 ในระดับน้อย เพราะระยะเวลาในการจัดทำหลักสูตรมีน้อย บุคลากรมีความรู้ในเรื่องหลักสูตรยังไม่ชัดเจน ครูยังไม่มั่นใจในความถูกต้องของหลักสูตร แต่มีบางโรงเรียนที่มีความพร้อมมากเพราะได้มีการเตรียมความพร้อมในเรื่องต่าง ๆ ที่จะใช้ในการจัดทำหลักสูตรไว้ล่วงหน้า ได้แก่ ด้านบุคลากร ทรัพยากรและปัจจัยอื่น จนครูมีความรู้และสามารถดำเนินการได้

3.2 การดำเนินการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา

3.2.1 โรงเรียนส่วนใหญ่จัดทำหลักสูตรสถานศึกษา โดยคณะครูในโรงเรียนและได้ดำเนินการแล้ว คือ กำหนดปรัชญาและเป้าหมายการจัดการศึกษาของโรงเรียน กำหนดโครงสร้างหลักสูตรและจัดสัดส่วนเวลาเรียน กำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน ในการดำเนินการจัดทำกลุ่มสาระการเรียนรู้ 8 กลุ่มสาระ พบว่า โรงเรียนส่วนใหญ่ดำเนินการถึงขั้น การจัดทำผลการเรียนรู้รายปี/ภาค รองลงมาคือ รายวิชา เวลา และจำนวนหน่วยกิต เครื่องมือการวัดและประเมินผล หน่วยการเรียนรู้ และสามารถทำหลักสูตรสถานศึกษาเสร็จทันเปิดภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2545

3.2.2 คณะกรรมการสถานศึกษาได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา ได้แก่ ร่วมกำหนดวิสัยทัศน์ให้ความเห็นชอบหลักสูตรก่อนการนำไปใช้ ส่วนคณะกรรมการระดับกลุ่มสาระการเรียนรู้มีบทบาทในการจัดทำกลุ่มสาระการเรียนรู้ กำหนดวิสัยทัศน์ ภารกิจ เป้าหมาย คุณลักษณะอันพึงประสงค์ โครงสร้างหลักสูตร กำหนดผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง สำหรับชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการช่วยติดตามตรวจสอบและสอดคล้องความประพฤติของนักเรียน ร่วมจัดกิจกรรมต่างๆของโรงเรียน จัดหาทุนและสนับสนุนด้านวัสดุอุปกรณ์อาคารสถานที่และสิ่งก่อสร้างต่างๆ

3.2.3 ปัญหาที่พบของโรงเรียนเครือข่าย การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา ได้แก่ ครูเข้าใจเกี่ยวกับการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาไม่ชัดเจน ครูขาดความมั่นใจในการ

จัดทำหลักสูตรสถานศึกษา เวลาในการจัดทำหลักสูตร ไม่เพียงพอ และบุคลากรมีภาระงานมาก

3.2.4 ความช่วยเหลือจากหน่วยงานต่างๆในการจัดทำหลักสูตร

สถานศึกษา พบว่า โรงเรียนต้องการความช่วยเหลือจากหน่วยงานอื่น ๆ ในเรื่อง สนับสนุน เอกสาร/คู่มือในการจัดทำหลักสูตร นิเทศ ติดตาม กำกับ ดูแล เป็นพี่เลี้ยงในการทำหลักสูตร และให้คำแนะนำตอบข้อสงสัย/ปัญหา หน่วยงานที่โรงเรียนต้องการความช่วยเหลือ ได้แก่ กรมต้นสังกัด กรมวิชาการ มหาวิทยาลัย และสถาบันราชภัฏ

3.3 ติดตามประเมินผลการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียนนำร่องการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ปีการศึกษา 2545 กลุ่มตัวอย่างที่ให้ข้อมูลคือ โรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กรมสามัญศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน และสำนักงานการศึกษาท้องถิ่น (เทศบาล) ที่เข้าร่วม โครงการนำร่องการใช้หลักสูตร จำนวน 125 โรงเรียน (ร้อยละ 77.16) ผลการติดตามประเมินผลพบว่า

1. โรงเรียนเตรียมความพร้อมในการใช้หลักสูตรให้กับบุคลากร โดยวิธีการประชุมชี้แจง/อบรมผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจและตระหนักในบทบาทหน้าที่ของตน ทำให้บุคลากรส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาในระดับมาก
2. ขั้นตอนการดำเนินงานจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนส่วนใหญ่มีดังนี้
 - 2.1 วิเคราะห์มาตรฐานการเรียนรู้
 - 2.2 กำหนดสาระการเรียนรู้และผลการเรียนรู้ที่คาดหวังเป็นรายปี/รายภาค
 - 2.3 จัดทำคำอธิบายรายวิชาและหน่วยการเรียนรู้
 - 2.4 ตรวจสอบความสอดคล้องของหน่วยการเรียนรู้กับวิสัยทัศน์ จุดหมายและ โครงสร้างหลักสูตร
 - 2.5 ขออนุมัติหลักสูตร
 - 2.6 จัดทำแผนการเรียนรู้ เตรียมสื่อ/แหล่งการเรียนรู้และการวัดผลและประเมินผล
 - 2.7 นำไปใช้
 - 2.8 นิเทศ กำกับ ติดตาม ประเมินและรายงานผลการใช้หลักสูตร

3 สภาพปัจจุบันการดำเนินงานของโรงเรียนนาร่อง พบว่าส่วนใหญ่ได้ดำเนินงานเรียบร้อยแล้วในเรื่อง การกำหนดปรัชญาและเป้าหมายการจัดการศึกษา การกำหนดโครงสร้างหลักสูตรและสัดส่วนเวลาเรียน กำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน ส่วนการดำเนินงานในเรื่องการกำหนดสาระของกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และการจัดทำสาระการเรียนรู้ของแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ นั้น พบว่า ส่วนใหญ่ได้ดำเนินงานไปจนถึงขั้นการจัดทำผลการเรียนรู้ และกำหนดรายวิชาเวลาเรียนแล้วทั้ง 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้และสามารถจัดทำหลักสูตรเสร็จทันก่อนโรงเรียนเปิดสอนภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2545

4 ข้อมูลสารสนเทศที่โรงเรียนนำมาใช้ในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษามากที่สุด คือ ข้อมูลด้านบุคลากรและอาคารสถานที่ รองลง ไป คือ ความต้องการของผู้ปกครอง และชุมชน ข้อมูลที่ยังนำมาใช้น้อยที่สุด คือ ข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น/วิทยากรภายนอก และโรงเรียนได้ดำเนินการประชาสัมพันธ์เพื่อให้ชุมชนรับรู้และขอความร่วมมือในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาโดยการประชุมชี้แจง และแจกเอกสารเผยแพร่ สำหรับกิจกรรมที่คณะกรรมการสถานศึกษาและชุมชนส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาสูงสุด คือ การวางแผนกำหนดนโยบาย/จุดมุ่งหมายการจัดการศึกษา และการมีส่วนร่วมจัดกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียน

5 ปัญหาที่พบในการดำเนินงานของโรงเรียนส่วนใหญ่ คือ ระยะเวลาไม่เพียงพอ รองลง ไปคือ การขาดอัตรากำลัง/บุคลากร และการขาดความรู้ความเข้าใจ และขาดความไม่ชัดเจนในการดำเนินงานบางเรื่องของบุคลากร ความช่วยเหลือที่โรงเรียนต้องการสูงสุดคือ คำแนะนำและการนิเทศติดตามอย่างต่อเนื่อง รองลง ไปคือ การสนับสนุนในเรื่องงบประมาณ วัสดุครุภัณฑ์และเทคโนโลยี ตลอดจนเอกสารความรู้ คู่มือต่างๆ

6 ข้อเสนอแนะเพื่อให้การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษามีประสิทธิภาพ คือ ควรมีการวางแผนการปฏิบัติงานอย่างเป็นขั้นตอน และมีการตรวจสอบ กำกับ ติดตามการปฏิบัติงานอย่างจริงจังและต่อเนื่องสม่ำเสมอ และควรให้ความรู้ในกระบวนการจัดทำที่ชัดเจนตรงกัน พร้อมทั้งมีเอกสารตัวอย่างให้ศึกษาล่วงหน้า และให้มีเวลาในการเตรียมการอย่างน้อย 1 ปี

7 การสนับสนุนช่วยเหลือในการใช้หลักสูตร

1. มีคณะกรรมการและคณะอนุกรรมการพัฒนาคุณภาพวิชาการของกระทรวงศึกษาธิการ รวม 12 คณะ ทำหน้าที่สนับสนุน ส่งเสริม ให้สถานศึกษาจัดการศึกษาได้อย่างมีคุณภาพ ในเรื่อง เนื้อหาสาระ การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา การจัดการเรียนการสอน/

การวัดผลและประเมินผล สื่อการเรียนรู้/อุปกรณ์ และเอกสารคู่มือ เป็นต้น

2. ดำรวจวิทยากรหลักสูตรในทุกเขตพื้นที่ เพื่อพัฒนา/อบรมครูให้สามารถใช้หลักสูตรได้
3. วิเคราะห์หลักสูตรสถานศึกษาของ โรงเรียนนาร่องและโรงเรียนเครือข่าย
4. จัดตั้งคณะกรรมการปฏิบัติการเรียนรู้แห่งชาติ
5. สร้างเครือข่ายการเรียนรู้/สถาบันพี่เลี้ยง ช่วยเหลือครู/สถานศึกษา
6. จัดตั้งองค์กรเพื่อส่งเสริมสนับสนุนการจัดการเรียนรู้เกี่ยวกับ สื่อและเทคโนโลยี สำนักทดสอบกลาง สถาบันภาษาไทยแห่งชาติ
7. เร่งประชาสัมพันธ์หลักสูตรทุกรูปแบบอย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างความเข้าใจและแนวปฏิบัติ
8. สนับสนุน ส่งเสริมให้ครูจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนสำคัญที่สุด ได้แก่ พัฒนาครูแกนนำให้เป็นครูต้นแบบการปฏิบัติการเรียนรู้ ผลิตสื่อเอกสารวิทัศน์ IT เป็นตัวอย่างหรือต้นแบบ จัดทำคู่มือจัดการเรียนรู้แต่ละกลุ่มสาระเป็นตัวอย่าง จัดตั้งเครือข่าย/ชมรมช่วยเหลือครู จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จัดประชุมสัมมนา/นิทรรศการ/ประชุมทางวิชาการ จัดอบรมครู และนิเทศเยี่ยมเยียนให้คำปรึกษา

2.11 ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.11.1 ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน

คำว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” (Local Wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) เป็นคำที่เริ่มใช้กันยังไม่นาน และมีผู้พยายามให้ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ดังนี้

ประเวศ วะสี (2530 : 72-92) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดจากการสั่งสมการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลายาวนาน มีลักษณะเชื่อมโยงกันไปหมดในทุกสาขา ไม่แยกเป็นรายวิชาแบบที่เราเรียน ฉะนั้นวิชาเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์ ความเป็นอยู่เกี่ยวกับการศึกษา วัฒนธรรม จะผสมกลมกลืนเชื่อมโยงกันไปหมด

ธวัช ปุณโณทก (2531 : 40-41) กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรอบรู้ที่ชาวบ้านเรียนรู้และมีประสบการณ์สืบทอดกันมาทั้งทางตรง คือ ประสบการณ์ด้วยตนเอง หรือทางอ้อมที่เรียนรู้จากผู้ใหญ่ หรือความรอบรู้สะสมเหล่านี้รวมเรียกกันว่า ภูมิปัญญา

หากแต่ภูมิปัญญานั้นไม่หมายถึงเพียงการศึกษาอดีต ความคิดของคนในอดีตยุคหนึ่ง แต่หมายถึง ศักยภาพในการประสานความรู้ใหม่ ๆ เพื่อให้เกิดทางเลือก นั่นคือ ภูมิปัญญาชุดหนึ่งมีการเปลี่ยนแปลงไปตามการพัฒนาของสังคม

ชลทิพย์ เอี่ยมสำอางค์ และวิชนี ศรีตระกูล (2533 : 201-248) ได้กล่าวไว้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ ประสบการณ์ ของประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งได้รับการศึกษาอบรม สั่งสมและถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ หรือเป็นความรู้ ประสบการณ์ ที่เกิดจากประสบการณ์ตรงของตนเอง ซึ่งได้เรียนรู้จากการทำงาน จากธรรมชาติแวดล้อม สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่มีความสำคัญเสริมสร้างความสามารถ ทำให้คนเรามีชีวิตร่วมกันอย่างมีสันติสุข เป็นความรู้ที่สร้างสรรค์ และมีส่วนเสริมสร้างการผลิต

สามารถ จันทรสุรีย์ (2534 : 88) กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิด ได้เองที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหา เป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ ทั้งหมดของชาวบ้าน ทั้งกว้าง ทั้งลึก ที่ชาวบ้านสามารถคิดเอง ทำเอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนินวิถีชีวิตได้ในท้องถิ่นอย่างสมสมัย

รัตนะ บัวสนธ์ (2537 : 28-29) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง กระบวนการทัศน์ของบุคคลที่มีต่อตนเองต่อโลกและสิ่งแวดล้อม ซึ่งกระบวนการดังกล่าว จะมีรากฐานคำสอนทางศาสนา คติ จารีตประเพณี ที่ได้รับการถ่ายทอดสั่งสอนและปฏิบัติสืบเนื่องกันมาปรับปรุงเข้ากับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงแต่ละสมัย ทั้งโดยมีเป้าหมายเพื่อความสงบสุข ของในส่วนที่เป็นชุมชนและปัจเจกบุคคล

จารุวรรณ ธรรมวัตร (2538 : 1) กล่าวว่า ภูมิปัญญา หมายถึง แบบแผนการดำเนินชีวิตที่มีคุณค่า แสดงถึงความเฉลียวฉลาดของบุคคลและสังคม ซึ่งได้สั่งสมและปฏิบัติสืบต่อกันมา ภูมิปัญญาจะเป็นทรัพยากรบุคคลหรือทรัพยากรความรู้ก็ได้

กรมวิชาการ (2539 : 1) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) เป็นองค์ความรู้ ความสามารถของชาวบ้านที่สั่งสมสืบทอดกันมาอันเป็นศักยภาพ หรือความสามารถที่จะใช้แก้ปัญหาจัดการ ปรับตัวเรียนรู้ และมีการสืบทอดกันมาอันเป็นศักยภาพ หรือความสามารถที่จะใช้ปัญญาจัดการ ปรับตัว เรียนรู้ และมีการสืบทอดสู่คนรุ่นใหม่ หรือคือแก่นของชุมชนที่จรรโลงชุมชนให้อยู่รอดจนถึงปัจจุบัน

นิคม ชมภูหลง (2542 : 131) กล่าวไว้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ ประสบการณ์ของชาวบ้านในท้องถิ่น ที่ใช้ในการแก้ปัญหา หรือดำรงชีวิตโดยได้รับการถ่ายทอดและกลั่นกรองเป็นระยะเวลายาวนาน

จากผู้ที่ทำให้ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง แบบแผนการดำเนินชีวิตที่มีคุณค่าของประชาชนในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งได้รับการสั่งสม ปฏิบัติ และถ่ายทอดสืบต่อกันมาเป็นระยะเวลายาวนาน

2.11.2 ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ธวัช ปุณโณทก (2531 : 39-57) ได้จำแนกภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 2 ลักษณะคือ

1. คติ ความเชื่อ การดำเนินชีวิตของคนในสังคมนั้น ที่ทุกคนในสังคมนั้นยอมรับและถือปฏิบัติกันมา
2. ประสบการณ์ในการประกอบอาชีพ การเล่าเรียน เช่น การที่ชาวบ้านรู้จักวิธีการทำนา การไถนา เป็นต้น

ประเวศ วะสี (2534 : 40-45) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 3 ลักษณะ ซึ่งพอสรุปได้ ดังนี้

1. ความจำเพาะกับท้องถิ่น เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นมีการสะสมขึ้นจากประสบการณ์ของคนในสังคมที่อยู่ในท้องถิ่นหนึ่ง ๆ ดังนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงมีความสอดคล้องกับเรื่องของท้องถิ่นมากกว่าภูมิปัญญาจากภายนอก โดยไม่อาจนำความรู้ที่ได้ไปใช้กับท้องถิ่นอื่น ๆ ที่แตกต่างกันได้ หรือ ได้แต่ไม่ดีมากนัก

2. ความเป็นบูรณาการ ภูมิปัญญาท้องถิ่นจะเชื่อมโยงระหว่างชีวิต สังคม และสิ่งแวดล้อม มีการพยายามนำธรรมชาติมาอธิบายเป็นรูปธรรมที่สามารถสัมผัสได้ เช่น ความคิดเรื่องพระแม่ธรณี แม่คงคา แม่โพสพ พระภูมิเจ้าที่ ทำให้คนเคารพธรรมชาติและไม่ทำลายธรรมชาติ

3. มีความเคารพผู้อาวุโส ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ความสำคัญกับประสบการณ์ที่สั่งสม ดังนั้น จึงมีความเคารพผู้อาวุโส เพราะผู้อาวุโสมีประสบการณ์มากกว่า

อังกูล สมคะเนย์ (2535 : 37-48) ได้จัดกล่าวภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มคติ ความคิด และหลักการที่เป็นพื้นฐานขององค์ความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมถ่ายทอดกันมา
2. กลุ่มศิลปะ วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี
3. กลุ่มแนวคิด หลักปฏิบัติ และเทคโนโลยีสมัยใหม่ ที่ชาวบ้านนำมาใช้ ในชุมชน ซึ่งเป็นอิทธิพลของความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

ยูฟา ทริพย์อุไรรัตน์ (2537 : 9) ได้แบ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น 9 ประเภท ดังนี้

1. ด้านคติ ความเชื่อ
2. ด้านวัฒนธรรมและธรรมเนียมประเพณี
3. ด้านเกษตรพื้นฐาน
4. ด้านสิ่งแวดล้อม
5. ด้านสวัสดิการชุมชน
6. ด้านการรักษาพื้นฐาน
7. ด้านเทคโนโลยีพื้นบ้าน
8. ด้านศิลปะพื้นบ้าน
9. ด้านหัตถกรรมพื้นบ้าน

สุทธวิงศ์ พงษ์ไพบุลย์ (2540 : 21-41) ได้แบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น 5 ประเภท ดังนี้

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการยังชีพ เป็นภูมิปัญญาเพื่อการมีชีวิตอยู่รอดอยู่อย่างมีความสุข เป็นภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับการเสาะแสวงปัจจัยพื้นฐานในการยังชีพของสังคม ได้แก่ การทำมาหากิน เสาะหา และจัดการเกี่ยวกับปัจจัยสี่ คือ ที่อยู่อาศัย อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ภูมิปัญญาเหล่านี้ค่อย ๆ เพิ่มพูน งอกงามขึ้น จนดูประหนึ่งเป็นสิ่งสามัญ เช่น

1.1 ภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับการทำมาหากิน เช่น ภูมิปัญญาการหาของป่า ล่าสัตว์ การทำและการใช้เครื่องจับสัตว์บก สัตว์น้ำ ภูมิปัญญาในการเลือกข้าวทำนา การไถ การคราด หว่าน ดำ เป็นต้น

1.2 ภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับที่อยู่อาศัย เช่น การสร้างบ้านเรือนแบบเครื่องผูก ภูมิปัญญาการเลือกใช้วัสดุ วิธีเย็บ ผูกเสื่อ วิธีต่อไม้ ใช้สลัก วิธีต่อเรือนเชื่อมพื้นระเบียงกับเรือนใหญ่ โดยใช้ “ลำคาวห้อยหัว”

1.3 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับวัฒนธรรมโภชนา เช่น การรู้จักเลือกสรรอาหาร วิธีถนอมอาหาร และวิธีปรุงอาหาร เป็นต้น

1.4 ภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่ม ได้แก่ ภูมิปัญญาในการนำสิ่งต่าง ๆ มาปักปิดร่างกายให้อบอุ่น เช่น ภูมิปัญญาในการนำหินทำเครื่องมือทอเบือกไม้ทำเป็นฝาย การคิดทำฟืมและทำก๊อในการทอผ้า ภูมิปัญญาในการถักร้อย ชุน ภูมิปัญญาในการย้อมสี การ

ประดิษฐ์ลวดลาย การจำแนกด้วยรูปแบบเพื่อการใช้สอยเฉพาะกิจ เช่น ผ้าซีกอาบ ผ้าเตี่ยว ผ้ากราบพระ ผ้าห่อหมาก ผ้าห่อพาน เป็นต้น

1.5 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับยารักษาโรค ได้แก่ การนำสมุนไพรรสดี รสขม รสเปรี้ยว รสเค็ม รสจืด มาใช้เป็นยา วิธีปรุง การใช้ยา เป็นต้น

2. ภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับการพิทักษ์ชีวิตและทรัพย์สิน

คนทุกหมู่เหล่าต่างพยายาม จะให้ตนมีชีวิตยั่งยืนมั่นคง จึงทุ่มเทใช้สติปัญญาและสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุตามต้องการ ซึ่งภูมิปัญญาประเภทนี้สามารถจำแนกย่อย ๆ ออกได้ ดังนี้

2.1 ภูมิปัญญาการพึ่งตนเอง เป็นภูมิปัญญาในการพิทักษ์ปกป้องชีวิตทรัพย์สิน และคุ้มครองชีวิตคนรอบข้างให้ปลอดภัย

2.2 ภูมิปัญญาหลบเลี่ยงอันตราย เช่น ภูมิปัญญาของชาวบ้านที่สามารถสังเกตความแปรปรวนของสภาพดิน ฟ้า อากาศ รู้ว่าจะเกิดฝนหนัก ลมแล้ง ทะเลบ้า ฟ้าคะนอง น้ำท่วมใหญ่ เกิดภัยแล้ง ไฟป่า หรือภูมิปัญญาในการโค่นต้นไม้ให้ล้มพาดไปในทางที่ต้องการ ได้นำความรู้เรื่องการนอนของสัตว์แต่ละชนิด มาช่วยในการเดินทางให้ปราศจากอันตราย

2.3 ภูมิปัญญาการรวมพลังและการพึ่งพิง เช่น ภูมิปัญญาการ “ลาดเวน” คือการรวมกลุ่มตระเวนกันรับผิดชอบ ลาดตระเวน ดูแลป้องกันชีวิตและทรัพย์สินของหมู่บ้าน ภูมิปัญญาการร่วมแรงแบ่งประโยชน์ เช่น การทำนารวม การทำสวนรวม คือการร่วมทำนา หรือทำสวนในที่แปลงเดียวกัน ทุกคนที่ทำมีสิทธิ์เก็บกิน เป็นการสร้างจิตสำนึกร่วมกันทำร่วมกันใช้

2.4 ภูมิปัญญาในการใช้และทำศาสตราวุธ เช่น การทำและใช้ นอกจากคิดรูปแบบให้ใช้งาน สับ ฟัน เชือด เหลา อย่างมีคั่วไป ยังได้เสริมแต่งให้มีส่วนที่จะใช้สำหรับทำร้ายคู่ต่อสู้ เพื่อให้เกิดผลหนักเบา ต่างกันตามโทษานุโทษ

2.5 ภูมิปัญญาการดูแลรักษาชีวิตและทรัพย์สิน เช่น ภูมิปัญญาในการรักษาชีวิตของเด็กและสตรี เป็นต้นว่า ห้ามหญิงมีครรภ์นั่งขวางประตู นั่งขวางบันได ห้ามลงจากบ้านเวลากลางคืน เป็นต้น

3. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการสร้างและพิทักษ์ฐานะและอำนาจ

ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการสร้างและพิทักษ์ฐานะและอำนาจ มีทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และตำแหน่งหน้าที่ อาจจำแนกได้ดังนี้

3.1 ภูมิปัญญาการสร้างและขยายอำนาจ ภูมิปัญญาที่ชัดเจน คือ การขยายจำนวนวงศาตมาญาติให้ได้มาก ๆ เพื่อที่จะได้พึ่งพิง และพึ่งแรงงาน เริ่มตั้งแต่การมีภรรยาหลาย ๆ คน การผูกน้าใจผู้อื่นด้วยวัฒนธรรมชายชาตินักเลง คือ ทำตนให้เป็นผู้เชื่อถือได้ ด้วยเมตตาธรรม เอื้ออารี กล้าได้กล้าเสีย เข้มแข็งและกล้าหาญ เฉียบขาด และยุติธรรม ภูมิปัญญาที่เด่นชัด 3 อย่าง คือ การผูกเกลอ การทอดแห การผูกคอง

3.2 ภูมิปัญญาการรักษาฐานะและอำนาจ จำแนกเป็น 2 ลักษณะดังนี้

3.2.1 การบำเพ็ญบุญบารมี เพื่อผูกอำนาจวาสนา เช่น ภูมิปัญญาที่ช่วยบ่มเฉพาะกุลบุตร กุลธิดา เป็นคนขยัน สุขุม อุดม ประณีต ซึ่งส่วนหนึ่งจะปรากฏในงานช่างฝีมือ ตลอดจนภูมิปัญญาที่เป็นการจัดเกล้าจิตใจและอารมณ์ บำรุงสติปัญญาโดยอาศัยศิลปกรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นเครื่องเพาะบ่ม

3.2.2 การเสริมศรัทธาบารมี ภูมิปัญญาและรักษาอำนาจลักษณะนี้ส่วนมากจะมีลักษณะโทษผสมอยู่ เพราะมักเป็นไปในทางแข่งขัน เพื่อหาทางชนะผู้อื่น เช่น ภูมิปัญญาการทำและการใช้ “ยาสั่ง” การใช้เวทย์มนต์ คาถา และเครื่องรางของขลังมาช่วยเสริมสร้างศรัทธาหรือภูมิปัญญา

4. ภูมิปัญญาการจัดการเพื่อสาธารณประโยชน์

ภูมิปัญญากลุ่มนี้ คือ ภูมิปัญญาที่ก่อให้เกิดประโยชน์ร่วมกัน เช่น การร่วมกันกำหนดทางสัญจรระหว่างหมู่บ้าน การกำหนดให้มีสาธารณะระหว่างที่นา เพื่อเป็นทางเดินสัตว์เลี้ยว ลำเลียงพืช เป็นต้น

5. ภูมิปัญญาที่เป็นการสร้างสรรคพิเศษ

ภูมิปัญญากลุ่มนี้หมายถึง กลุ่มที่เป็นปัญญาชน ชาวบ้านใช้วิถีทัศน์หรือญาณทัศนะเฉพาะตัว สร้างสรรคขึ้น เช่น ภูมิปัญญาในการแต่งวรรณกรรม เป็นต้น

จากที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นได้เป็น 2 ลักษณะ คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นนามธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นรูปธรรม ซึ่งภูมิปัญญาทั้งสองอย่างมีความเชื่อมโยงและสัมพันธ์กัน ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกิดขึ้นนั้นต้องอาศัย ความรู้ที่สั่งสมและประสบการณ์ ตลอดจนกระบวนการปรับเปลี่ยนความรู้ เพื่อให้สามารถเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา

3. กฎหมายที่เกี่ยวข้อง

3.1 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540

ในที่นี้ จะได้นำเสนอเฉพาะบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ในส่วนที่ได้มีบัญญัติไว้เกี่ยวกับการศึกษา ซึ่งมี 4 มาตรา ดังนี้

มาตรา 43 บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ โดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย

การจัดการศึกษาอบรมของรัฐต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเอกชน ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา 69 บุคคลมีหน้าที่ป้องกันประเทศ รับราชการทหาร เสียภาษีอากร ช่วยเหลือราชการ รับการศึกษาอบรม พิทักษ์ ปกป้อง และสืบสานศิลปวัฒนธรรมของชาติ และภูมิปัญญาท้องถิ่นและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา 81 รัฐต้องจัดการศึกษาอบรมและสนับสนุนให้เอกชนจัดการศึกษาอบรมให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม จัดให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาแห่งชาติ ปรับปรุงการศึกษาให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม สร้างเสริมความรู้และปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมือง การปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข สนับสนุนการค้นคว้าวิจัยในศิลปะวิทยาการต่าง ๆ เร่งรัดพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาประเทศ พัฒนาวินาชีพครู และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลป และวัฒนธรรมของชาติ

มาตรา 289 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ย่อมมีหน้าที่บำรุงรักษาศิลปะ จารีต ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ย่อมมีสิทธิที่จะจัดการศึกษาอบรม และฝึกการอาชีพตามความเหมาะสมและความต้องการในท้องถิ่นนั้น และเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาอบรมของรัฐแต่ต้องไม่ขัดต่อมาตรา 43 และมาตรา 81 ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

การจัดการศึกษาอบรมภายในท้องถิ่นตามวรรคสอง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องคำนึงถึงการบำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นด้วย

กล่าวโดยสรุป รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้มีบทบัญญัติที่สำคัญเกี่ยวกับการจัดการศึกษาของชาติ 4 มาตรา ที่ส่งเสริมสนับสนุนให้องค์กรปกครองท้องถิ่น ได้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้เหมาะสม สอดคล้องและสนองความต้องการของท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่น

3.2 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ได้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการจัดการศึกษาโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนี้ (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 : 5 – 14)

มาตรา 6 การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

มาตรา 7 ในกระบวนการเรียนรู้ ต้องมุ่งปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมือง การปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักรักษา และส่งเสริมสิทธิหน้าที่ เสรีภาพ ความเคารพกฎหมาย ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีความภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมและของประเทศชาติ รวมทั้งส่งเสริมศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และความรู้อันเป็นสากล ตลอดจนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีความสามารถประกอบอาชีพ รู้จักพึ่งตนเอง มีความริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง

มาตรา 8 การจัดการศึกษาให้ยึดหลัก ดังนี้

- (1) เป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน
- (2) ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
- (3) การพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง

มาตรา 9 การจัดระบบโครงสร้างและกระบวนการจัดการศึกษา ให้ยึดหลัก ดังนี้

- (1) มีเอกภาพด้านนโยบายและมีความหลากหลายในการปฏิบัติ
- (2) มีการกระจายอำนาจไปสู่เขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษาและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

(3) มีการกำหนดมาตรฐานการศึกษา และจัดระบบประกันคุณภาพการศึกษาทุกระดับและประเภทการศึกษา

(4) มีหลักการส่งเสริมมาตรฐานวิชาชีพครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา และการพัฒนาครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาอย่างต่อเนื่อง

(5) ระดมทรัพยากรจากแหล่งต่างๆ มาใช้ในการจัดการศึกษา

(6) การมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน และองค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น

มาตรา 25 รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์การกีฬาและนันทนาการ แหล่งข้อมูลและแหล่งการเรียนรู้อื่นอย่างพอเพียงและมีประสิทธิภาพ

มาตรา 27 ให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ การดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพ ตลอดจนเงินเพื่อการศึกษาต่อ

ให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตรตามจุดประสงค์ในวรรคหนึ่งในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ

มาตรา 28 หลักสูตรการศึกษาในระดับต่าง ๆ รวมทั้งหลักสูตรการศึกษาสำหรับบุคคล ตามมาตรา 10 วรรคสอง วรรคสาม และวรรคสี่ ต้องมีลักษณะหลากหลาย ทั้งนี้ ให้จัดตามความเหมาะสมของแต่ละระดับโดยมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลให้เหมาะสมแก่วัยและศักยภาพ

สาระของหลักสูตร ทั้งที่เป็นวิชาการ และวิชาชีพ ต้องมุ่งพัฒนาคนให้มีความสมดุลทั้งด้านความรู้ ความคิด ความสามารถ ความดีงาม และความรับผิดชอบต่อสังคม

สำหรับหลักสูตรการศึกษาระดับอุดมศึกษา นอกจากคุณลักษณะในวรรคหนึ่ง และวรรคสองแล้ว ยังมีความมุ่งหมายเฉพาะที่จะพัฒนาวิชาการ วิชาชีพขั้นสูงและการค้นคว้า วิจัย เพื่อพัฒนาองค์ความรู้และพัฒนาสังคม

มาตรา 29 ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และ

สถาบันสังคมอื่น ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และรู้จักเลือกสรร ภูมิปัญญาและวิทยาการต่างๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ รวมทั้งหาวิธีการเพื่อสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การพัฒนา ระหว่างชุมชน

มาตรา 30 ให้สถานศึกษาพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ รวมทั้งการส่งเสริมให้ผู้สอนสามารถวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนในแต่ละระดับการศึกษา

กล่าวโดยสรุป ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ได้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับลักษณะของหลักสูตรว่าต้องมีความหลากหลาย และเหมาะสมที่จะช่วยให้การพัฒนาคุณภาพชีวิต ให้สมแก่วัยและศักยภาพของแต่ละบุคคล โดยการส่งเสริมให้ท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ตลอดจนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นด้วย

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการบริหารหลักสูตรท้องถิ่น มีดังนี้

4.1 งานวิจัยในประเทศ

สุพิศม์ สมศรี (2541 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดขอนแก่น ผลการวิจัย พบว่า

1. สภาพการดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในโรงเรียนประถมศึกษา โดยภาพรวม มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากทุกด้าน และมีข้อสังเกตว่า ด้านที่มีการปฏิบัติมากเป็นอันดับแรก คือ การกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ ส่วนด้านที่มีการปฏิบัติเป็นอันดับสุดท้าย คือ การจัดทำคำอธิบายรายวิชา

2. ปัญหาในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโรงเรียนประถมศึกษา โดยภาพรวมพบว่า มีปัญหาอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า เกือบทุกด้านมีปัญหาอยู่ในระดับมาก ยกเว้นด้านการจัดการ ซึ่งมีปัญหาอยู่ในระดับน้อย ในงานวิจัยนี้ได้ให้ข้อสังเกตว่า ด้านที่มีปัญหามากเป็นอันดับแรก คือ ด้านวัสดุ อุปกรณ์ และอาคารสถานที่ ส่วนด้านที่มีปัญหาอันดับสุดท้าย คือ ด้านการจัดการ

3. ข้อเสนอแนะในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนประถมศึกษา กลุ่มตัวอย่าง ได้เสนอแนะมากที่สุด ใน 4 ประเด็น ดังนี้ ประเด็นแรก ควรส่งเสริมให้บุคลากรเข้าร่วม สัมมนาเพื่อพัฒนาตนเองอยู่เสมอ ประเด็นที่ 2 ควรส่งเสริมให้นำวัสดุ อุปกรณ์ ที่เป็น ทรัพยากรธรรมชาติท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตร ประเด็นที่ 3 ควรลดขั้นตอนการใช้ จ่ายงบประมาณและประเด็นสุดท้าย มีการจัดการสัมมนาให้ความรู้แก่ครูเกี่ยวกับการใช้และ การพัฒนาหลักสูตร

จักรพรรดิ อัจศิริ (2545 : 66-67) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง การผลิตขาไบก้อน การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีความมุ่งหมายเพื่อพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง การผลิตขาไบก้อน และพัฒนาแผนการสอนหลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง การผลิตขาไบก้อน ที่มี คุณภาพ โดยจัดทำรายวิชาเพิ่มเติมขึ้นมาใหม่ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2544 โรงเรียนบ้านดอนแดงน้ำเกลี้ยง สำนักงานการประถมศึกษา อำเภอบึงสามพัน จังหวัดมหาสารคาม และกลุ่มผู้เรียนการศึกษานอกระบบ จำนวน 20 คน ประกอบด้วยกลุ่มผู้เรียนในระบบการศึกษา 12 คน และกลุ่มผู้เรียนนอกระบบการศึกษา จำนวน 8 คน พบว่า หลักสูตรท้องถิ่นเรื่อง การผลิตขาไบก้อนที่พัฒนาขึ้น มีคุณภาพและ เหมาะสมที่สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่นของผู้เรียน สามารถนำไปใช้ในชีวิตได้จริง ผู้เรียน สามารถนำความรู้ที่ได้รับไปพัฒนาเป็นอาชีพเสริมสร้างรายได้ สามารถตอบสนองความ ต้องการและแก้ไขปัญหาความยากจนที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนและท้องถิ่นได้ เป็นทางออกที่ดี สำหรับกลุ่มเยาวชนหรือกลุ่มอาชีพในชุมชน ที่ต้องการสร้างรายได้เสริมแก่ครอบครัว

ไชยรัตน์ ปรานี (2545 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับ สภาพและความต้องการของท้องถิ่น โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน การวิจัยครั้งนี้ มี วัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น โดย การมีส่วนร่วมของชุมชน การวิจัยพบว่า ความจำเป็นทางด้านการศึกษาของท้องถิ่น ท้องถิ่นมี ความต้องการให้โรงเรียนจัดการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องการเกษตรเป็นอันดับแรก และต้องเป็น การเกษตรที่มีลักษณะเป็นเรื่องของการจัดการทางการเกษตร องค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่สอดคล้องกับสภาพและความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาของท้องถิ่น แบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ ส่วนที่หนึ่ง เป็นองค์ความรู้ทางด้านการเกษตร โดยการผสมผสานระหว่าง องค์ ความรู้ที่เป็นสากล และองค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น และส่วนที่สอง เป็นสภาพการ จัดการเรียนการสอนวิชาเกษตรกรรม และความต้องการของนักเรียนและท้องถิ่นทางด้านการ เรียนการสอนวิชาเกษตรกรรม ซึ่งเป็นการเรียนการสอนที่เน้นให้นักเรียนมีความรู้

ความสามารถในการรู้จักคิดวิเคราะห์วิจารณ์ และสามารถนำเอาความรู้และประสบการณ์ไปใช้ เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว และชุมชน การพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพ และความต้องการของท้องถิ่น ได้ดำเนินการพัฒนาหลักสูตรวิชาโครงการจัดการทาง การเกษตร ซึ่งมีหลักสูตรที่มีลักษณะเป็นการบูรณาการแบบสหวิทยาการ(Interdisciplinary) โดยมีหลักการสำคัญ คือ เป็นการศึกษาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและความต้องการของท้องถิ่น เพื่อการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนและชุมชน ให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ การนำหลักสูตรไป ทดลองใช้ พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และความรู้รักท้องถิ่นของนักเรียนสูงขึ้น การ ประเมินหลักสูตร ผู้บริหารโรงเรียน ครูอาจารย์ นักเรียน ผู้ปกครอง ชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้อง มีความคิดเห็นว่า หลักสูตรมีประสิทธิภาพเป็นไปตามหลักการและจุดมุ่งหมายที่ กำหนดไว้ และทำให้โรงเรียนและชุมชนมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

นิกรม์ เชียรพินาย (2545 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหา การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดนครราชสีมา การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบสภาพปัจจุบันและ ปัญหา การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดนครราชสีมา กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นผู้บริหาร โรงเรียนและครูวิชาการ โรงเรียน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครราชสีมา ได้กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วย ผู้บริหาร โรงเรียน 273 คนและครูวิชาการ โรงเรียน 273 คน ผลการวิจัยพบว่า 1. สภาพปัจจุบัน ของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในโรงเรียน สังกัดสำนักงาน การประถมศึกษาจังหวัด นครราชสีมา ตามความคิดเห็นของผู้บริหาร โรงเรียนและครูวิชาการ โรงเรียน ใน 5 ลักษณะ พบว่า ทุกลักษณะ มีระดับการปฏิบัติสอดคล้องกันอยู่ในระดับ ปานกลาง เรียงตามลำดับ ดังนี้ 1. การปรับกิจกรรมการเรียนการสอนหรือกิจกรรมเสริมหลักสูตร การปรับปรุงและเลือกใช้สื่อ การเรียน การปรับรายละเอียด ของเนื้อหา การจัดทำสื่อการเรียนการสอน ขึ้นใหม่ และ การจัดทำคำอธิบายหรือรายวิชาเพิ่มเติม 2. ปัญหาการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครราชสีมา ตามความคิดเห็นของผู้บริหาร โรงเรียน และครูวิชาการ โรงเรียน ทั้ง 4 ด้าน พบว่า ทุกด้านมีปัญหาในการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง เรียงตามลำดับดังนี้ ปัญหา ด้านบุคลากร ปัญหาด้านวัสดุอุปกรณ์ครุภัณฑ์และอาคารสถานที่ ปัญหาด้านการจัดการ และปัญหา ด้านงบประมาณ 3. สภาพปัจจุบันและปัญหาการพัฒนา หลักสูตรท้องถิ่นใน โรงเรียน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครราชสีมา ตามความ คิดเห็นของผู้บริหาร โรงเรียนและครูวิชาการ โรงเรียน ไม่แตกต่างกัน

สมนึก มณี (2545 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาการใช้หลักสูตรท้องถิ่น เมืองพิมาย ในโรงเรียนประถมศึกษา ตามทัศนะของผู้บริหารและครูผู้สอน สังกัดสำนักงาน การประถมศึกษาอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษา และเปรียบเทียบทัศนะของผู้บริหารและครูผู้สอนเกี่ยวกับการใช้หลักสูตรท้องถิ่นเมืองพิมายใน โรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา จำแนกตามขนาดโรงเรียน โดยศึกษาใน 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการเตรียมความพร้อม ด้านการเรียน การสอน ด้านผลการใช้หลักสูตรท้องถิ่นเมืองพิมาย และด้านการปรับปรุงหลักสูตรท้องถิ่น เมืองพิมายหลังการนำหลักสูตรไปใช้ ผลการวิจัยที่สำคัญสรุปได้ดังนี้ 1. ผู้บริหารและครูผู้สอน มีทัศนะเกี่ยวกับการใช้หลักสูตรท้องถิ่นเมืองพิมาย ในด้าน การเตรียมความพร้อมและด้าน การเรียนการสอนว่ามีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง สำหรับด้านผลการใช้หลักสูตรท้องถิ่น เมืองพิมาย ผู้บริหารและครูผู้สอนมีทัศนะว่าหลักสูตรนี้บรรลุวัตถุประสงค์ของหลักสูตรในข้อ ที่ระบุว่า ผู้เรียนมีความรักและภาคภูมิใจชื่นชมและหวงแหนมรดกล้ำค่าทางศิลป วัฒนธรรมใน ท้องถิ่นของตนเป็นอันดับแรก ส่วนด้านการปรับปรุงหลักสูตรท้องถิ่นเมืองพิมายหลังการนำ หลักสูตรไปใช้ พบว่า ส่วนประกอบต่างๆ ของหลักสูตรที่ผู้บริหารและครูผู้สอนมีทัศนะว่ามี ความเหมาะสมในระดับปานกลางและมีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือคาบเวลาเรียนตามหลักสูตร

2. การเปรียบเทียบทัศนะของผู้บริหารเกี่ยวกับการใช้หลักสูตรท้องถิ่นเมืองพิมาย จำแนกตาม ขนาดโรงเรียน พบว่า ไม่แตกต่างกัน 3. การเปรียบเทียบทัศนะของครูผู้สอนเกี่ยวกับการใช้ หลักสูตรท้องถิ่นเมืองพิมาย จำแนกตามขนาดโรงเรียน พบว่าไม่แตกต่างกัน

คำดี จันทะเกษ (2546 :117-119) ได้วิจัยเรื่อง การดำเนินการบริหารหลักสูตร ท้องถิ่นในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดหนองคาย มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ (1) เพื่อศึกษาการดำเนินงานการบริหารหลักสูตรท้องถิ่นของ โรงเรียน ประถมศึกษาในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดหนองคาย (2) เพื่อศึกษาปัญหาใน การดำเนินงานการบริหารหลักสูตรท้องถิ่นของ โรงเรียนประถมศึกษาในสังกัดสำนักงาน การประถมศึกษาจังหวัดหนองคาย และ (3) เพื่อเปรียบเทียบการดำเนินงานการบริหาร หลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ใน การวิจัย จำนวน 481 คน ผลการวิจัย พบว่า การดำเนินการบริหารหลักสูตรท้องถิ่นโดย ภาพรวมและรายด้านทั้ง 10 ด้าน มีการปฏิบัติในระดับปานกลาง แม้ว่าหลักสูตรท้องถิ่นจะมี ความสำคัญ แต่จากการดำเนินงานบริหารหลักสูตรท้องถิ่นโดยรวมของโรงเรียนประถมศึกษา

สังกัดสำนักงานประถมศึกษาจังหวัดหนองคายพบว่า มีการดำเนินการอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้เนื่องจากว่า โรงเรียนจะมีความมุ่งมั่นปฏิบัติและดำเนินการให้ประสบความสำเร็จในการดำเนินการบริหารหลักสูตรท้องถิ่น จะต้องอาศัยปัจจัยในเชิงบวกหลายประการได้แก่ เจตคติ ประสพการณ์ การตัดสินใจ บุคลากรที่เหมาะสม และมีเวลาปฏิบัติงาน เวลาที่ใช้งบประมาณสนับสนุน สถานที่ วัสดุอุปกรณ์ การติดตามและประเมินผล ด้านปัญหาการบริหารหลักสูตรท้องถิ่น มีปัญหาโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง

มีชัย พลภูงา (2546 : 107-110) ได้วิจัยเรื่อง สภาพและปัญหาการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในหลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนเครือข่ายการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดมหาสารคาม การวิจัยมีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการศึกษาตามหลักสูตรของสถานศึกษาของโรงเรียนเครือข่าย สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดมหาสารคาม ที่ดำเนินการสอน ในปีการศึกษา 2545 พบว่า วิสัยทัศน์ส่วนใหญ่ไม่ให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาของท้องถิ่นอย่างชัดเจน ส่วนภารกิจนั้น ไม่มีการกำหนดแนวทางในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีในชุมชนมาใช้ในการจัดการศึกษา สำหรับเป้าหมายของหลักสูตรสถานศึกษาที่กำหนดไว้ส่วนใหญ่ก็ไม่ใช่เป้าหมายที่เกิดจากการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่วนคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน โรงเรียนกำหนดไว้โดยไม่คำนึงถึงสภาพและความต้องการของชุมชน และชุมชนไม่ได้มีส่วนร่วมในการกำหนด ลักษณะการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ปัญหาการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในหลักสูตรสถานศึกษาเกิดจากบุคคลหลายฝ่าย ซึ่งมีทั้งชุมชน โรงเรียน ครูผู้สอน นักเรียน และครูภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยแต่ละฝ่ายมีปัญหาที่แตกต่างกันสำหรับปัญหาที่เกิดจากชุมชน

จำเริญ หลวงอินทร์ (2546 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง นวดแผนไทย ผู้วิจัยมีความมุ่งหมายเพื่อ พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง การนวดแผนไทย พัฒนาแผนการสอน เรื่อง การนวดแผนไทยที่มีประสิทธิภาพ และความพึงพอใจของผู้เรียนต่อการเรียนหลักสูตรท้องถิ่นเรื่อง การนวดแผนไทย ผลการวิจัย พบว่า หลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง การนวดแผนไทยดีขึ้น ได้รับการประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ยกเว้นด้านอัตราเวลาเรียน มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก แผนการสอนที่พัฒนาขึ้นมีประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ ผู้เรียนมีความพึงพอใจในหลักสูตรท้องถิ่น

เรื่องการนวดแผนไทย อยู่ในระดับมาก จากการวิจัย ผู้วิจัยได้แนวทางในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นที่สอดคล้องกับสาขาวิชาอื่น ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และผู้เรียนที่จบท้องถิ่นสามารถสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่อง การนวดแผนไทยได้อย่างเหมาะสม

ชนัญญา สุขสุสติ (2546 : 106-107) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น กลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ เรื่อง การทอเสื่ออก ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ผู้วิจัยได้กำหนดความมุ่งหมายเพื่อ (1) พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น กลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ เรื่อง การทอเสื่ออก (2) พัฒนาแผนการสอนกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ เรื่องการทอเสื่ออก ที่มีประสิทธิภาพ (3) ศึกษาดัชนีประสิทธิผลของกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ เรื่อง การทอเสื่ออก และ (4) ความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอนหลักสูตรท้องถิ่น เรื่องการทอเสื่ออก กลุ่มตัวอย่างคือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบ้านน้ำจั้นน้อย สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2545 พบว่า หลักสูตรท้องถิ่นกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ เรื่อง การทอเสื่ออก มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของนักเรียนและท้องถิ่น

เยาวลักษณ์ ดวงราช (2546 : 107) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น กลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ เรื่อง การทอผ้าขาวม้า ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีความมุ่งหมายเพื่อพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น สร้างแผนการสอนที่มีประสิทธิภาพ และศึกษาความพึงพอใจในการเรียนรู้ของนักเรียน วิทยากรและผู้ปกครองที่มีต่อหลักสูตรท้องถิ่น กลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ เรื่อง การทอผ้าขาวม้า ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ผลการวิจัยพบว่า หลักสูตรท้องถิ่นมีคุณค่าสูง และแผนการสอนที่ผู้ศึกษาค้นคว้าสร้างขึ้นมีประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ นักเรียนมีความพอใจในการเรียนรู้หลักสูตรท้องถิ่นมาก วิทยากรมีความพึงพอใจในระดับมากที่สุด และผู้ปกครองนักเรียนมีความพึงพอใจในระดับมาก

สุดา อุ้นยะนาม (2546 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น กลุ่มการทำงานอาชีพ เรื่อง ผลิตภัณฑ์จากผักตบชวา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีความมุ่งหมายเพื่อพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น พัฒนาแผนการสอนที่มีประสิทธิภาพ ศึกษาค่าดัชนีประสิทธิผลของกระบวนการเรียนรู้ด้วยแผนการสอนและศึกษาความพึงพอใจในการเรียนรู้ด้วยแผนการสอนกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ เรื่อง ผลิตภัณฑ์จากผักตบชวา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 กลุ่มที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าคือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบ้านยางใต้ สำนักงานการประถมศึกษากิ่งอำเภอทุ่งเขาหลวง สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า หลักสูตรท้องถิ่นกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ เรื่อง ผลิตภัณฑ์จาก

ผักตบชวา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก แผนการสอนกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ เรื่อง กลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ เรื่อง ผลผลิตจากผักตบชวา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ ซึ่งแสดงว่าผู้เรียนมีความรู้เพิ่มขึ้น นักเรียนที่เรียนด้วยแผนการสอนหลักสูตรท้องถิ่น กลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ เรื่อง ผลผลิตจากผักตบชวา มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก จากการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น กลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ เรื่อง ผลผลิตจากผักตบชวา ทำให้นักเรียนเกิดความสนใจในการเรียน นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง มีความภาคภูมิใจในผลงาน ส่งผลให้การจัดการศึกษาโดยใช้หลักสูตรท้องถิ่นประสบผลสำเร็จ

ประยูร นางสีคุณ (2547 : 109-110) ได้วิจัยเกี่ยวกับสภาพและปัญหาการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่จัดการศึกษาช่วงชั้นที่ 1-3 กรณีศึกษา อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 2 การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาสภาพและปัญหานำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตร พบว่า สภาพการปฏิบัติงานการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานระดับประถมศึกษาอำเภอพยัคฆภูมิพิสัย โดยรวมอยู่ในระดับมาก ผลการเปรียบเทียบสภาพการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย โดยรวมพบว่า ผู้บริหาร ครูวิชาการ และครูผู้สอน เห็นว่าสภาพการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตร แตกต่างกัน

ปาริชาติ พลสาร (2547 : 71-74) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง การทอผ้าฝ้ายสำหรับนักศึกษาการศึกษานอกระบบ การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีความมุ่งหมายเพื่อพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เรื่องการทอผ้าฝ้ายสำหรับนักศึกษาการศึกษานอกระบบ โดยจัดทำรายวิชาเพิ่มขึ้นมาใหม่ ของกรมการศึกษานอกโรงเรียน ผลการศึกษาพบว่า ทุกคนมีความต้องการให้พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เรื่องการทอผ้าฝ้ายสำหรับนักศึกษาการศึกษานอกระบบ ทั้งนี้ด้วยเหตุผลคือ การทอผ้าเป็นหัตถกรรมพื้นบ้านที่กำลังจะสูญหายไปจากท้องถิ่น และมีค่าควรแก่การอนุรักษ์สืบทอดไปสู่คนรุ่นหลัง และเมื่อประเมินความคิดเห็นของผู้เรียนที่มีต่อหลักสูตรท้องถิ่น เรื่องการทอผ้าฝ้ายโดยภาพรวมพบว่าผู้เรียนเห็นด้วยอย่างยิ่ง การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นอย่างมีระบบเป็นขั้นตอนจะทำให้ครูที่ใช้หลักสูตรสามารถจัดกิจกรรมการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพบรรลุตามจุดหมายของการจัดการศึกษาต่อไป

พัชรินทร์ โตตระกุล (2547 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระแก้ว การศึกษาวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระแก้ว และเพื่อเปรียบเทียบระดับ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระแก้ว ผลการวิจัยพบว่า 1. ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระแก้ว โดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับ 2 คือร่วมคิดและร่วมตัดสินใจ 2. การเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระแก้ว จำแนกตามเขตพื้นที่และสถานภาพ 2.1 การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระแก้ว จำแนกตามเขตพื้นที่ โดยภาพรวมทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านนโยบายในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ด้านการปรับหลักสูตรแกนกลางให้เข้ากับสภาพ ท้องถิ่น และด้านการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นเสริมหลักสูตรแกนกลาง พบว่าแตกต่างกัน การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระแก้ว จำแนกตามสถานภาพ โดยภาพรวมทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านนโยบายในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ด้านการปรับหลักสูตรแกนกลางให้เข้ากับสภาพท้องถิ่น และด้านการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นเสริมหลักสูตรแกนกลาง พบว่า การมีส่วนร่วมของกลุ่ม ผู้ปกครอง และกลุ่มผู้นำท้องถิ่น ไม่แตกต่างกัน 2.3 เขตพื้นที่การศึกษากับสถานภาพ ไม่มีปฏิสัมพันธ์กันที่จะส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

4.2 งานวิจัยที่ทำในต่างประเทศ

อินไครยานโต (Indriyanto. 1992 : 2563) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “The Relative Contribution of Home and Community Resource to Primary Student Achievement in Indonesia (Home Resource)” มีวัตถุประสงค์เพื่อวัดผลกระทบของบ้าน และแหล่งเรียนรู้ในชุมชนที่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนอินโดนีเซีย ระดับชั้น 6 ที่เรียนคณิตศาสตร์ในภาษาซา การศึกษาประกอบด้วยการวิเคราะห์ข้อมูลที่รวบรวมได้ใน 3 จังหวัด คือ ซาวาตะวันตก ซาวาเวซีใต้ และ นูซาเตงการาตะวันตก เพื่อศึกษาคุณภาพการศึกษาขั้นพื้นฐาน ผลการวิจัยพบว่า ระหว่างตัวแปรบ้านและแหล่งความรู้ในชุมชน ผู้ปกครองและ

ชุมชนมีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ของนักเรียน จากการศึกษาแสดงให้เห็นว่า การที่ผู้ปกครองได้มีส่วนร่วมในการเรียนการสอนและได้มีการนำเอาแหล่งความรู้ในชุมชนมาประกอบ การเรียนการสอน ทำให้ผลสัมฤทธิ์ในวิชาคณิตศาสตร์สูงขึ้น เมื่อเปรียบเทียบกับนักเรียนที่ บ้านและแหล่งความรู้ในชุมชนมีส่วนร่วมในโรงเรียนน้อย ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในวิชา คณิตศาสตร์ของนักเรียนมีแนวโน้มต่ำลง

แอ็ด โจนีน (Atjonen , P.M. : 1994) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ความคิดเห็นและประสบการณ์ที่เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรในระบบโรงเรียน จะทำให้ครูมี ภาระเพิ่มมากขึ้น และเป็นประเด็นการนำไปสู่การตัดสินใจ การจัดเตรียมสิ่งเร้าที่มีอิทธิพลต่อ การทำงานและมีการเปิด โอกาสให้นักเรียนแสดงความรู้สึกต่องานของตนเอง

วิเวียน(Vivian. 1995 : 2118-A ; อ้างอิงมาจาก เสริมศักดิ์ ช่วยอุปการ. 2540 : 46) วิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและรูปแบบการคิดเรื่องการให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการดูแล สุขภาพ พบว่า การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ดังกล่าว ช่วยให้การเรียนรู้เกี่ยวกับความเชื่อใน การดูแลสุขภาพแต่ละท้องถิ่นเพิ่มขึ้น กล่าวคือ ยังคงให้ผลสัมฤทธิ์คงเดิมเมื่อนำไปใช้สอนกับ ท้องถิ่นในลักษณะเดียวกัน การนำไปสอนพบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ ด้านการฝึกอบรม ส่วนด้านเนื้อหา ด้านทักษะ และโดยรวมไม่แตกต่างกัน สำหรับรูปแบบการคิด ด้านความรู้ ความจำ ด้านความเข้าใจ และโดยรวมไม่แตกต่างกัน

เจอร์รี อี. บัตเลอร์ (Jerry E. Butler : 1996) วิจัยเรื่อง กระบวนการพัฒนาหลักสูตรการ ออกแบบกราฟิกที่มีประสิทธิภาพพบว่า ควรรวบรวมแนวคิดและสังเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับ การออกแบบกราฟิกที่จำเป็นทางการศึกษาให้ได้มากที่สุดก่อนดำเนินงานพัฒนาหลักสูตร จากนั้นจึงแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นมา ประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบกราฟิก และ นักการศึกษา เมื่อดำเนินการพัฒนาหลักสูตรแล้วควรมีการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ให้เป็นที่ ทราบโดยทั่วกัน ทั้งนี้หน่วยงานต้นสังกัดควรสนับสนุน ส่งเสริม ให้ความรู้เกี่ยวกับ การพัฒนาหลักสูตรที่เหมาะสมด้วย

เทอร์เรซา ทาค ซาน วอง (Teresa Tack Shan Wong : 2002) ได้ศึกษาเรื่อง พัฒนา หลักสูตรวิทยาศาสตร์โดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน(School-based Science Curriculum Development) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาหลักสูตรให้เหมาะสมกับบริบทและความพร้อม ของแต่ละโรงเรียน โดยใช้ความร่วมมือและการสนับสนุนซึ่งกันและกัน การวิจัยนี้มีโรงเรียน เข้าร่วมโครงการทั้งสิ้น 7 โรงเรียน ผลการวิจัย พบว่า หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นโดยความร่วมมือ ของบุคลากรที่เกี่ยวข้องทั้ง 7 โรงเรียนมีปฏิสัมพันธ์ในการร่วมมือกันพัฒนาหลักสูตร

นักเรียน ซึ่งเป็นผลผลิตของหลักสูตรมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่น่าพึงพอใจของผู้ที่เกี่ยวข้อง (Stakeholder) และนักเรียนที่มีทัศนคติที่ดีต่อทั้งหลักสูตรและต่อวิชาวิทยาศาสตร์ศึกษา

จากการศึกษางานวิจัยจำนวน 19 เรื่องพบว่า งานวิจัยจะศึกษาสภาพการดำเนินงาน การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น การนำหลักสูตรท้องถิ่นไปใช้ตลอดจนปัญหาการใช้หลักสูตรท้องถิ่น ตัวแปรต้นส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับการพัฒนาและการใช้หลักสูตรท้องถิ่น ยังไม่พบว่ามีงานวิจัยใดที่มีตัวแปรต้นที่เกี่ยวข้องกับระดับช่วงชั้น ผลการวิจัยส่วนใหญ่จะพบว่า ความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนาและการใช้หลักสูตรท้องถิ่นมีความสอดคล้องกัน เช่น งานวิจัยของคำดี จันทะเกษ (2546 : 117-119) ได้วิจัยเรื่อง การดำเนินการบริหารหลักสูตรท้องถิ่นในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดหนองคาย พบว่า การดำเนินการบริหารหลักสูตรท้องถิ่นโดยภาพรวมและรายด้านทั้ง 10 ด้าน มีการปฏิบัติในระดับปานกลาง งานวิจัยของนิกรณีย์ เขียวพินาย(2545) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาสภาพปัจจุบัน และปัญหาการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงาน การประถมศึกษา จังหวัดนครราชสีมา พบว่า สภาพปัจจุบันของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ในโรงเรียน สังกัดสำนักงาน การประถมศึกษาจังหวัดนครราชสีมา ตามความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียนและครูวิชาการโรงเรียน ใน 5 ลักษณะ พบว่า ทุกลักษณะ มีระดับการปฏิบัติ สอดคล้องกันอยู่ในระดับ ปานกลาง จะมีอยู่บ้างที่มีความเห็นไม่ตรงกัน เช่นงานวิจัยของ สุพิศม์ สมศรี (2541) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในโรงเรียน ประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดขอนแก่น พบว่า สภาพการดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในโรงเรียนประถมศึกษา โดยภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก และปัญหาในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น โรงเรียนประถมศึกษา โดยภาพรวมพบว่า มีปัญหา อยู่ในระดับมาก ผู้วิจัยจึงตั้งสมมติฐานในการวิจัยครั้งนี้ว่า สภาพและปัญหาการใช้หลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนเครือข่ายการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 1 ในโรงเรียนที่เปิดทำการสอน ช่วงชั้นที่ 1-2 และช่วงชั้นที่ 3-4 มีความแตกต่างกัน